

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM BİLİM DALI**

**İŞLETMELERDE İÇ KONTROL SİSTEMİ VE İÇ
KONTROL SİSTEMİNİN RİSK AZALTICI ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Lia MELİKYAN**

**Danışmanı
Yrd.Doç.Dr Alev Dilek AYDIN**

İstanbul- 2015

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

...İŞLETME.....Anabilim/Anasanat Dalı/Muhasebe ve Denetim Programı Tezli Yüksek Lisans
öğrencisiLİA MELİKİYAN..... tarafından hazırlanan
“...İŞLETMELERDE İÇ KONTROL SİSTEMİ VE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN
...RİSK AZALTICI ETKİLERİ.....”
adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 11.06/2015

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Alex Dilek Aydın
Danışman: Halilç. Üniv. İşletme ASD/ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Seyma Calikbas Sarda
Halilç. Üniv. İşletme ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Özcan
Adana Bilim ve Teknoloji Üniv. İşletme ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi:
.....Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi:
.....Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

ÖNSÖZ

“İşletmelerde İç Kontrol Sistemi ve İç Kontrol Sisteminin Risk Azaltıcı Etkileri” isimli araştırma Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı’nda tez olarak hazırlanmıştır.

Tezimde yardımlarını esirgemeyen ileriye yönelik çalışmalarında örnek aldığım danışmanım Haliç Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Alev Dilek AYDIN’a ve rahmetli değerli hocam Prof. Dr. Mustafa AKSU ’ya ,çalışmam boyunca bana yardımcı olan Yüksek Lisans Sınıf arkadaşlarıma ve Berfu YURDAKUL’a, manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim aileme teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İstanbul, 2015

Lia MELİKYAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
KISALTMALAR.....	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ÖZET.....	XI
ABSTRACT.....	XII
1.GİRİŞ.....	1
2.İÇ KONTROL SİSTEMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	3
2.1 İç Kontrol Sistemi Tanımı ve Kapsamı.....	3
2.2 İç Kontrol Sisteminin Temel İlkeleri.....	7
2.2.1 Görevlerin Ayırımı İlkesi.....	7
2.2.2 Değer Hareketlerinin Yetkilendirilmiş Olması İlkesi.....	9
2.2.3 Uygun Belgelemenin ve Muhasebe Kayıt Düzeninin Var Olması İlkesi.....	9
2.2.4 Fiziksel Koruma İlkesi.....	10
2.2.5 Bağımsız Mutabakat İlkesi.....	10
2.3 İç Kontrol Sisteminde Görev ve Sorumluluklar.....	10
2.3.1 Üst Yönetim.....	11
2.3.2 Diğer Çalışanlar.....	11
2.3.3 İç Denetim.....	11
2.4 İç Kontrol Sisteminin Amaçları.....	12
2.4.1 İç Kontrol Sisteminin Genel Amaçları.....	14
2.4.2 İç Kontrol Sisteminin Özel Amaçları.....	14
2.4.3 İç Kontrol Sisteminin Esas Amaçları.....	16
2.4.3.1 İşletmelerin Varlıklarını Korumak.....	16
2.4.3.2 Muhasebe Bilgilerinin Doğruluğunu ve Güvenilirliğini Sağlamak.....	17
2.4.3.3 İşletme Faaliyetlerinin Yönetim Politikalarına, Planlara ve Yasalara Uygunluğunu Sağlamak.....	18
2.4.3.4 Kaynakların Ekonomik ve Verimli Kullanımını Sağlamak.....	19
2.4.3.5 Faaliyetler İçin Belirlenmiş Amaçlara ve Hedeflere Ulaşılmasını Sağlamak.....	19
2.5 İç Kontrol Sisteminde Kontrol Türleri.....	19
2.5.1 Yönetimsel Kontroller.....	20
2.5.2 Muhasebe Kontrolleri.....	21

2.6 İç Kontrollerin Sınıflandırılması	23
2.6.1 Önleyici Kontroller	23
2.6.2 Ortaya Çıkarıcı Kontroller	24
2.6.3 Yönlendirici Kontroller.....	24
2.6.4 Telafi Edici Kontroller	24
2.7 Bağımsız Denetim Sürecinde İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi.....	25
2.7.1 İşlem Akımı Yaklaşımı	25
2.7.2 İç Kontrol Sistemi Hakkında Bilgi Toplama (Anket) Yaklaşımı.....	26
2.7.3 Akış Diyagramları Yaklaşımı	26
2.7.4 Denetçi Notları Yaklaşımı	27
2.8 İç Kontrol Konusunda Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler.....	27
2.8.1 Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Düzenlemeleri ve İç Kontrol.....	27
2.8.2 Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) Yeni Bankacılık Kanunu ve İç Kontrol	28
2.8.3 Kamu Kesimi İç Kontrol Düzenlemeleri	29
2.8.4 Yeni Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Kapsamında İç Kontrol	30
2.9 İşletmelerde İç Kontrol Yapısının Önemi.....	31
3.İÇ KONTROL SİSTEMİNİN BİLEŞENLERİ.....	35
3.1 COSO Raporu'na Göre İç Kontrol	36
3.2 Kontrol Ortamı	39
3.2.1 Dürüstlük ve Ahlaki Değerler	40
3.2.2 Uzmanlığa Bağlılık	41
3.2.3 Yönetim Kurulu ve Denetim Komitesi	42
3.2.4 Yönetimin Felsefesi ve Faaliyet Tarzı	43
3.2.5 Organizasyon Yapısı.....	43
3.2.6 Yetki ve Sorumlulukların Dağıtımı.....	44
3.2.7 İnsan Kaynakları Politikaları ve Uygulamaları.....	45
3.3 Risk Değerlendirmesi	46
3.4 Kontrol Faaliyetleri.....	51
3.4.1 Yetkilendirme	52
3.4.2 Görevlerin ayrımı.....	52
3.4.3 Güvence Altına Alma.....	52
3.4.4 Varlık İzlenebilirliği.....	53
3.5 Bilgi ve İletişim	55
3.6 İzleme.....	57

3.6.1 Sürekli Gözetim Faaliyetleri	59
3.6.2 Bağımsız Değerlendirmeler	60
3.7 İç Kontrol Sisteminin İç Denetimden Farkı.....	61
3.8 İç Kontrolün İç Denetimden Farklılığı.....	62
3.9 İç Kontrol Sisteminin Denetime Etkisi	63
3.10 Etkin Bir İç Kontrol Sistemi için Temel İlkeler	64
4. İŞLETMELERDE ETKİN BİR İÇ KONTROL SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI VE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	68
4.1. Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması.....	68
4.1.1. Muhasebe Hesaplarının İncelenmesi.....	68
4.1.1.1. Tahsilâtlara İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı	68
4.1.1.2. Ödemelere İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı	70
4.1.1.3 Menkul Kıymetlere İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı.....	72
4.1.1.4. Alacaklara İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı.....	72
4.1.1.5 Stoklara İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı.....	75
4.1.1.6. Sabit Kıymetlere İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı.....	77
4.1.1.7. Yabancı Kaynaklara İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı	78
4.1.1.8. Öz Sermayeye İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı	78
4.2. Etkin İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi.....	80
4.2.1 İç Kontrol Sistemini Değerlendirmenin Gerekliliği.....	80
4.2.2. İç Kontrol Sistemindeki Eksikliklerin ve Zayıflıkların Belirlenmesi	80
4.2.2.1. Önemli Kontrol Eksiklikleri.....	81
4.2.2.2. Önemli Zayıflıklar.....	81
4.2.3. Sistemin Risk Değerlendirme Süreçlerinin İzlenmesi	82
4.2.4 İç Kontrol Sisteminin Uygulanmadaki Etkinliğinin Test Edilmesi	82
4.3. İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin Sınırları	83
4.3.1. Çalışanların Hata ve Yanlışları	83
4.3.2. İşletme Yönetimin İç Kontrol Sistemini İhlal Etmesi.....	84
4.3.3. Yapılan Gizli Anlaşmalar.....	84
4.4. İç Kontrol Sisteminin Uygulanmasındaki Engeller.....	85
4.4.1. Hiyerarşi Düzeninden Kaynaklanan Engeller	85
4.4.2. İç Kontrol Sisteminin Maliyetinden Kaynaklanan Engeller	85
4.5. İç Kontrol Sisteminin Kurulmasında Dikkate Alınması Gereken Faktörler	85
4.5.1. Yönetimin Sorumluluğu.....	86
4.5.2. Risk Faktörü.....	88

4.5.3. Sistemin Maliyeti	90
5. İÇ KONTROL SİSTEMİNİN RİSK AZALTICI ETKİLERİ	92
5.1 İşletmelerde Riskler.....	92
5.2. İşletmelerde Riskleri Etkileyen Faktörler	92
5.3.Kontrol Faaliyetleri.....	93
5.4. İç Kontrol Riskinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi	93
5.4.1. Denetim Riski Unsurları	93
5.4.1.1. Doğal Risk	96
5.4.1.2. Kontrol Riski.....	97
5.4.1.3. Ortaya Çıkartma Riski	97
5.4.2. Kontrol Riskinin İlk Değerlendirilmesi	97
5.4.2.1. Muhtemel Hatalar	98
5.4.2.2. Gerekli Kontroller	99
5.4.2.3. Kontrollerin Etkinliği.....	99
5.4.3. Kontrolleri Test Etmede Kullanılan Prosedürler.....	99
5.4.3.1. Soruşturma	99
5.4.3.2. Teftiş	100
5.4.3.3. Gözlem.....	100
5.4.3.4. Tekrarlama	100
5.4.4. Kontrol Testlerinden Elde Edilen Kanıtların Yeterliliği.....	101
5.4.4.1. Kanıtların Türü.....	101
5.4.4.2. Kanıtların Kaynağı.....	101
5.4.4.3. Kanıtların Zamanlılığı.....	102
5.4.4.4. Kanıtların Birbirleriyle İlişkisi.....	103
5.5 Analitik İnceleme Prosedürleri.....	104
5.6 Vergi Denetiminde Kırmızı Bayrakların Kullanımı	105
5.7 Bilgi Teknolojilerinin Denetim Süreçlerine Etkisi	106
6. ENRON SKANDALI	108
7. SONUÇ	112
KAYNAKLAR	116
ÖZGEÇMİŞ	130

KISALTMALAR

AAA :Amerikan Muhasebeciler Birliği (American Accounting Association)

AB :Avrupa Birliği

AICPA :Amerikan Kamu Muhasebeciler Birliği (American Institute Of Certified Public Accountants)

BDDK : Bankacılık Dzenleme ve Denetleme Kurumu

COSO:Sponsor Organizasyonlar Komitesi (The Committee of Sponsoring Organizations of The Treadway Commission)

FEI : Finansal Yöneticiler Enstitüsü (Financial Executives Institute)

IIA : İç Denetçiler Enstitüsü (Institute Of Internal Auditors)

IMA : Institute Of Management

INTOSAI:International Organisation of Supreme Audit Institutions

IFAC :Uluslararası Muhasebe Uzmanları Federasyonu (International Fedaration of Accountant)

SAS 47:1983 yılında yayımlanan Denetim Standart Raporu

SPK : Sermaye Piyasası Kurulu

TESMER:Temel Eğitim ve Staj Merkezi

TTK : Türk Ticaret Kanunu

TMS : Türkiye Muhasebe Standartları

UFRS:Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 2. 1: İç Kontrol Sorumluluk Alanları	8
Şekil 3. 1: COSO Küpü	35
Şekil 3. 2: Risk Değerlendirme Süreci	51

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 3. 1: İç Kontrol Sistemleri ile İlgili Oluşturulan Değişik Modeller	37
---	----

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Lia Melikyan
Anabilim Dalı : İşletme
Programı : Muhasebe ve Denetim
Tez Danışmanı : Yrd.Doç. Dr. Alev Dilek AYDIN
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Haziran 2015

İŞLETMELERDE İÇ KONTROL SİSTEMİ VE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN RİSK AZALTICI ETKİLERİ

ÖZET

İç kontrol, şirketlerin bütün bölümlerinde meydana gelen faaliyetlerin izlenip, kontrol edilip ve hataların giderilmesi için oldukça önemli bir yapıdır. Son dönemlerde meydana gelen ekonomik skandallar sonucunda; işletmelerde, iç kontrol sisteminin yetersiz olduğu görülmüştür. Bununla birlikte işletmelerde iç denetimin yetersiz olduğu görülmüştür. Başarılı bir yönetim için, iç kontrol sistemi doğru anlaşılmalı, işletme hedefleri doğrultusunda sağlıklı bir biçimde kurulmalı ve uygulanmalıdır. İşletmelerin iç kontrol sistemine sahip olması gerekir. Başarılı işletmelere bakıldığında işletmedeki problemlerin kısa sürede çözümünde iç kontrol sisteminden yararlandıkları görülmektedir. İşletmelerde iç kontrol sistemi ve iç kontrol sisteminin risk azaltıcı etkileri adlı çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde iç kontrol sistemi ile ilgili temel kavramlar açıklanmıştır. İkinci bölümde, İç kontrol sisteminin bileşenleri. Üçüncü bölümde işletmelerde etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması ve iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi açıklanmıştır ve son bölümde ise İç kontrol sisteminin risk azaltıcı etkileri araştırılmıştır. Bu çalışmanın amacı, işletmelerde etkinliği sağlanmış iç kontrol sisteminin yapısını ortaya koymak ve bu yapının ne şekilde oluşturulması ve değerlendirilmesi gerektiğinin açıklanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İç Kontrol, İç Denetim, İç Kontrol Sistemi,

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Lia MELİKYAN
Field : The Department Of Business
Program : Accounting And Auditing
Supervisor : Yrd.Doç.Dr.Alev Dilek AYDIN
Degree Awarded and Date : Master – June 2015

INTERNAL CONTROL SYSTEMS AND THE RISK REDUCTION EFFECT OF INTERNAL CONTROL SYSTEMS

ABSTRACT

Internal control is an important structure that watches over the activities conducted in every department, controls these activities and overcomes any defects within the firm. After the recent economic scandals, it is possible to say that internal control is not efficient enough. In order to have a successful management, internal control must be understood very clearly. It should be set and implemented according to the goals of the firm. Firms must have an internal control system. When looking at successful managements, we could see that they use internal control to overcome their obstacles. Internal control and its risk reducing effects can be divided into five parts. The first part consists of the fundamental conceptions of internal control. The second part includes the components of internal control. The third part is about forming an effective internal control system in managements and its evaluation. Finally, the last part consists of the risk reduction effect of internal control.

Key Words: Internal Control, Internal Control System, Internal Audit

1.GİRİŞ

Dünyada işletmeler teknoloji ve sanayinin ilerlemesiyle hızlı bir değişim sürecinden geçmektedirler. Bu değişim sürecinde işletmelerin amaçlarını, stratejilerini, varlıklarını ve bunların korunmasıyla ilgili kontrol sistemlerini etkilemektedir. Bu nedenle iç kontrol sistemleri işletmelerin olmazsa olmaz bir parçası haline gelmiştir. İç kontrol genel olarak, ilgili kanunlara ve düzenlemelere uygun olma, güvenilir finansal raporlama, faaliyetlerin etkinliği ve yeterliliği gibi başlıca amaçları vardır. İç kontrol ulaşılmaması konusunda güveni sağlayan ilkesiyle, işletme yönetimi ve personeli tarafından faaliyete geçen bir süreçtir.

Globalleşen dünya ile gelişen iktisadi ilişkilerin etkisiyle işletmeler büyüdükçe, işletme faaliyetleriyle oluşan işlemlerin, sayılarının çokluğu ve karmaşıklığı işletme yönetiminin işletme faaliyetlerini kontrol etme olanağı kalkmıştır. Dolayısıyla meydana gelen doğru ve güvenilir bilgi talebi, iç kontrolü vazgeçilmez hale getirmiştir. Son dönemlerde yaşanan muhasebe skandalları, hileleri ve usulsüzlükler, işletme yönetimleri ve bağımsız denetim işletmelerine olan itibarı sarsmıştır. İşletme ve işletme ile ilgili taraflar açısından olumsuzluk oluşturan bu durumun temel sebeplerinden birisi de, iç kontrol ortamlarının zayıflığı ve etkin olmayan bir iç kontrol sisteminin mevcut olmasıdır.

Bu çalışmanın konusu, sürekli gelişmekte olan işletmelerin ayrılmaz bir parçası olan iç kontrol sistemlerinin oluşturulması, kontrol faaliyetlerinin gerekliliği ve önemi, iç kontrol modellerinin bileşenleri doğrultusunda değerlendirilmesi aynı zamanda da iç kontrol sistemlerinin etkinliğinin sağlanmasıdır.

Bu çalışmanın amacı, işletmelerde etkinliği sağlanmış iç kontrol sisteminin yapısını ortaya koymak ve bu yapının ne şekilde oluşturulması ve değerlendirilmesi gerektiğinin açıklanmasıdır.

İç kontrol; bir işletmede faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği, finansal tabloların güvenilirliği ile kanun ve düzenlemelere uyum amaçlarına varma konusunda makul bir güvence oluşturmak üzere meydana gelen bir süreçtir. İç kontrol sistemi kapsamındaki faaliyetler, kuruluştaki tüm çalışanlar ile tespit edilen risklerin gözlemlenmesine olanak verecek ölçüde günlük olarak düzenlenir.

İç kontrol sistemleri işletme faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. İç kontrol genel olarak güvenilir finansal raporlama gerçekleştirebilme, faaliyetlerin etkinliği ve

verimliliği, ilgili yasa ve tebliğlerin uygunluk gibi bir takım amaçlara ulaşma konusunda makul güveni oluşturmak amacı ile işletme yönetimi ve çalışanları tarafından gerçekleştirilen bir süreçtir.

İşletmenin yönetim kurulu, yöneticileri ve personeli tarafından etkilenen bir süreç olarak tanımlanan iç kontrol sistemi, işletmelerde uygulanan tüm yöntem ve politikaları içine alan bir kavramdır.

İşletmelerde iç kontrol sistemi ve iç kontrol sisteminin risk azaltıcı etkileri başlıklı tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, iç kontrol sisteminin tanımı, amaçları, sınıflandırılması, bağımsız denetim sürecinde iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi, iç kontrol konusunda Türkiye deki yasa düzenlemeler, işletmelerde iç kontrol yapısının önemi açıklanmıştır.

İkinci bölümde iç kontrol sisteminin bileşenleri, COSO raporuna göre iç kontrol, iç kontrol sisteminin iç denetimde farkı, iç kontrol sisteminin denetime etkisi, etkin biri kontrol sistemi için temel ilkeler açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, işletmelerde etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması ve iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi anlatılmıştır. Burada alt başlık olarak muhasebe hesaplarının incelenmesi, etkin bir iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi, iç kontrol sisteminin etkinliğinin sınırları, iç kontrol sisteminin uygulanmasındaki engeller, iç kontrol sisteminin kurulmasında dikkate alınması gereken faktörler açıklanmıştır.

Son bölümde ise iç kontrol sisteminin risk azaltıcı etkileri anlatılmıştır. Burada alt başlık olarak işletmelerde riskler, işletmelerde riskleri etkileyen faktörler, kontrol faaliyetleri, iç kontrol riskinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi, denetim riski unsurları, kontrol riskinin ilk değerlendirilmesi, kontrolleri test etmede kullanılan prosedürler ve kontrol testlerinde elde edilen kanıtların yeterliliği açıklanmıştır.

2.İÇ KONTROL SİSTEMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

2.1 İç Kontrol Sistemi Tanımı ve Kapsamı

“Bir şirketin varlıklarını korumak, muhasebeye ve diğer faaliyetlere ilişkin bilgi ve raporların doğruluk ve güvenilirliğini sağlamak, işletmenin faaliyetlerinde etkinliği artırmak, işletme yönetimince belirlenen politikalara işletme faaliyetlerinin uygunluğunu saptamak için kullanılan tüm ölçü ve yöntemleri, hesap planının ve raporlama sisteminin kurulmasını, görev, yetki ve sorumlulukların belirlenmesini ve işletmenin organizasyon planını kapsayan bir sistem” olarak tanımlanabilir (Cook ve Winkle, 1980: 198).

İşletmelerin fizikî olarak büyümesi, faaliyetlerinin karmaşıklaşması gibi nedenlerle yönetimin doğrudan doğruya kontrol imkânının azalması etkin bir iç kontrol sistemi kurmak ve yürütmekle giderilebilir (Gürbüz, 1995: 45).

Kontroller bir işletmenin amaçlarına sağlıklı bir biçimde ulaşmasını sağlayacak politika ve prosedürler dizisi olarak tanımlanırken, bu kontrollerin oluşturduğu bütün ise iç kontrol sistemi olarak ortaya çıkmaktadır (Bozkurt, 2006: 122).

İç kontrol, organizasyon, politika ve prosedürler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu organizasyon politika ve prosedürler, bir işletmenin, istenilen sonuçlara ulaşması, bu sonuçlara ulaşılması için kullanılan kaynakların, belirlenen amaç ve hedeflerle uyumlu olması, israf, hile ve kötü yönetimden korunması, güvenilir bilginin ve zamanında elde edilmesi, korunması, rapor edilmesi ve gerektiğinde karar alma mekanizmalarında kullanılması amacıyla oluşturulur (Keskin, 2006: 12).

İç kontrol kavramı esas itibariyle özel sektörde iş etiği, iç kontrol ve yönetim ilkelerine dayalı olarak mali raporlamayı geliştirmek amacıyla 1985 yılında kurulan COSO (The Committee of Sponsoring Organizations of The Treadway Commission) tarafından geliştirilmiştir. İç kontrol sistemi genel olarak COSO modeli olarak da anılmaktadır (Gönülaçar, 2008: 4).

COSO,Amerikan menşeli beş kuruluşun iç kontrol konusunda güvence vermek üzere oluşturduğu bağımsız örgüttür (Koç, 2011: 28).

Bu örgütler şunlardır (Aksoy, 2005: 140):

- Amerikan Muhasebe Birliği (AAA- American Accounting Association),
- Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA- American Institute Of Certified Public Accountants),
- Finans Yöneticileri Enstitüsü (FEI- Financial Executives Institute),
- Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA- Institute Of Internal Auditors),
- Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (IMA- Institute Of Management)

Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA) tarafından da benimsenen COSO tarafından yapılan tanıma göre iç kontrol, mali tabloların güvenilirliği, faaliyetlerin ve işlemlerin etkinliği ve verimliliği, faaliyetlerin yasa ve yönetmeliklere uygunluğunu sağlama konusunda sınırlı bir güvence vermek üzere, şirket üst yönetimi veya yönetim kurulu tarafından oluşturulan ve kontrol edilen bir yöntemler bütünüdür (Aksoy, 2005: 140).

İç kontrol; işletmenin yönetimi ve diğer personeli tarafından etkilenen, faaliyetlere ilişkin hedeflere ulaşılması konusunda makul güvence, raporlama ve uyum sağlamak üzere tasarlanmış bir süreçtir. Bu tanıma göre iç kontrol (COSO, 2012: 1):

- Bir veya daha fazla ayrı ama örtüşen kategorilerde hedeflere ulaşılmasına bağlıdır,
- Devam eden görevler ve faaliyetlerden oluşan bir süreçtir,
- İnsanlar tarafından etkilenir. (Sadece politika ve prosedür kılavuzları, sistemler ve formlar hakkında değil, organizasyonun her seviyesinde iç kontrolü etkileyecek insanlar ve faaliyetleri kapsar),
- İşletmenin üst yönetimine mutlak değil makul bir güvence verebilir,
- İşletmenin yapısına uyarlanabilir. (Bir işletmenin tamamına veya belirli bir iştirake, bölüme, işletme birimine veya iş sürecine uygulanabilir.)

Bu tanım iki nedenle geniş tutulmuştur. Birincisi, organizasyonların iç kontrol sistemini tasarlaması, uygulaması ve yürütmesi, iç kontrolü ve iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendirmesi için temel olan önemli kavramlar barındırması, çeşitli kuruluşlar, endüstriler ve coğrafi bölgeler genelinde uygulama için bir temel sağlamasıdır. İkinci olarak bu tanım iç, kontrolün alt kümelerini barındırmaktadır.

İsteyenler örneğın raporlama üzerine iç kontroller veya kanun ve yönetmeliklere uymakla ilgili kontrollere ayrı ayrı odaklanabilirler. Benzer şekilde işletmenin belirli bölüm veya faaliyet kontrollerine yönlendirilmiş bir odak olarak kalınabilir (COSO, 2012: 1).

İşletmede tüm faaliyet ve fonksiyonlarla ilgisi olan iç kontrol sistemi, tüm örgüte yayılmış sistemler bütünü olarak ifade edilebilir. İç kontrol sistemi, bu sistemin amaçlarını gerçekleştirme sorumluluğu olan üst yönetimin bir alt sistemidir. Üst yönetim iç kontrol sisteminin amaçlarına ulaşabilmesi için iç kontrol sisteminin unsurları olan gerekli alt sistemleri kurmalıdır. İç kontrol sisteminin sorumluluğunun üst yönetime ait olması, diğer personeli ilgilendirmediği yorumuna yol açmamalıdır. İşletme personeli iç kontrol sisteminin amaçlarına uygun davranış içerisinde bulunmalı ve sistemin bir parçası olmalıdır. İşletme için sağladığı fonksiyonlar dikkate alındığında iç kontrol sisteminin; Yönetmelik Kontrol Fonksiyonu ve Muhasebe Kontrol Fonksiyonu sağladığı görülmektedir (Kaval, 2008: 126-127).

İşletme faaliyetlerini, işletme yönetimi dışında etkileyenler sadece ortaklar ve çevresi değildir. İşletmenin sosyal çevresi, kanunlar ve doğal koşullar gibi dış faktörlerde işletme faaliyetlerini yönlendirir ve etkiler. İşletme yönetimi, kanunların gerektirdiği koşullara ve sosyal çevrenin baskılarına uymak zorunda kalacağı için, işletme politikasını ve bu politikayı yürütmek için seçeceği usul ve yöntemleri bu faktörlere göre belirler. İşletme faaliyetlerini etkileyen ve yönlendiren bu faktörlere “dış kontrol” adı verilir. İşletme içinde mevcut kontrolleri işletme dışındaki kontrollerden ayırmak için “iç kontrol” (internal control) terimi kullanılmaktadır. İşletme yönetimi, işletmenin iç kontrol sistemini kurarken veya sistemde değişiklik yaparken, işletme dışındaki faktörleri de göz önünde bulundurmaya zorunda olduğu için, iç kontrol ve dış kontrol arasında ayırımın yapılmasına ve dış kontrol kavramının kullanılmasına gerek kalmaz (Kepekçi, 2000: 55-56).

İç kontrol nedir denildiğinde bunun cevabı, maddeler halinde şöyle sıralanabilir (Koç, 2011: 27-28):

- İç kontrol bir süreçtir.
- İç kontrol bir amaç değil, idareyi hedeflerine ulaştırmayı amaçlayan bir yönetim aracıdır.
- İç kontrol kişiler tarafından uygulanır.

- İç kontrol sadece form, belge, el kitabı ve prosedür değil, bunların yanı sıra organizasyonu, personeli ve yönetim tarzını da kapsayan bir sistemdir.

İç kontrol bir işletmenin arzu ettiği yöne gitmesini, gitmek istemediği yollardan kaçınmasını sağlar. İç kontrol bağımsız denetçilerin en önemli çalışma alanıdır. Bu yüzden muhasebe mesleği ile ilgili pek çok kurum zaman zaman iç kontrol tanımları yapmıştır (Çömlekçi vd., 2009: 5).

Değişik kaynaklarca yapılmış olan bu tanımlamaları dikkatli bir şekilde incelediğimizde iç kontrol sistemiyle ilgili şu temel özellikleri sıralayabiliriz (Kertiş, 2005: 16-17):

- Her işletme, kendine özgü şartlar içerisinde faaliyet gösterdiğinden, hepsinin ihtiyacını karşılayacak tek tip bir iç kontrol sisteminin geliştirilme olanağı yoktur. Bu sebeple her işletmenin kendine has nitelikleri olan bir iç kontrol sistemi vardır.
- İç kontrolden sadece makul (kabul edilebilir) bir güvence vermesi beklenebilir. Makul güven ifadesi ile anlatılmak istenen, hiç bir iç kontrol sisteminin mükemmel olmadığı ve iç kontrol usul ve yöntemlerinin maliyetinin kendisinden beklenen faydayı aşmaması gerektiğidir.
- İç kontrol sistemi insanlar (yönetim kurulu, yönetici ve diğer personel) tarafından gerçekleştirilen bir faaliyettir. Dolayısıyla, işletmede görevli her düzeydeki personel gerekli bilgi, tecrübe ve dürüstlüğe sahip olmadıkça iç kontrol sisteminin başarısız olması kaçınılmazdır.
- İşletme yöneticileri yolsuzlukları ve savurganlıkları en aza indirecek, verimliliği arttıracak, finansal bilgilerin zamanında ve güvenilir bir şekilde hazırlanmasını sağlayacak, işletmenin yapısına ve büyüklüğüne uygun bir iç kontrol sisteminin kurulmasında esas sorumluluğa sahiptir.
- İç kontrol bir süreçtir, bir olay veya döngü değildir. O bir işletmenin faaliyetlerini gerçekleştirme aşamasında kullanılan prosedürler dizisidir.

Uluslararası Muhasebe Uzmanları Federasyonu (International Federation of Accountant - IFAC)' tarafından yapılan tanıma göre, iç kontrol sistemi (Kepekçi, 2000: 56):

- İşletmenin varlıklarının korunması,
- Yanlışlıkların ve yolsuzlukların önlenmesi ve bulunması,
- Muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanması,
- Muhasebe bilgilerinin zamanında hazırlanması,
- İşletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına uygunluğunun sağlanması amaçlarına ulaşmak için işletme faaliyetlerinin düzenli ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamada yardımcı olan işletme yönetimi tarafından kabul edilmiş politikalar ve prosedürlerdir.

2.2 İç Kontrol Sisteminin Temel İlkeleri

İşletmelerde iç kontrol sistemi kurulurken iç kontrol sisteminin ilkelerinden hareket edilmelidir. Bugün işletmeler bünyelerinde ayrıca bağımsız bir iç kontrol sistemi servisi kurmaktadır. Böylece yapılacak işin doğruluğu başından itibaren sağlanmış olmaktadır. Aynı durum muhasebe sistemi içinde geçerlidir. Doğruluğu tespit edilen işlemler sayesinde denetçiler işletmenin hesaplarını daha kolay denetleyebilmektedir. İç kontrol sistemi etkin olduğu zaman bu sistemin ilerleyişini gerçekleştirmek ve hesapların mizanlarında yer alan toplamaların doğruluğunu sağlamak daha kolay olmaktadır (Dirimtekin, 1981: 6). İşletmelerde etkin bir iç kontrol yapısının uygulanabilmesi için iç kontrol yapısını oluşturan ilkelerin esas alındığı bir düzenin kurulması gerekir. Bu düzenin kurulabilmesi için aşağıdaki koşullara ihtiyaç vardır (Güven, 2008: 44);

- İç kontrol tam ve devamlı olmalıdır.
- İç kontrol yalnızca muhasebe ve mali servislere özgü değil, işletmenin tüm servisleri ile ilgili olmalıdır.
- İç kontrol, temel bir amacın veya işin gerçekleşmesi için kurulmuş olmalı ve bu işi yürüten uzman bir personelin hayal gücünü işleterek araştırmalarında kendi yetenek ve eleştirisini kullanması gerekmektedir.

2.2.1 Görevlerin Ayırımı İlkesi

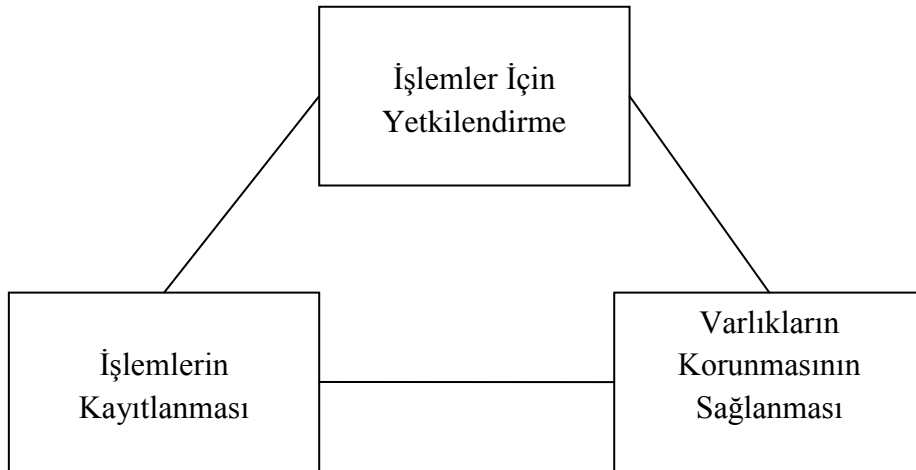
İşletme organizasyonunda bir işin tüm aşamalarından bir kişi sorumlu tutulduğu zaman, yapılabilecek hata sayısı artmakta ve yolsuzlukların ortaya çıkma olasılığı azalmaktadır. Bu nedenle işletme büyüklüğü dikkate alınarak, görevler, hata

ve yolsuzlukları ortaya çıkartabilecek ve en aza indirebilecek biçimde farklı kişiler arasında dağıtılmalıdır (Bozkurt, 2000: 23). Genel olarak görevlerin ayrımı ilkesi, bir kıymet hareketinin başlangıcından, muhasebe kayıtlarına alınmasına ve tamamlanmasına kadar sorumluluğun tek bir kişi tarafından değil, birkaç görevli tarafından paylaşılmasını öngören bir ilkedir. Örneğin; hiçbir durumda sipariş veren servis ile sağlayan servis aynı olmamalıdır. Faturalama servisi, malları kabul etme servisi, ödeme servisi, birbirinden ayrı olduğu takdirde hile yapma olasılığı zorlaşacaktır (Kuyucu, 2003: 49).

Görevlerin ayrımı ilkesi genel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir (Kaval, 2008: 200);

- Varlıkların korunması ve kayıtlama görevi birbirinden ayrılmalıdır.
- Kıymet hareketlerinin yetkilendirilmesi ile varlıkların korunması görevleri birbirinden ayrılmalıdır.
- Muhasebe içerisinde de kayıtlama görevleri birbirinden ayrılmış olmalıdır.
- Faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ile kayıt tutma işlevleri birbirinden ayrılmış olmalıdır.

Şekil 2. 1: İç Kontrol Sorumluluk Alanları

Kaynak: ERDOĞAN, Melih: Denetim Kavramsal Ve Teknolojik Yapı, Ankara, Maliye ve Hukuk Yayınları, 3.Baskı,Mart 2006 S.95

2.2.2 Değer Hareketlerinin Yetkilendirilmiş Olması İlkesi

Bu ilkenin temel amacı, personelin yönetimin belirlemiş olduğu yetki alanı çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmelerini sağlamaktır. Yetkiler, genel veya özel olabilir. Genel yetki işletme politikalarıyla ve genel işletme uygulamalarıyla ilgilidir. Örneğin, mamuller için fiyat listelerinin kullanımı ve kredili satış işlemleri için kredi limitlerinin belirlenmesi, çalıştırılacak personelin sayısının ve niteliğinin belirlenmesi, eldeki stokların miktarının önceden belirlenen noktanın altına düştüğünde, stoklar için otomatik olarak yeniden siparişte bulunulması ve benzeri kararlar genel yetki kapsamına girer (Uzay, 2003: 12).

2.2.3 Uygun Belgelemenin ve Muhasebe Kayıt Düzeninin Var Olması İlkesi

Etkin bir iç kontrolün sağlanması, uygun bir belgeleme düzeninin varlığını gerektirir. Kıymet hareketine neden olunması ve muhasebe kayıtlarına geçirilmesi belge ile gerçekleştirilir ve sorumluluk belge üzerinde incelenir. Güvenilir muhasebe kayıtlarının tutulabilmesi ve muhasebe bilgilerinin uygun zamanda raporlanabilmesi için işletmede bir hesap planı ve muhasebe el kitabı olmalıdır. Etkin bir kontrolün gerçekleştirilmesi için işletmede iyi işleyen bir muhasebe organizasyonunun bulunması gerekir (Güredin, 2000: 45). İş ve işlemlerin belgelenmesi tam ve doğru olmalı ve bu amaçla belgeler hazırlanırken birtakım ilkelerin dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar (Arens, 2005: 294);

- Belgeler kayıpların anlaşılabilmesi veya gerektiğinde kolayca bulunabilmeleri için sıra numaralı olarak düzenlenmeli,
- Belgelerin uygun olarak tamamlanmasını ve sistemde uygun yerlere akışını sağlamak için gerekli açıklamalara yer verilmelidir,
- Belgeler işlemin meydana geldiği zamanda düzenlenmeli,
- Belgeler kolayca anlaşılmayı sağlayacak şekilde düzenlenmelidir,
- Belgeler, gerçekleri yansıtmaya amacına yönelik olarak tasarlanmalıdır. Örneğin, belgede açıklama yerinin olması, yetki ve onay için paraf yerinin olması, belgenin mutlaka iki yetkili tarafından imzalanması zorunluluğu gibi.

2.2.4 Fiziksel Koruma İlkesi

Varlıkların ve kayıtların fiziki olarak korunması için; fiziksel önlem alınmalı, bu kaynaklara ulaşım sınırlandırılmalıdır. Fiziksel önlem; varlık ve kayıtların kilitli dolaplarda, ateşe dayanıklı kasalarda, kapalı ve kilitli ambarlarda, güvenlik görevlisi veya cihazları ile donatılmış ortamlarda korunmasını gibi önlemleri içerir. Kaynaklara ulaşımın sınırlandırılması, varlıkların yetkisiz olarak kullanılmasını ve kayba uğrama riskini azaltır. Örneğin; çek defterleri gibi çok duyarlı belgelere ulaşımın sınırlandırılması ve bu belgeleri ellerinde bulunduranlara hesap verme yükümlülüğünün verilmesi gibi (İzgi, 1990: 45).

2.2.5 Bağımsız Mutabakat İlkesi

Etkin bir bağımsız mutabakat için, aşağıdaki üç koşulun sağlanması gerekir (Acındı, 2007: 53);

- Mutabakat işlemi, varlıkların korunmasından ve kaydedilmesinden sorumlu olmayan personel tarafından yerine getirilmelidir.
- Mutabakat, belirli aralıklarla toplam olarak veya örnekleme esas alınarak yapılmalıdır.
- Mevcut hata ve yanlışlıklar gerekli olan düzeltmelerin yapılması amacıyla personele bildirilmeli.

2.3 İç Kontrol Sisteminde Görev ve Sorumluluklar

Bir kurumdaki iç kontrol sisteminde sorumluluklar ve görevler üst yönetimden her seviyedeki çalışan personele kadar dağılır. Bu nedenle iç kontrole ilişkin görev ve sorumluluğu olan tüm personelin iç kontrole ilişkin görev ve sorumluluklarını bilmeleri önem arz eder.

Yönetim kurulları kurumun faaliyetlerinden doğan temel risklerin tanımlanmasından ve bu riskleri yönetebilmek için uygun sistemlerin kurulmasını sağlamaktan ve o kurumun iç kontrol ve yönetim bilgi sistemlerinin bütünlüğünden sorumludurlar. Yönetim iç kontrolün yönetsel sorumluluklarının gözden geçirilmesi sorumluluklarını denetim komitelerine delege eder (Messier vd., 2006). Etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması ve uygulamanın yapılması yönetimin sorumluluğu iken yönetimin bu yönde hareket ettiğinin garanti edilmesi denetim komitesinin sorumluluğudur (Eşkazan, 2003a).

İç denetim fonksiyonu ise bir organizasyonun risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim bilgi sistemlerinin ölçülmesinde ve raporlanmasında anahtar rol oynar. İç kontrol sistemine sahip işletmelerin yöneticileri, iç kontrolün rolü ve katkıları konularında genel bir anlayışa sahip olmalıdırlar. Denetim komitesi iç denetim fonksiyonunun profesyonelce ve düzgün yönetildiğini, gerekli ve yeterli kaynaklara sahip olduğunu teyit etmelidir. İç denetim birimi olmayan, orta ve daha büyük boyutlu organizasyonların yönetim kurulları, en azından yılda bir kez bu gerekliliğin olup olmadığını değerlendirmelidirler (Fraser ve Lindsay, 2005).

2.3.1 Üst Yönetim

Bir organizasyondaki üst yönetim genel müdür ve yardımcısı düzeyinde birinci derece imza yetkisine sahip yöneticiler ile imza yetkisine sahip bölüm yöneticileri olarak tanımlayabiliriz. İç kontrol sisteminin kurulması ve işletilmesinden organizasyonda yer alan tüm personel sorumludur, ancak üst yönetimin prosedürler üzerinde ayrı sorumlulukları vardır (KPMG, 1999).

2.3.2 Diğer Çalışanlar

Diğer personel ve çalışanlar da iç kontrolü yaşama geçirirler. Bunlar, genellikle, kontrolleri yürüten, gözden geçiren ve yanlış uygulanan kontrolleri düzelteren ön cephedeki kişiler olup, günlük görevlendirmelerin gerçekleştirilmesinde kontroller aracılığıyla sorunları tespit ederler (<http://www.intosai.org>).

Bu nedenle iç kontrol, açık ya da gizli her bir çalışanın görev tanımının bir parçası olmalıdır. Her bir çalışan, iç kontrol sisteminde kullanılan bilgiyi üretmektedir veya gerektiğinde kontrol faaliyetleri yürütmektedir (Korkut, 2004: 32).

2.3.3 İç Denetim

İç denetimin tanımı, İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) tarafından yapılarak, tüm dünyada kabul gören uluslararası bir tanım niteliği kazanmıştır. İç Denetçiler Enstitüsüne göre; “İç denetim, kurumun faaliyetlerine değer katmak ve bunları geliştirmek amacıyla tasarlanmış bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir. Risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkililiğini, sistematik

ve disiplinli bir yaklaşımla değerlendirip geliştirerek kurumun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur.”

İç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur (TİDE, 2006).

İç denetimin esas amacı, işletmeye fayda sağlamak için denetim çalışmalarını sürdürmek ve çalışanların sorumluluklarını etkin bir şekilde gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktır. İç denetim biriminin bu amacını gerçekleştirebilmesi, iç denetçilerin yönetim kurulu veya denetim komitesine raporlama yoluyla ulaşabilmesine bağlıdır. Bu raporlar ile başta yönetim olmak üzere tüm ilgililerin artan sorumluluklarını gerçekleştirmeleri sağlanır (Tuncay, 2011: 52). İç denetimin amaçları şöyle özetlenebilir (Akgün, 1999: 115) ;

- İşletmedeki işlemlerin, önceden saptanmış işletme politikalarına uygunluğu ve doğruluğunu kontrol altında tutmak,
- İşletme aktiflerinin fiziki durumları ile defter kayıtları arasındaki ilişkiyi kontrol altında tutmak,
- İşletme politikasının etkinliğinin ölçmek,
- Muhasebe sürecinin, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda devamını sağlamak,
- İşletmede yapılabilecek yolsuzlukları önlemek ve yapılanları ortaya çıkartmaktır.

2.4 İç Kontrol Sisteminin Amaçları

İç kontrol sistemi kurmak isteyen üst yönetim, önce işletmenin finansal risklerini ve muhasebe risklerini belirlemelidir. Daha sonra bu risklerden kaçınmak için veya riskin derecesini düşürmek için politikalar ve prosedürler kabul edilmeli ve ilgili personele iletilerek, personel bilgi sahibi yapılmalıdır (Kepekçi, 2000: 60).

Yönetimin temel amaçlarından birisi, organizasyonun faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır. Organizasyonun amaç ve hedeflerine ulaşma derecesi, faaliyetlerindeki etkinliğini gösterir. İç kontrol sistemi bu etkinliği en üst düzeye çıkartmayı amaçlamaktadır (Bozkurt, 1998: 122). Yönetim, faaliyetlerin

iktisadi olup olmadığını, kaynakların verimli kullanılıp kullanılmadığını sürekli olarak izlemek zorundadır. Bu konuda yönetim tarafından bazı ölçüler ve kurallar konulmalı, bunlardan sapmalar olup olmadığı çeşitli zamanlarda test edilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır (Türedi, 2001: 152).

İç kontrol sisteminin en önemli amaçlarından biri, organizasyonun varlıklarının her türlü kayıp ve yok olmalara karşı korunmasını sağlamaktır. Varlıkların korunması işletmenin sadece aktif hesap kalemlerini kapsamaz aynı zamanda çalışanların ve bilginin de korunmasını içine alır (Okay, 2005: 19).

Organizasyonun faaliyetlerinin yönetim politikalarına, planlara ve yasalara uygunluğunu sağlayacak kontrol usul ve yöntemlerinin kabul edilmesinden yönetim sorumludur. Bu amaca, sorumlulukların organizasyonun bölüm ve kısım düzeyinde ayrımının yapılmasıyla bir ölçüde ulaşılır. Yönetim, organizasyonun faaliyetlerinin yürütülmesinde, yasalara uygunluğu sağlamak ve organizasyonun amaçlarını yasaların çizdiği sınırlar içinde belirlemek için yönetim politikaları kabul eder (Çömlekçi, 1993: 48).

Organizasyonun temel amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için izlenecek politika ve prosedürler, organizasyonun yönetimi tarafından önceden belirlenir. Bu amaçlara ulaşılmış olması organizasyonun iç kontrol yapısının etkin bir şekilde uygulanmakta olduğunu gösterir (Türedi, 2001:152). Ayrıca yayınlanan finansal raporların güvenilir olması ve faaliyetlerin kanun ve düzenlemelere uygun olması iç kontrol sisteminin etkin ve etkili olduğunu gösterir (Agbejule ve jokipsi, 2009: 503).

İşlemlerin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun ve hesap verme yükümlülüğünü yerine getirecek şekilde kaydedilmesi ve işlemlerin yönetimin devrettiği genel ve özel yetkilere uygun olarak yürütülmesi de iç kontrol sisteminden beklenen sonuçların elde edilmesini sağlayacak unsurlardandır (Türedi, 2001: 152).

İç kontrol sistemini kurmak isteyen üst yönetim, önce işletmenin finansal risklerini ve muhasebe risklerini belirlemelidir. Daha sonra bu risklerden kaçınmak için veya riskin derecesini düşürmek için politikalar ve prosedürler kabul edilmeli ve ilgili personele iletilerek, personel bilgi sahibi olması sağlanmalıdır. İç kontrol sistemi, finansal riskleri ve muhasebe risklerini azaltmak veya bu risklerden kaçınmak için kurulduğundan, risklerin genelde ve ayrıntıda ele alınışına göre sistemin amaçları üç düzeyde incelenebilir (Kepekçi, 2000: 60).

İşletmelerdeki iç kontrol sistemlerinin amacı hata ve hile ihtimalini tamamıyla ortadan kaldırmak değil mümkün olduğunca azaltmaktır (Biçer, 2006: 22).

İç kontrol sistemi, finansal riskleri ve muhasebe risklerini azaltmak veya bu risklerden kaçınmak için kurulduğundan, risklerin genelde ve ayrıntıda ele alınışına göre sistemin amaçları üç düzeyde incelenebilir (Kepekçi, 2000: 60):

- İç kontrolün genel amaçları,
- İç kontrolün özel amaçlarıdır.
- İç kontrolün esas amaçları.

2.4.1 İç Kontrol Sisteminin Genel Amaçları

Muhasebe kontrol sisteminin tanımlanmasında işlemlere ve varlıklara ilişkin kontrol amaçları şunlardır (Kepekçi, 2000: 63-64);

- İşlemler, yönetimin devrettiği genel ve özel yetkilere uygun olarak yürütülmelidir,
- İşlemler genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak ve hesap verme yükümlülüğünü yerine getirecek şekilde kaydedilmelidir,
- Varlıklara ve belgelere erişim yetkili personelle sınırlandırılmalıdır,
- Mevcut varlıklar belirli sorumluluk kayıtlarıyla karşılaştırılmalı ve herhangi bir fark belirlendiğinde, farkın özelliğine göre gerekli soruşturma yapılmalıdır.

2.4.2 İç Kontrol Sisteminin Özel Amaçları

Genel kontrol amaçları, bir işletmenin belirli işlem gruplarını yürütmek için gerekli kontrol usul ve yöntemlerine sahip olup olmadığının göz önünde bulundurulmasında genel bir çerçeve oluşturur. Belirli bir işlem grubunu yürütmek için, genel kontrol amaçlarına paralel olarak özel kontrol amaçlarının belirlenmesi gerekir. Özel kontrol amaçlarını belirlemeden önce, işlem gruplarını departmanlar düzeyinde işletme fonksiyonlarına göre, finansal tablolar sınıflamasına göre veya faaliyet döngülerine göre bölümlenmek gerekir. İkinci adımda, işlemlerin bölümlendirilmesine uygun olarak genel kontrol amaçları özel kontrol amaçlarına

dönüştürülmelidir. Üçüncü adımda, özel kontrol amaçlarının gerçekleşmesini sağlayacak kontrol usul ve yöntemleri belirlenmeli ve uygulanmalıdır (TESMER, 2006: 545).

Genel Kontrol amaçları işletmedeki her bir işlem akımı, fonksiyonu veya faaliyeti için özel kontrol amaçları ile desteklenmiş olmalıdır. Örneğin; satışlar, nakit girişleri, maaş ve ücretler gibi (Uzay, 1999: 21).

Örnek olarak, kredili satış işlemlerinin yürütülmesine ilişkin özel kontrol amaçları şöyle özetlenebilir (Kepekçi, 1982: 65):

Geçerlilik: Kredili satış kayıtları işletmenin gerçek kredili satışlarını göstermelidir. Satılan bir malın gönderilmesinde müşteriye tanınan kredi limitleri aşılmamalıdır.

Eksiksiz olma: Teslim edilen tüm mallar için yollama belgesi ve fatura düzenlenmelidir.

Kayıtların Uygunluğu: Kredili satış işlemleri miktar ve tutar bakımından doğru olarak belgelendirilmeli ve kaydedilmelidir. Kredili satışlar müşteri hesaplarına ve stok kayıtlarına kaydedilirken doğru hesaplara ve işlemin gerçekleştiği zamanda kaydedilmelidir.

Gerçek işlemler uygun şekilde kayıtlara geçirilir. Kayıtlar bir zaman esasına göre özetlenir, nakledilir, sınıflandırılır ve değerlendirilir. Değerlendirme, sınıflandırma ve zamanlılık ayrı başlıklar halinde incelenecek kadar önemlidir. Değerlendirmede, çeşitli aşamalarda kaydedilen miktarlarda ve hesaplamalarda oluşabilecek hatalardan korunmak için iç kontrol yordamlarından yararlanır. Genel kabul görmüş muhasebe uygulamalarına uygunluk araştırılır.(Wilson ve Root, 1992: 17)

Varlıkları Koruma: Müşteri ve stok kartları kilitli yerlerde saklanmalıdır.

Varlıkların fiziki olarak korunması için, kaydetme fonksiyonundan tamamen bağımsız özel personel görevlendirilmelidir. Varlıklara doğrudan erişim belirli personel için mümkün olmalı, kayıtlar, belgeler gibi varlıklara dolaylı yoldan erişim ise uygun yetkilendirme önlemleri alınarak sınırlandırılmış olmalıdır. Nakit, menkul kıymetler ve benzeri varlıklar ile kullanılmayan belgeler, kayıtlar güvenilir yerlerde saklanmalı, kilitli kasa gibi önlemler alınmalıdır.(Wilson ve Root, 1992: 17)

Mutabakat: Belgeler satış kayıtlarıyla; müşteri kartları ticari alacaklar ana hesabıyla; kayıtlarla ilgisi olmayan bir kişi tarafından karşılaştırılmalıdır.

Uygun zaman aralıklarıyla ana hesaplar ile yardımcı hesaplar; varlıklar ve borçlar ile kayıtlı değerler karşılaştırılmalı ve farklılık söz konusu ise araştırılmalı, gerekli düzeltme kayıtları yapılmalıdır (Carmichael ve Willingham, 1995: 152).

Fiili durumla amaçlanan plan ile politikalar zaman zaman karşılaştırılmalı ve faaliyetlerin standartlara uygun yürütülmesi sağlanmalıdır. Böylece kaynaklar etkin kullanılmış, belirlenmiş plan ve politikalara olan bağlılık artmış olacaktır (Yılancı ve Sevim, 2001: 128).

2.4.3 İç Kontrol Sisteminin Esas Amaçları

İç kontrol sisteminin tanımına bakıldığında sistemin genel amaçlarının açıkça tanımlandığı görülmektedir (Kepekçi, 2000: 60).

- İşletmenin varlıklarını korumak,
- Muhasebe bilgilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak,
- İşletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına, planlara ve yasalara uygunluğunu sağlamak,
- Kaynakların ekonomik ve verimli kullanımını sağlamak,
- Faaliyetler için belirlenmiş amaçlara ve hedeflere ulaşılmasını sağlamaktır.

2.4.3.1 İşletmelerin Varlıklarını Korumak

İşletme aktifinde yer alan maddi ya da gayri maddi unsurların tamamı, işletmenin varlıkları kapsamındadır. İşletmenin fiziki varlıkları her zaman için çalınabilir, kaybolabilir, amacı dışında kullanılabilir, ya da bu varlıklara istenmeyerek zarar verilebilir. Sözü edilen bu varlıklarda oluşacak kayıplar işletmenin faaliyetlerini yerine getirememesi veya gereğince yerine getirememesi gibi sonuçlar doğuracaktır. Varlıkların yönetilmesinde, işlemlerin yürütülmesinde ve kaydında yapılan hata ve yolsuzluklardan doğacak zararlara karşı işletmenin korunması amacıyla yönetim tarafından uygulanacak usul ve yöntemlerin belirlenmesi ve pratikte kullanılması bu amacın özünü oluşturmaktadır. Varlıkların fiziki olarak korunması için, kaydetme fonksiyonundan bağımsız özel personel görevlendirilmelidir. Varlıklara doğrudan erişim belirli personel için mümkün olmalı, kayıtlar, belgeler gibi varlıklara dolaylı yoldan erişim ise uygun yetkilendirme önlemleri alınarak sınırlandırılmış olmalıdır (Bozkurt, 1999).

Geniş anlamda, varlıkların korunması işletmenin varlıklarının arzu edilmeyen durumlara karşı korunması amacıyla yönetim tarafından önceden alınan önlemlerdir (Kepekçi, 2004: 16). Bu önlemler ile mevcut varlıkların korunması ve yeni varlıkların kazanılması sağlanmış olur. Örneğin, belirli bir fiyattan bir ürünün satışına ilişkin bir yönetim kararı, satış karlı sonuçlanmadığı takdirde, varlıkların korunması açısından, bu satış başarısızlık olarak yorumlanır ve iç kontrolün yetersizliğinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Aynı yorum, gereksiz veya yetersiz duran varlık harcamalarına, ürünün kalitesini bozan hammadde harcamalarına, satılamayacak mal alışlarına, etkisi olmayan reklam harcamalarına ilişkin yönetim kararları için de geçerlidir. İşletme yönetimi bazı duran varlıklara gereğinden fazla yatırım yaparsa, işletme tam kapasite ile çalıştığında bile, bu duran varlıklar atıl kapasitede kalacaktır (Kepekçi, 2000: 60-61).

2.4.3.2 Muhasebe Bilgilerinin Doğruluğunu ve Güvenilirliğini Sağlamak

İşletmelerde karar organlarının işletmeye ilişkin kararlar alabilmesi veya işletme ile ilgili üçüncü kişilerin (hisse sahipleri, kredi verecek kuruluşlar) işletmeye güven duyabilmesi için işletme ile ilgili finansal bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliğini bilmek isterler. Bu nedenle, mali tabloları etkileyen tüm finansal ya da operasyonel süreçlere ilişkin kontrollerin doğru ve güvenilir olduğundan emin olmak isterler.

Muhasebe kontrolü açısından finansal kayıtların güvenildiği finansal bilgilerin hem işletme içine hem de işletme dışına raporlanması ile ilgilidir (Güredin, 2000: 170).

Muhasebe bilgilerinin doğruluğu, finansal nitelikteki işlemlerin kaydedilmesinde, sınıflandırılmasında, özetlenmesinde ve raporlanmasında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin ve ilgili yasaların uygulandığını ifade eder. Muhasebe bilgilerinin güvenilirliği ise, belge ve kayıtların işletmenin gerçek işlemlerini yansıtmasını, kayıt dışı bırakılmış işlemlerin olmadığını ifade eder (Kepekçi, 1994: 19).

Güvenli raporlama, bir firma ile sözleşmeye dayalı ilişkileri olan ortaklar için önemlidir. Etkin iç kontrol sistemi güvenilir faaliyet sonuçlarına ulaşmada son derece kritik bir önem taşır. Muhasebe standartlarına göre, iç kontrol, uygunluk denetiminde yatırımcılara yönelik mali tabloların sunumu ve mali raporların güvenilirliği ile ilgili

olarak uygun bir güvence sağlamak amacıyla düzenlenir (Schneider ve Church, 2008: 3).

Yönetimin işletmedeki bilgi sistemi aracılığı ile karar alması konusunda önemli dayanağı muhasebe verileridir. Sağlıklı karar almanın yolu, doğru ve dürüst bilgiyi elde etmekten geçmektedir. Çeşitli nedenlerle muhasebe verilerinin doğru ve dürüst olmama olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle iç kontrol yapısında oluşturulan politika ve prosedürler olabildiğince bu bilgilerin doğru ve dürüst olmasını sağlamaya yönelmektedir (Köroğlu ve Uçma, 2006).

Muhasebe bilgilerinin doğruluğu, finansal nitelikteki işlemlerin kaydedilmesinde, sınıflandırılmasında, özetlenmesinde ve raporlanmasında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin ve ilgili yasaların uygulandığını ifade eder. Muhasebe bilgilerinin güvenilirliği ise, belge ve kayıtların işletmenin gerçek işlemlerini yansıtmasını, kayıt dışı bırakılmış işlemlerin olmadığını ifade eder.(Kepekçi, 2000: 62).

2.4.3.3 İşletme Faaliyetlerinin Yönetim Politikalarına, Planlara ve Yasalara Uygunluğunu Sağlamak

Yönetimin temel amaçlarından birisi de, işletme faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlayabilmektir. Bir işletmenin başlangıçta belirlediği amaç ve hedeflere ulaşma derecesi, onun faaliyetlerdeki etkinliğini göstermektedir. Oluşturulan iç kontrol yapısı ile bu etkinliği en üst düzeye çıkarmak amaçlanmaktadır (Ömürberk ve Altay, 2011: 382).

İşletme faaliyetlerinin yürütülmesinde, yasaların belirlediği usullere uyulması yönetimin sorumluluğundadır. Yönetim, kendi politikalarını uygulamak ve ne ölçüde gerçekleştiğini izlemek için kontrol usul ve yöntemleri kabul ederek bu usul ve yöntemleri işletme personeline iletir. İşletme personeli, bölüm ve kısım yöneticileri, faaliyetlerin yürütülmesinde bu kontrol usul ve yöntemlerine bağlı kaldığı ölçüde, yönetim politikalarına ve yasalara uygunluk sağlanır. Bu bakımdan, işletme faaliyetlerini ilgilendiren yasalarda değişiklik yapıldıkça, kontrol usul ve yöntemlerde de değişiklik yapılması gerekir (Kepekçi, 2000: 62).

2.4.3.4 Kaynakların Ekonomik ve Verimli Kullanımını Sağlamak

Kaynakların ekonomik kullanımı; amaçlara ve hedeflere, riske uygun olan bir maliyetle ulaşmak demektir (tutumluluk). Kaynakların verimli kullanımı ise, tüketilen kaynaklar ile elde edilen fayda arasındaki ilişkidir. Doğru ve uygun zamanda en az kaynak kullanılarak amaçlara ulaşılmışsa verimlilik sağlanmış demektir (Kepekçi, 2000: 62-63).

2.4.3.5 Faaliyetler İçin Belirlenmiş Amaçlara ve Hedeflere Ulaşılmasını Sağlamak

Belirlenmiş amaçlara ve hedeflere ulaşma derecesi, işletme faaliyetlerinde etkinlik olarak ifade edilir. Bir işletme, belirlenmiş amaçlara ve hedeflere ne ölçüde ulaşmışsa, faaliyetlerde etkinlik o derecede sağlanmış demektir. İş programları etkinliği ölçmek için kullanılır. Programlarda planlanmış sonuçlar, gerçekleşen sonuçlarla karşılaştırılır ve faaliyetlerin etkinliği değerlendirilir (Kepekçi, 1994: 21).

2.5 İç Kontrol Sisteminde Kontrol Türleri

İç kontrol sisteminin en önemli özelliklerinden biride uygulanan kontrol yöntemlerinin, yalnızca mali nitelikteki faaliyetlere değil, bütün idari faaliyetlere uygulanabilecek nitelikte olmasıdır. Başlangıçta iç kontrol, muhasebe ve finans ile sınırlı kaldığı için, temel amaç, varlıkların korunması, hata ve hilelerin ortaya çıkarılması ve önlenmesi olmuştur. Daha sonraları işletmelerin büyüme ve gelişmeleri neticesinde iç kontrol sistemi de gelişmiş ve kapsamına diğer faaliyetler de girmiştir. Günümüzde iç kontroller, işletmenin iç bünyesindeki önlemlerin tümünü kapsamaktadır. Bu doğrultuda iç kontroller örgütsel yapı içerisindeki işlevlerine göre tanımlanırken genellikle yönetsel kontroller ve muhasebe kontrollerinin genel sınıflandırılmasına göre bölünür. İç kontrolün muhasebe kontrolü ve yönetsel kontrol olarak iki kısımda incelenmesinin temel amacı, genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun bir denetim çalışmasının kapsamının belirlenebilmesini sağlamaktır (Kuyucu, 2003: 12).

2.5.1 Yönetmel Kontrollemler

Yönetmel kontrol; işlemler, işletme üst yönetiminin belirlediği hedefler doğrultusunda etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesine yönelik, yönetim politikalarına bağıllığı arttıran ve mali olaylar ve muhasebe kayıtlarıyla direkt ilişkisi bulunmayan yöntemlerdir (Kaval, 2008: 127).

Faaliyetlerin yönetim tarafından belirlenen işletme politikalarına uygun yürütülmesinin sonucunda etkinlik ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla işletme içinde hedeflere ulaşmak için geliştirilen politikalar iç kontrol sisteminin bir parçası olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan işletme içinde belirlenen üretim hedefleriyle gerçekleşen fiili üretim sonuçlarının karşılaştırılması esnasında kurulan bilgi toplama ve raporlama sistemi sayesinde de işletme varlıklarının korunması sağlanabilecektir. Burada varlıkların korunmasından kasıt sadece hırsızlık, hile gibi olaylardan korunma değil, aynı zamanda israftan korunma, ucuz satın alma, aynı birim zamanda daha fazla üretme, daha katkılı malların üretilip satılması sonucunda yaratılan değer veya kullanılan varlık tutarında azalmadan korunmasıdır. Yine işlemlerin gerçekleştirilmesi esnasında yasalar ve diğer mevzuata aykırı uygulamaların yapılmaması, bunun sonucunda cezalı duruma düşülmemesi de yönetmel kontrol görevinin yerine getirilmesiyle mümkün olabilecektir (Arcagök, 2004: 11).

Yönetim politikasına uyumu özendirilen ve faaliyetlerin verimliliğini iyileştirmeyi hedef alan iç kontroller, yönetmel kontrol olarak tanımlanır. Yönetmel kontrol sistemi; işletme üst yönetiminin belirlediği hedefler doğrultusunda etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesine yönelik, yönetim politikalarına bağıllığı arttıran ve mali olaylar ve muhasebe kayıtlarıyla direkt ilişkisi bulunmayan yöntemlerdir (Kaval, 2008: 89). Yönetmel kontrol; organizasyon planını, yönetimin onayını ve yetki aktarmasını gerektiren çeşitli karar süreçleri ile ilgili her türlü prosedür ve kayıtları içerir (Öndeş, 2000: 81).

Yönetimin yetki kullanımı, işletmenin amaçlarına ulaşma sorumluluğu ile doğrudan ilişkili bir yönetim fonksiyonudur. Üretim raporları, satış raporları gibi istatistiksel analizler, iş akış şeması gibi hareket ve zaman etütleri, personel eğitim programları, kalite kontrol sistemleri yönetmel kontrollere örnek olarak verilebilir (Gürbüz, 1995: 46).

Yine işlemlerin gerçekleştirilmesi esnasında yasalar ve diğer mevzuata aykırı uygulamaların yapılmaması, bunun sonucunda cezalı duruma düşülmemesi de

yönetmel kontrol görevinin yerine getirilmesiyle mümkün olabilecektir. Bunun yanında, iyi bir iç kontrol sisteminin kurulup işletilmesinde yönetimin sağlamayı umduğu amaçlar başlıca dört grupta toplanabilir; güvenilir bilgi sağlanması, işletme varlıklarının ve kaynaklarının korunması, verimliliğin artması, belirlenmiş politikalara bağlılığı özendirme (Güredin, 2000: 168).

İyi bir iç kontrol yapısının kurulup işletilmesinde yönetimin sağlamayı umduğu amaçlar başlıca dört grupta toplanmaktadır. Bunlar (Güredin, 2000):

- *Güvenilir bilgi sağlanması:* Faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için yönetimin zamanında sağlanmış güvenilir ve doğru bilgilere ihtiyacı vardır. Etkin bir iç kontrol sisteminin bulunduğu işletmelerde bu bilgilere ulaşmak daha az maliyetle, daha hızlı bir şekilde olacaktır.
- *İşletme varlıklarının ve kayıtların korunması:* Bir işletmenin fiziki ve fiziki olmayan varlıkları gerek işletme içi gerekse işletme dışı çevrelerin tehditlerine karşı her zaman risk altındadır. Bu varlıkların çalınması, kaybolması, amacı dışında kullanılması gibi durumların engellenmesi amacıyla uygun kontrollere gerek vardır.
- *Verimliliğin artırılması:* Üretim sürecinin her aşamasındaki fire ve aksaklıkların azaltılmasını sağlayacak uygun bir kontrol sisteminin iş gücü ve zamandan sağlayacağı tasarruf ile varlıkların verimsiz ve amaç dışında kullanımı önlenecektir.
- *Belirlenmiş politikalara bağlılığı özendirme:* Bir işletmenin temel amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için izlenecek politika ve prosedürler, işletme yönetimi tarafından önceden belirlenir. Bu amaçlara ulaşmada hizmet eden çalışanların da bir amaç birliği içinde hareket edip etmediği, bu politika ve kurallara uygun davranıp davranmadığı var olan iç kontrol yapıları ile test edilir.

2.5.2 Muhasebe Kontrolleri

Muhasebe kontrolü genel olarak yetkilendirme ve onaylama, kayıt tutma ve muhasebe raporlarının hazırlanması gibi görevler ile varlıkların korunması için yapılan varlıklar üzerindeki fiziki kontroller gibi faaliyetlerin sürdürülmesine yönelik iç kontrol faaliyetleridir (Güven, 2008: 25).

Muhasebe kontrolü, varlıkların korunmasını ve mali kayıtların güvenilirliği ile ilgili tüm örgüt planlarını, yöntem ve prosedürleri kapsar ve direkt olarak mali kayıtlarla ilgilidir. Bu tür kontroller genel olarak onaylama, yetkilendirme, kayıt tutma ve muhasebe raporlarının hazırlanması ile ilgili görevler ve faaliyetler veya varlıkların korunması ile varlıklar üzerinde fiziki kontroller şeklindeki önlemlerini içerir (Erdoğan, 2005: 66).

Muhasebe kontrolü ve yönetim kontrolü arasındaki ayrımı kesin sınırlarla çizmek mümkün değildir. Bu nedenle “iç kontrol” terimi muhasebe kontrolü anlamında da kullanılabilir (Yılancı, 2001: 8). Muhasebe kontrolü, örgütün planı, varlıkların korunması ve finansal kayıtların güvenilirliği ile doğrudan ilgili tüm prosedür ve kayıtları kapsar (Güredin, 2000: 166).

Muhasebe kontrolü, daha çok işletme varlıklarının hata, hile veya hırsızlık gibi durumlara karşı korunmasını, mali oranların zamanında ve doğru düzenlenebilmesi için alınan önlemler veya kurulan sistemler sayesinde yerine getirilir (Kaval, 2008: 128). Muhasebe kontrolü başlıca üç unsur tarafından belirlenir. Bunlar (Durmuş ve Taş, 2013: 56);

- *Varlıkların korunması:* İşletmenin varlıklarının hırsızlık, hile yanlışlık ve diğer nedenlerle zarar görmesini engellemek amacıyla yürütülen her türlü işlemlerden oluşur.
- *Finansal kayıtların güvenilirliği:* İşletmenin finansal kayıtlarının doğruluğu ve güvenilirliği açısından bütün finansal veri ve kayıtların güvenliği açısından gerekli her türlü yöntemin geliştirilmesi gerekir.
- *Kıymet hareketleri:* İşletmedeki varlıkların satılması, değiştirilmesi, hizmet verilmesi- alınması karşılığında varlık transferleri vb tüm işlemlerle ilgili gerekli yetkilendirme ve kayıt sisteminin geliştirilmesi gerekir.

Etkin bir muhasebe kontrolü için (<http://www.denetci.net/ziliski.htm>);

- İşlemlerin yürütülmesi için işletme yönetimince alt birimler devir edilen yetkinin uygun kullanılması gerekir. Yetki devri; genel veya özel olabilir. Genel yetki devrine satış fiyatlarının alt birimce belirlenmesi; özel yetki devrine sadece bir malın alınması kararının alt birimce alınması biçiminde örnek verilebilir. Yetki devrinin uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı hususları iç kontrol sisteminin konusudur.

- İşlemlerin genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine göre kaydedilmesi, işlemlerin uygun hesaba ve meydana geldiği dönemde kaydedilmesi sağlanmalıdır.
- Aktifler üzerinde tasarruf hakkının belirlenmesi, tasarruf hakkı yetkili personelle sınırlandırılmalıdır.
- Sorumluluk kayıtlarının mevcut aktiflerle karşılaştırılmalıdır.

Muhasebe kontrolleri;

- Muhasebe işlemlerinin, yönetimin genel ve özel yetkilerine uygun olarak yürütülmesi,
- Muhasebe işlemlerinin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak finansal raporların hazırlanmasını sağlayacak biçimde kaydedilmesi,
- Muhasebe işlemlerinin varlıklar üzerinde hesap verme yükümlülüğünü devam ettirecek biçimde kaydedilmesi
- İşletme varlıklarının korunması ile ilgili sorumluluğu belirlemek için görevli kişiyi zimmetlendiren kayıtların belirli aralıklarla mevcut varlıklarla karşılaştırılması ve herhangi bir fark varsa gerekli kararın alınması,
- Varlıklar üzerinde sadece yönetimin yetkilerine uygun olarak tasarruf hakkının verilmesi konularında yeterli güvencenin sağlanması için kurulmuş kontrol sistemleridir (Kepekçi, 1994: 17).

2.6 İç Kontrollerin Sınıflandırılması

İç kontrollerin sınıflandırılması “Önleyici Kontroller”, “Ortaya Çıkarıcı Kontroller”, “Yönlendirici Kontroller” ve “Telafi Edici Kontroller” olarak aşağıda alt başlıklar altında anlatılmıştır.

2.6.1 Önleyici Kontroller

Sistemlerin çalışmasını güvence altına alma önceliğindeki kontrollerdir. İstenmeyen durumların meydana gelmesini önlemeye yönelik işlev görürler. Örnek olarak, yetkin personel istihdamı, etik kodlar, görevler ayrılığı ve iyi bir kontrol çevresi oluşturmak verilebilir. Ayrıca kilit, şifre ve güvenlik personeli gibi tedbirler de fiziksel ve erişim kontrolleri olarak işlev görür

(<http://www.bertankaya.net/index.php?option=com_content&task=view&id=87&Itemid=25>, Yöneticiler ve İç Denetçiler için Temel İç Kontrol Bilgileri,(12.01.2010)

2.6.2 Ortaya Çıkarıcı Kontroller

Önleyici kontrollere göre daha maliyetli olmakla birlikte önleyici kontrollerin etkinliğinin ölçülmesine yönelik kontrollerdir. Ortaya çıkarıcı kontroller, risklerden ötürü ortaya çıkabilecek tüm hataların önceden bilinmesi mümkün olmadığından bu kestirilemeyen hataların gerçekleşmeleri halinde ortaya çıkarılmasını sağlar (http://www.bertankaya.net/index.php?option=com_content&task=view&id=84&Itemid=25).

2.6.3 Yönlendirici Kontroller

Hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik açık bir yön ve rehberlik sağlayan kontrollerdir. İnsanları motive etmek ve bir amaca yönlendirmek amaçlı, pozitif uygulamalardır. İstenen bir durumun meydana gelmesi veya oluşması için işlev görürler. Etik kodlar, mevzuat, spesifik bir konuda verilen personel eğitimleri, acil durum prosedürleri gibi kontrol uygulamalarıdır (Kaya, 2014).

2.6.4 Telafi Edici Kontroller

Olmayan ya da maliyeti çok yüksek olabilecek kontrollerin yerini kısmen de olsa doldurabilen, telafi etmeye yönelik kontrollerdir. Bazen örgütlerde önleyici kontrolleri uygulamak için yeterli maddi veya insan kaynağı bulunmaz. Örneğin, görevler ayrılığı ilkesinin uygulanması için yeterli sayıda personel bulunamayabilir. Telafi edici kontroller genellikle işlem sonrası gerçekleştirilir. Ortaya çıkarıcı kontrollere göre daha kısa süreli ve dar kapsamlı kontrollerdir. Büyük oranda yöneticilerin, yargısal kararları çerçevesinde riskli gördükleri spesifik bazı alanlarda sondaj usulü ile evrak incelemeleri gibi ani ve rutin olmayan işlemler ile aylık bütçe gerçekleştirmelerinin takibi gibi önlemlerden oluşur. İhbar hatları ve uygulamaları ortaya çıkarıcı ve önleyici bir nitelik taşısa da esasen boşluk doldurucu bir yapıya sahiptir (Kaya, 2014).

2.7 Bağımsız Denetim Sürecinde İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi

Kayıtların ve kayıtlara dayanarak hazırlanan tabloların sağlıklı olmasını sağlayan iç kontrol sisteminin varlığı ve etkinliği, denetçinin hata yapma riskini azaltır, kolay denetim sağlar (Güçlü, 2008: 16).

Denetim riskini doğrudan etkileyeceği için iç kontrol sisteminin etkinliği, denetimin süresi, örneklem büyüklüğü ve önemlilik düzeyinin tespitinde belirleyici rol oynayacak; denetim çalışmalarının kapsamının belirlenmesi üzerinde etkili olacaktır (Yavaşoğlu, 2001: 62). Etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı ile incelemeye alınmayan kayıt ve işlemlerde hata ve noksanlıkların olması olasılığı azalacak bunun sonucunda denetimin kalitesini artıracaktır. İç kontrol sisteminin etkinliği ne kadar artarsa, denetim riski de o ölçüde azalacaktır (Akışık, 2005: 14)

Denetçi, iç kontrol değerlendirmesinde hangi yöntemi kullanılacağına karar verirken kişisel yargısına, kullandığı yöntemin cari yıl ve sonraki yıllarda, denetçi tarafından kullanılabilir olmasına, tekniğin hazırlanma kolaylığı ve maliyetlerini göz önüne alarak uygun tekniği belirler ve kullanır (Uzay, 1999: 106).

2.7.1 İşlem Akımı Yaklaşımı

İşlem akımı yaklaşımı, birbirleri ile yakın ilişkisi olan işlem ve hesapların aynı denetim sahasında toplanması esasına dayanan yaklaşımdır. İç kontrol sisteminin değerlendirilmesinde esas alınacak işlem akımları şunlardır (Güredin, 2008: 333):

- Mal ve hizmet siparişlerinin alınması ve kabulü, malların yollanmasının yapılması, hizmetin verilmesi, alıcıya kredi tanınması, nakdin tahsil edilmesi, tahsilât ile ilgili tüm faaliyetler, faturalama, satış hâsılatı, alacaklar, komisyonlar, kefalet, şüpheli alacaklar, iade alınan mallar ve diğer düzeltmeler ile ilgili muhasebeleştirme işlemlerini kapsayan *hâsılat akımı*,
- Satın alma, tahakkuk ve nakit ödemeleri işlevlerini kapsayan *gider akımı*,
- Üretim planlaması ve kontrolü, stok planlaması ve kontrolü, maliyet muhasebesi ile ilgili işlev ve işlemleri kapsayan *üretim akımı*,

- Sermaye artırımı veya azaltılması ve bunlarla ilgili muhasebe kayıtlarının yapılması, kâr paylarının ödenmesi, en uygun finanslıma şeklinin (finansal kiralama - leasing dâhil) incelenmesi, borçların yönetimi, yatırımların yönetimi ve menkul kıymetlerin fiziki korunması ile ilgili işlevleri kapsayan *finanslama akımı*,
- Diğer akımlar tarafından dikkate alınmamış olan yevmiye ve büyük defter kayıtlarının yapılması; izlenecek muhasebe politikalarının ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin karşılaştırılması, finansal tablolarının hazırlanması için gerekli olan tüm bilgilerin toplanması, özetlenmesi ve konsolidasyonu, tam açıklama kuralına uygun davranma, finansal tabloların ve diğer dış raporların hazırlanması ve gözden geçirilmesi işlevlerini kapsayan *işletme dışına finansal raporlama akımı*.

2.7.2 İç Kontrol Sistemi Hakkında Bilgi Toplama (Anket) Yaklaşımı

Fiilen olması gereken durumu tespit eden denetçi, bu durumun mevcut olup olmadığını tespit amacıyla işletmenin alt fonksiyonlarına veya faaliyet türlerine uygun şekilde soru formları hazırlar. Birçok denetim şirketinde sektörlere uygun şekilde hazırlanan standart soru formları el kitabı şeklinde bulunmaktadır. Bu soru formları işletmenin durumuna göre denetim faaliyetleri sırasında yeniden düzenlenir. Genellikle sorulara evet veya hayır şeklinde yanıt aranan bu yöntemin, hem daha kolay uygulanması, hem de olması gereken ile olanın karşılaştırılmasına olanak sağlaması en yoğun kullanılan yöntem haline getirmiştir (Kaval, 2008: 141).

2.7.3 Akış Diyagramları Yaklaşımı

Not alma yöntemine benzeyen bu akış diyagramları yönteminde denetçi uzun not alma, anket formu hazırlama ve değerlendirme külfetinden kurtularak işletme içindeki bölümler arasında bilgi ve belge akışını sembollerle gösteren şemalar hazırlar. Özellikle karmaşık yapılı iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi sırasında bu şemalar ayrıntılar için alınacak notlarla desteklenmelidir. Şemaların hazırlanmasında işletmenin özellikleri de dikkate alınmalıdır. Her işletme için ayrı akış şemalarının hazırlanmasını gerektirdiğinden maliyeti yüksek olan bu yöntem diğer yöntemlerden daha fazla uzmanlık gerektirir (Gürbüz, 1995: 72).

2.7.4 Denetçi Notları Yaklaşımı

Bu yöntemle denetçi, işletme personeliyle yaptığı görüşmeleri, kontrol amaçlarını, politikalarını ve yöntemlerini içeren belgeleri inceleyerek ve faaliyetler ile iş akışını gözlemleyerek elde ettiği bilgileri not etmek yoluyla iç kontrol sisteminin yazılı bir tanımlamasını yapabilir. En büyük özelliği esneklik olan bu yöntem genellikle küçük işletmelerde kullanılır. Bu yöntemin etkinliği için uygulama sırasında sistemin sayfa başında açıkça tanımlanmasına, her bir işlemin sıra ile listelenmesine ve her bir işlemin türünü anlamak için standart bir sembol verilmesi suretiyle gruplandırılmasına dikkat edilmelidir. Notları hazırlayan denetçi açısından kolay anlaşılmasına rağmen bu notları inceleyen diğer kişilerin iç kontrol sistemi hakkında bilgi edinmeleri zordur. Yöntemin başarısı denetçinin düzenleme yeteneğine bağlıdır. Kötü hazırlanan notlar muhasebe sisteminin yanlış anlaşılmasına ve kontrol testlerinin uygun olmayan şekilde tasarlanması ve uygulanmasına neden olabilir (Uzay, 1999: 106).

2.8 İç Kontrol Konusunda Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler

Türkiye'de iç kontrol SPK, BDDK, kamu kesimi ve Yeni Türk Ticaret Kanunu adı altında incelenmiştir.

2.8.1 Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Düzenlemeleri ve İç Kontrol

Ülkemizde iç kontrol ve iç kontrol sistemine ilişkin temeller, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) düzenlemesi olan 1996 tarih ve seri X, 16 no.lu "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ"e dayanmaktadır. Bu tebliğ, dünyada ortaya çıkan muhasebe ve denetim alanlarındaki skandallar nedeni ile oluşan sorunlara ve boşluklara cevap veremez hale gelmiştir. ABD'de ortaya çıkan Enron vb. skandallar nedeni ile yapılan çalışmalar sonucunda 30.07.2002 tarihinde Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) yayınlanmıştır. Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) ile birlikte getirilen yeni düzenlemeler paralelinde SPK'nın tebliğinde de değişiklikler yapılarak 02.11.2002 tarih ve seri X, 19 no.lu SPK Tebliği yayınlanmıştır (Suer, 2004).

SPK mevzuatında iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi konusu ayrı bir başlık altında düzenlemeye konu edilmiştir (md.28). Buna göre, bağımsız dış denetçi,

uygulayacağı denetim tekniklerinin turu, uygulama zamanı ve kapsamını belirlemek amacıyla, müşterinin iç kontrol sisteminin etkin bir şekilde işleyip işlemediğini değerlendirmek zorundadır. Bağımsız dış denetçi, dönem içinde yapacağı bu iç kontrol sistemini değerlendirmelerine bağlı olarak, bağımsız denetim programı ile denetim tekniklerini gözden geçirir. SPK düzenlemesi uyarınca, iç kontrol sistemi, yönetim politikalarına uymak da dahil olmak üzere işlerin düzenli ve etkin yürütülmesi, varlıkların korunması, hata, hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi ve belirlenmesi, muhasebe kayıtlarının doğru ve eksiksiz olması, mali bilgilerin güvenilir olarak zamanında derlenmesi amacıyla işletmede uygulanan organizasyon planı ile bunlara ilişkin tüm yöntemleri kapsamaktadır (Aksoy, 2005: 138-164).

2.8.2 Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) Yeni Bankacılık Kanunu ve İç Kontrol

Bankaların iç kontrol ve denetimi konularında çalışmalar yapan kuruluşlar arasında en önemlisi olan, Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi'nin (Basel Committee on Banking Supervision) çalışmalarıdır. Basel Komitesi'nin 1998 yılında yayınlamış olduğu "Bankalarda İç Kontrol Sistemlerinin Çerçevesi" (Framework For Internal Control Systems In Banking Organisations) başlıklı dokümanında;

- Etkili bir iç kontrol sisteminin banka yönetiminin ve bankanın sağlıklı bir şekilde islemesinin en kritik bileşenlerinden birisi olduğu,
- Bankaların ve de bütün bir finansal sistemin güvenliği için etkili iç kontrollerin esas teşkil ettiği,
- Her bankanın kendi yapısı ve faaliyetlerinin doğası, karmaşıklığı ve risk yapısı ile uyumlu bir iç kontrol sisteminin oluşturulması gerektiği belirtilmiştir (Yavuz, 2002: 39-56).

1 Kasım 2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 5411 nolu Bankacılık Kanunu'nun 23.maddesine göre; iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin ilgili mevzuata uygun olarak tesis edilmesi, işlerliğinin, uygunluğunun ve yeterliliğinin sağlanması, finansal raporlama sistemlerinin güvence altına alınması, banka içindeki yetki ve sorumlulukların belirlenmesi yönetim kurulunun sorumluluğundadır (5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 2005).

Bankalar, iç kontrol sistemi kapsamında, faaliyetlerinin mevzuata, iç düzenlemelerine ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve raporlama sisteminin bütünlüğünü, güvenilirliğini ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini her seviyedeki personeli tarafından uyulacak ve uygulanacak sürekli kontrol faaliyetleri ile sağlamak, görevlerin fonksiyonel ayrımlarını, yetki ve sorumlulukların paylaşımını, fon ödemelerini, banka işlemlerinin mutabakatını, varlıkların korunmasını ve yükümlülüklerin kontrol altında tutulmasını temin etmek, maruz kalınan her türlü riskin tanınması, değerlendirilmesi ve yönetimi için gerekli altyapıyı hazırlamak ve yeterli iletişim ağını oluşturmak zorundadır. İç kontrol faaliyetleri yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak iç kontrol birimi ve personeli tarafından yürütülür (5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 2005).

2.8.3 Kamu Kesimi İç Kontrol Düzenlemeleri

Ülkemizde son yıllarda yaşanan önemli değişimlerden biri de kamu mali yönetim sisteminde gerçekleşmiştir. Bu kapsamda, 1927 yılından bu yana uygulanan 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununun yürürlükten kaldırılarak, 24.12.2003 tarihinde yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun yürürlüğe konulmasıdır (Başpınar, 2006: 23-42).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun besinci kısmında “iç kontrol sistemi” düzenlenmiştir. Bu kısımda, iç kontrol sistemine ilişkin olarak; iç kontrolün tanımı ve amacı, kontrolün yapısı ve işleyişi, ön mali kontrol, mali hizmetler birimi, muhasebe hizmeti ve muhasebe yetkilisinin yetki ve sorumlulukları, muhasebe yetkilisinin nitelikleri ve atanması, iç denetim, iç denetçinin görevleri, iç denetçilerin nitelikleri ve atanması, iç denetim koordinasyon kurulu, iç denetim koordinasyon kurulunun görevleri hususlarına yer verilmiştir (5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği, 2007).

5018 sayılı kanunun Usul ve Esaslarda, iç kontrol standartlarının merkezi uyumlaştırma görevi çerçevesinde, Maliye Bakanlığı tarafından belirleneceği ve yayımlanacağı öngörülmüştür. Birçok ülke, uluslararası kabul görmüş standartları ulusal hukuk kuralları, teşkilat yapıları, yönetim kültürü ve diğer özgün yapı ve koşulları göz önünde bulundurmamak suretiyle kendi yapısına uyarlamış ve ulusal kamu iç kontrol standartlarını oluşturmuştur. Ülkemizde de uluslararası kabul görmüş iç kontrol standartları, Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Birliği (International

Organisation of Supreme Audit Institutions - INTOSAI) ve COSO çerçevesinde yapılacak uyarlamalar sonucunda Türkiye Kamu İç Kontrol Standartları'nın oluşturulacağı anlaşılmaktadır. İç kontrol standartlarını belirleme görev ve yetkisi Maliye Bakanlığı'nındır. İç kontrol standart ve yöntemlerinin belirlenmesi konusundaki çalışmalar Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan İç Kontrol Merkezi Uyumlaştırma Dairesi tarafından yürütülmektedir (Candan, 2006: 1-23).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, kamu iç mali kontrol sisteminde reform niteliğinde bir dönüşümü öngörmektedir. 2008 yılı başından itibaren, bütün eksiklikleri tamamlanmış, Avrupa Birliği (AB) uygulamaları ile uyumlu, şeffaf, etkin ve verimli bir kamu iç mali kontrol sisteminin işlemeye başlaması hedeflenmiştir. AB, Türkiye'nin kamu mali kontrol sisteminin iyileştirilmesi ve uyumlaştırılması sürecinde, iç denetim ve iç denetçilerin fonksiyonel bağımsızlığının sağlanmasını talep etmiş, Türkiye'de, denetim birimlerinin ve denetçilerin bağımsızlığını geliştirecek mekanizmaların oluşturulacağını ve iç denetçilerin fonksiyonel bağımsızlık içinde görev yapmalarının sağlanacağını taahhüt etmiştir (Gösterici, 2006: 177-187).

Ülkemizde kamu mali yönetimi ve iç kontrol standartlarının sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi aynı zamanda da iç kontrol birimlerinden verim alınabilmesi için, kamudaki bürokratik teamül ve uygulamaların ve de geleneksel yönetim anlayışının terk edilmesi, çağdaş kamu yönetimi yaklaşımı ve ilkelerinin benimsenmesi gerekmektedir (Cömert, 2008: 26).

2.8.4 Yeni Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Kapsamında İç Kontrol

1 Ocak 1957 tarihinde yürürlüğe girmiş olan ve 52 yıldır ticari ve ekonomik yasama ilişkin hukuki ilişkilerin önemli bir bölümünü düzenleyen 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun, (TTK) gerek uluslararası ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesi, gerek AB müktesebatına uyum sağlanmasının zorlayıcı etkisiyle değiştirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Yeni TTK tasarısının, ülkemiz ticari hayatı için önemli bir değişim sürecini başlatacak yenilikçi niteliği ile yasallaştığı takdirde, yönetim ve denetim adına ciddi sonuçları olacağı öngörülmektedir. Hazırlanan kanun tasarısı kurumsal yönetim ilkeleri esas alınarak oluşturulmuştur (Uzun, 2006: 47).

Tasarının, Yönetimin Devri başlıklı 367. maddesinde işletmelerin iç kontrol sistemlerinin biçimsel ve formel tanımını veren bir düzenlemeye yer verilmiştir. Ayrıca tasarıya göre, tüm ticari işletmelerin muhasebe düzeninde, Uluslar arası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) ışığında hazırlanan Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) esas alınacaktır. Tasarı, muhasebe ve raporlama alanındaki uygulamalara tekdüze uygulama disiplini ve düzenini getirerek, TMS' ye göre hazırlanmış finansal tabloların UFRS' ye göre hazırlanmış finansal tablolarla karşılaştırılabilmesini ve TMS' ye göre hazırlanmış finansal bilgilerin uluslar arası pazarlarda kabulünü sağlamayı amaçlamaktadır (http://www.pwc.com/tr/tur/ins-sol/publ/tktasarisi_tr.pdf, 15 Temmuz 2014).

Bilindiği üzere kontrol yönetimin temel fonksiyonlarından biridir ve evrensel ifadesiyle iç kontrol işletme faaliyetlerinin verimliliği ve etkililiği, finansal raporlamanın güvenilirliği, yasalara ve diğer düzenlemelere uygunluğu sağlamak amacıyla işletme içinde oluşturulan ve işletmenin tüm çalışanları tarafından etkilenen bir süreçtir. İç kontrol sisteminin etkili bir şekilde tasarlanıp işletilmesi ve sürekli gözetiminde temel sorumluluk, işletmenin en üst düzeydeki yönetim birimine, ülkemizde ise yönetim kuruluna aittir. Böyle bir yapısal işleyişin tasarımı, etkili bir şekilde işletilmesi ve sürekli gözetimi, icradan bağımsız olarak en üst düzeyde en doğru ve en etkili kararların alınmasını gerektirdiğinden esasen ihtisas isteyen bir özellik taşır. Bu nedenle işletmelerde yönetim kurulunda karar almaya etki edecek sayıda ve birlikte denetim komitesinde görev yapan üyelerin bulunması evrensel kabul görmüş bir düzenleme standardıdır (Cömert, 2008: 23-28).

2.9 İşletmelerde İç Kontrol Yapısının Önemi

1940'lı yıllardan sonra işletme yapılarında meydana gelen büyümeler, faaliyetlerinde meydana gelen artışlar ve karmaşıklaşan işlemler, işletme yönetiminin faaliyetler üzerindeki etkisini ortadan kaldırmaya başlamıştır. Çünkü büyüme ile faaliyetlerin kontrolünün yanı sıra, faaliyetlerin standartlara, yasa ve yönetmeliklere uygunluğu ile ilgili de sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Tepe yönetimlerinin tek merkezden tüm işletme organizasyonuna doğrudan egemen olamamaları ilk sorun olarak görülmüş ve teori ve uygulamada çeşitli arayışlara gidilmiştir. AICPA 1947

yılında yayınladığı iç kontrol isimli yayınında konu ile ilgili şu saptamaları yapmıştır: (Bozkurt, 1999: 121)

- İşletmelerin büyüklüklerinde ve alanlarında meydana gelen karmaşık yapı ve genişleme sonucunda, yönetimler etkili kontrol faaliyetleri altında ortaya çıkan çeşitli rapor ve analizlere güvenmek zorundadırlar.
- İyi bir iç kontrol yapısının sağlayacağı ortam; çalışanların bilgi eksikliklerinin getireceği zararlara karşı işletmeyi koruyacak ve olası hata ve düzensizliklerin azalmasına neden olacaktır.
- Çeşitli sınırlamalar nedeniyle bağımsız denetçilerin işletmelerde yapacakları denetimlerde iç kontrol yapısına güvenmeden çalışmalarını durumu ortadan kalkacaktır.

Her işletmede ayrıntılı ve yazılı hale getirilmiş olmasa bile kendine özgü bir iç kontrol mekanizması vardır. İşletmelerde iç kontrolü kurmakla sorumlu olan üst yönetimdir; ancak yönetimin görevi sistemi kurmakla bitmez. Kurulan iç kontrol sisteminin işleyip işlemediği, nerelerde eksiklikleri olduğu tespiti için işletmede kurmay düzeyinde iç denetim bölümü oluşturulur (Kiracı, 2003: 75).

Her işletmenin coğrafi dağılımı, merkezileşme derecesi, yönetim stili, felsefesi, endüstri tipi vs. farklı olacağından tüm işletmelerde uygulanabilecek tek tip bir iç kontrol sisteminden söz etmek mümkün değildir. İç kontrol sistemleri işletmelerin kendilerine özgü yapılarından dolayı farklı olacaktır (Uzay, 1999: 15).

Yetki ve sorumlulukların tam olarak belirlenemediği, bilgi akışında aksaklıklar olan ve kontrolün zayıf olduğu işletmeleri olumsuz yönde etkileyecektir. Üst yönetim açısından ortaya çıkan bu olumsuz gelişme, ancak etkin iç kontrol sistemlerinin kurulması ve işletilmesi durumunda giderilebilecektir. Yetki ve sorumlulukların belirlendiği, birimler arasında koordinasyonun sağlandığı ve iç kontrol sisteminin kurulduğu işletmelerde iç kontrol sisteminin etkin olup olmadığı veya işletme politikaları ve hedeflerine ne derece hizmet ettiği değerlendirilmesi ön plana çıkacaktır. Etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı hedeflere ulaşmayı ve finansal raporların güvenilirliğini sağlamanın yanı sıra belirlenen politikalara ve yasal düzenlemelere uygunluğun sağlanması açısından da önemlidir. Küçük ve orta ölçekli firmalar bugüne kadar zayıf hatta olmayan kontroller ile yaşamlarını sürdürebiliyorlardı. Günümüzde ise gerek işletme içi gerekse işletme dışı faktörler yakın zamana kadar kabul gören bu görüşü artık geçersiz kılmaktadır. Günümüzde

artık iç kontrolün bu konularda güvence sağlar bir yapı olduğu, faaliyetlerin etkinliğini sağladığı ve işletme hedeflerine ulaşmada itici bir güç olduğu genel kabul görmektedir (Aksoy, 2005: 139).

Ayrıca günümüz işletmeleri için kamuyu aydınlatma, ilgili kişilere sürekli bilgi verme önem kazanmıştır. Doğru ve güvenilir bilginin üretilmesinde iç kontrol sistemiyle ilgilenen yalnızca yönetim değildir. Bağımsız dış denetçiler daha çok kayıtların eksiksizliği ve doğruluğu gibi dar kapsamlı kontrolle ilgilenirken, iç denetçiler ve yönetim iç kontrolün muhasebe üzerine etkilerinden çok kârlılık üzerinde etkili daha geniş kapsamlı kontrollerle ilgilenir (Uzay, 1999: 13-14).

İç kontrol ile ilgili bazı temel gerçekler aşağıda sıralanmıştır: (Uzay, 2003: 207)

- İç kontrolün başlangıç noktası kuvvetli şekilde yapılandırılmış kontrol ortamıdır.
- Başarılı bir kontrol ortamı, yönetimin kararlılığı ve desteğini gerektirir.
- İç kontroller işletmelerin ve işletmelerde gerçekleştirilen her işin ayrılmaz bir parçasıdır.
- İç kontrolün gerçek amacı, çalışanları kontrol etmek değil, iş sürecini kontrol etmektir.
- İç kontroller işlerin ilk seferinde ve her seferinde doğru olmasına yardımcı olur.
- Şirketin büyümesi veya küçülmesi gibi durumlarda farklı kontrollere ihtiyaç duyulur.
- İç kontroller işletmelerin amaçlarına ulaşmasında makul ölçüde bir teminat sağlar, tam olarak güvence vermez.
- İç kontrol ile işletme verimliliği arasında doğrudan ve dolaylı yakın bir ilişki vardır.
- İç kontroller iş akışlarının üstüne değil, içine yerleştirilmelidir.
- Etkili olmak için kontrolleri denetime değil, önemli noktalara yerleştirmelidir.

Bunlara ilave olarak, dünyada yaşanan küresel muhasebe ve denetim skandalları sonrasında Amerika'da çıkarılan Sarbanes Oxley Yasası ve diğer ulusal ve uluslararası standartlar ve düzenlemeler ile işletme yöneticileri ve bağımsız dış denetçilere ağır sorumluluklar yüklenmiştir. Borsada işlem gören şirketlerin

yöneticileri ve bu şirketlerin bağımsız dış denetiminden sorumlu dış denetçilere, iç kontrol sisteminin etkin çalışmasının temini konusunda yaptırımlar getirilmiştir. Yapılacak olan denetimlerde işletmelerin iç kontrol sistemlerinin hızlı, gerçekçi, doğru ve dürüst bir biçimde tasdik edilmesi gereği kurumsal yönetim bağlamında büyük önem kazanmıştır (Aksoy, 2005: 160).

İç denetçiler çalışanların kontrol sistemine uyup uymadıklarını ve üst yönetim tarafından belirlenmiş yönerge ve kurallara uygun davranıp davranmadıklarını belirlemek amacıyla işletmenin kontrol sistemini sürekli olarak izler ve rapor verirler (Bozkurt, 1999: 134-135).

İşletme çalışanlarınca gerçekleştirilen yolsuzlukların işletmelere maliyetleri oldukça yüksek olabilmektedir. Bunu önlemenin yollarından biri ise, standartlaştırılmış kontrollerdir (Uzay, 1999: 14).Yapılan araştırmalar iç kontrol yapılarının hilelerin ortaya çıkartılmasında ve önlenmesinde %60'lar düzeyinde pay sahibi olduğunu göstermektedir (Bozkurt, 2001: 11).

3.İÇ KONTROL SİSTEMİNİN BİLEŞENLERİ

Bir işletmede iç kontrol sisteminin yeterli ölçüde var olduğunu kanıtlayacak göstergeler, “iç kontrol sisteminin bileşenleri” olarak adlandırılmaktadır. Daha önce COSO Piramidi ile şematize edilen bu bileşenler, işletmenin büyüklüğü (personel sayısı, satışların tutarı vb.), hukuki şekli (şahıs işletmesi, anonim şirket vb.), faaliyette bulunduğu sektör ve bu sektörün durumu, işletmede kullanılan sistemlerin (bilgi işlem, muhasebe vb.) yapısı ve yasal düzenlemeler gibi işletmelerden işletmeye değişen özelliklerden (Kaval, 2005: 134) dolayı her işletmeye uygulanırken farklılık göstermektedirler.

Şekil 3. 1: COSO Küpü

Kaynak: COSO: “Internal Control – Integrated Framework”, Executive Summary, (Cevrimici) <http://www.snai.edu/cn/service/library/book/0-Framework-final.pdf>, 02 Ekim 2014.

3.1 COSO Raporu'na Göre İç Kontrol

Daha önce belirtildiği gibi COSO raporu iç kontrolün tanımını yapar, unsurlarını tarif eder ve iç kontrolün geliştirilmesine ilişkin ölçütleri verir. Çalışma iç kontrolün raporlanmasında bir kılavuz niteliğindedir ve yönetime, denetçilere ve diğer işletme çevrelerine iç kontrol sisteminin değerlendirilmesine ilişkin veriler sağlar. Raporun temel amacı (1) farklı çevrelere ortak bir iç kontrol tanımı sunarak (2) firmaların iç kontrol sistemlerini değerlendirmede standartlar sunmak ve iç kontrolün nasıl geliştirileceğini anlatmaktadır

(ISACA,<http://www.isaca.org/Template.cfm?Section=Home&CONTENTID=8174&TEMPLATE=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm>).

COSO 'nun Kuruluşu ve Gelişimi

1970'li yıllarda ABD'de artan hileli finansal raporlamanın önüne geçmek amacıyla oluşturulan Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu (National Commission on Fraudulent Reporting) iç kontrolün finansal raporlama üzerindeki önemini görerek konunun yeniden düzenlenmesinin gerekliliğini fark etmiştir. COSO, 1985 yılında kurulmuş, iş etiği kapsamında finansal raporlamanın kalitesinin arttırmaya, etkin iç kontrol ve kurumsal yönetim sağlamaya gönüllü ulusal bir özel sektör kuruluşudur. Komisyonun içinde beş ana sponsor vardır. Bunlar(COSO, <http://www.coso.org>).

- Amerikan Muhasebeciler Birliği, (AAA)
- Amerikan Kamu Muhasebeciler Birliği, (AICPA)
- Finansal Yöneticiler Enstitüsü, (FEI)
- The Institute of Internal Auditors (İç Denetçiler Enstitüsü), (IIA)
- Ulusal Muhasebeciler Birliği

Her ne kadar yukarıda adı sayılan kurumlar tarafından oluşturulmuş olsa da, COSO bu beş organizasyondan bağımsız bir kuruluştur. Kurucu başkanın adı James C. Treadway olduğu için, kurumun popüler ismi Treadway Komisyonu olarak ta bilinmektedir (COSO, <http://www.coso.org>).

Raporda iç kontrol;

- Finansal raporlamanın güvenilirliğini,
- Faaliyetlerin etkinliğini ve verimliliğini,
- Yasa ve yönetmeliklerle uyumu,

sağlamak üzere kabul edilebilir bir güvence sağlamak için düzenlenmiş, bir işletmenin yönetim kurulu, yönetimi ve diğer personeli tarafından gerçekleştirilen bir süreç olarak tanımlanmıştır (http://www.coso.org/publications/executive_summary_integrated_framework.htm).

Tablo 3. 1: İç Kontrol Sistemleri ile İlgili Oluşturulan Değişik Modeller

COSO Modeli	COSO (Committee of sponsoring organizations-sponsor organizasyonlar komitesi)tarafından geliştirilen iç kontrol modeli 1992 yılında yayınlanmıştır.Komiteyi oluşturan kuruluşlar arasında AICPA,AAA,FEI,IMA yer almaktadır.
CobİT Modeli	Control objectives for information technology(CobİT – Bilgi Teknolojisi kontrol amaçları) 1996 yılından beri kullanılmaktadır.İşletmelerde bilgi işlem teknolojilerinin kullanımından kaynaklanan riskleri kontrol etmek amacıyla geliştirilmiştir.
eSAC Modeli	(eSAC -Elektronik sistemler güvence ve kontrol) işletmelerde bilgisayar ortamında yapılan işlere bağlı olarak ortaya çıkan risklere yöneliktir. Bu sistem ,işletmelerin üst düzey yönetici ve denetçilerinin elektronik sistemlerin kullanımından kaynaklanan riskleri anlamalarını, değerlendirmelerini ve kontrol etmelerini sağlamak amacıyla 2001 yılında geliştirilmiştir.
SysTrust Modeli	System Trust (SysTrust)(Güven Sistemi). 1999 yılında AICPA ve Kanada sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü (CICA) tarafından geliştirilmiştir.Elektronik ortamlarda üretilen bilgilerin güvenilirliğini sağlamaya yöneliktir.

Kaynak: (Aksoy, 2005)

COSO tarafından yayımlanan İç Kontrol-Bütünleşik Yapı başlıklı doküman aracılığıyla özel sektör iç kontrol rehberini değiştirmiştir. COSO'ya ait doküman, şirketler tarafından iç kontrol sisteminin oluşturulmasında temel kaynak haline gelmiştir (Demirbaş, 2005: 169).

Tanımda ilk başlık ile varlıkların korunması, performans ve karlılık hedefleri gibi temel işletme amaçları tanımlanmıştır. İkinci başlık güvenilir finansal tabloların hazırlanması ve her türlü finansal bilginin güvenilirliği ile ilgili hususları kapsamaktadır. Üçüncü başlık ise işletmenin tabi olduğu yasa ve yönetmeliklere uyum vurgulanmıştır. Bu farklı fakat kısmen çakışan kategoriler farklı ihtiyaçlara hitap etmekte ve ayrı ihtiyaçların buluşmasını hedeflemektedir (http://www.coso.org/publications/executive_summary_integrated_framework.htm).

Raporda iç kontrol; faaliyetlerin içine yerleştirilen bir süreç, bir tür yönetim aracı olarak tanımlanmıştır (ISACA, <http://www.isaca.org/Template.cfm?Section=Home&CONTENTID=8174&TEMPLATE=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm>).

İç kontrol sisteminin işlerliğini sağlayacak olanların işletme çalışanları olduğu vurgulanmakta, bu nedenle çalışanların iç kontrolle ilgi sorumluluklarını bilmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Fakat zaman zaman personelin istenildiği gibi başka bir deyişle iç kontrol sisteminin gereklerini yerine getirecek şekilde hareket etmediği gözlemlenebilir. Dolayısı ile iç kontrol çalışanların davranışlarını etkilediği gibi çalışanlardan da etkilenen bir süreçtir (Kayım, 2006: 117).

Komitenin uzun çalışmalar sonucunda 1992 yılında yayınladığı İç Kontrol-Bütünleşik Yapı isimli raporu dört bölümden oluşmaktadır (Yılancı, 2003: 38-39).

Birinci kısım, iç kontrol sistemini üst düzey yöneticiler açısından değerlendirmektedir. İkinci kısım, iç kontrol sisteminin tanımı, unsurları ve yöneticiler, yönetim kurulu üyeleri ve diğer işletme yöneticilerinin kendi iç kontrol sistemlerini değerleyebilecekleri kriterleri kapsamaktadır. Üçüncü kısım, yayınlanmış finansal tabloların hazırlanması sırasında iç kontrolle ilgili kamuya açık raporlama yapacak işletmelere yol gösteren bir bölümdür. Dördüncü kısım, bir iç kontrol sisteminin değerlendirilmesinde kullanılacak yol gösterici bir rehber içerir. Raporda genel anlamda her büyüklükteki işletme için kendi iç kontrol yapılarını

değerleyebilecekleri ve faaliyetlerini kontrollü bir şekilde yönlendirebilmelerine imkan sağlayan genel kabul görececek bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

İç Kontrol sisteminin tasarımı ve bu sistemin işlevsel bir biçimde sürdürülmesi, yönetimin iç kontrol amaçlarına ulaşabilmesi ve kabul edilebilir bir güven düzeyi sağlaması için aşağıdaki beş bileşeni tasarlaması ve uygulaması gerekir (Aldrige ve Colbert, 1994).

COSO temel olarak aşağıdaki bileşenlerden oluşmaktadır.

1. Kontrol Ortamı
2. Risk değerlendirme
3. Kontrol Faaliyetleri
4. Bilgi ve iletişim
5. Gözleme(izleme)

Etkin bir kontrolün temelinde yatan yönetimin iç kontrol sistemlerine bakış açısıdır. Eğer ki yönetim iç kontrol sistemlerinin önemine inanıyor ve bu durumu vurguluyor ise organizasyonda bulunanlarda bu durumu algılayacaklar ve kontrolleri daha fazla önemseyeceklerdir. Çalışanlar iç kontrolün yönetim tarafından önemsenmediğini düşündükleri takdirde yönetimin kontrol amaçlarının başarılabilmesi çok küçük bir olasılık olacaktır (Rezaee, 1995).

3.2 Kontrol Ortamı

İç kontrol ortamı iç kontrolün diğer unsurlarının temelini oluşturur, iç kontrollerin başarısı kontrol ortamıyla yakından ilgilidir (Doyrangöl, 2002). Kontrol ortamı yönetimin ve yönetim kurulunun iç kontrol faaliyetlerine bakış açısını ve işletme için önemini gösterir. Kontrol ortamı işletmede etkili bir kontrol bilincinin oluşmasında en önemli etkidir (Messier vd., 2006). Bir işlem grubuna özel politika ve yöntemlerin etkinliğini belirlemede etkili olan faktörlerin tümü kontrol ortamını oluşturur (Bodnar ve Hopwoods, 1993: 286). İç kontrol sisteminin başarısı, iç kontrol sürecinin içinde bulunduğu kontrol ortamına bağlıdır. Kurumun iş görme biçimini ifade eden kontrol ortamı, iç kontrolün temel unsurudur (Saltık, 2007: 13).

Hata ve hileleri önlemede birincil sorumluluk işletme idaresi ve yönetimi ile görevli kişilere aittir. Kontrol ortamını anlayabilmek için denetçi, işletme programını tasarımlarını ve uygulamalarını göz önüne almalı ve hile riskini kontrol etmelidir. İşletmenin kontrol ortamının değerlendirilmesinde denetçi, aşağıdaki unsurları ve bunların işletme süreçlerine nasıl dâhil olduklarını göz önüne almalıdır (AICPA, 2014).

Kontrol ortamının oluşmasında en önemli rolü organizasyonun geçmişi ve kültürü oynamaktadır. İyi bir yönetim felsefesi, yetki ve sorumlulukların doğru dağılımı, uygun personel politikaları sağlıklı bir kontrol ortamı oluşturacaktır. Örneğin, yasalara uymayan ve vergi yasalarının gereklerini yerine getirmeyen bir üst yönetim doğal olarak işletmedeki kontrol ortamını zayıflatacaktır (Kaval, 2005: 126). Benzer şekilde muhasebe sistemi ne kadar iyi tasarlanmış olursa olsun, o sistemi uygulayan personele sorumluluklar doğru dağıtılmamış, personelin yetişmesi için gerekli bilgi ve eğitim sağlanmamışsa, sistem bu personelin kalitesi kadar işleyecek dolayısıyla kontrol ortamının etkinliği sınırlanacaktır (Türedi Çatak, 2005: 2).

Kontrol Ortamının Temel Bileşenleri Aşağıdakilerden Oluşur;

- Dürüstlük ve ahlaki değerler
- Uzmanlığa bağlılık
- Yönetim kurulu ve denetim komitesi
- Yönetimin felsefesi ve faaliyet tarzı
- Organizasyon yapısı
- Yetki ve sorumlulukların dağıtımı
- İnsan kaynakları politikaları ve uygulamaları

Kontrol ortamının bu bileşenleri aslında bir işletmenin yaşayabilmesi için gerekli en temel hususlardır ve aşağıda kısaca açıklanmıştır:

3.2.1 Dürüstlük ve Ahlaki Değerler

Dürüstlük ve ahlaki değerlerin kontrol ortamının oluşmasında büyük bir önemi vardır. Toplumda olması gerektiği gibi bir işletmede de bazı değer yargılarının yerleştirilmeli ve geliştirilmelidir. İnsanlar çalıştıkları, emek verdikleri ve değer

ürettikleri bir yapının, toplumsal ve kurumsal olarak kabul görmeyen girişimlerle zedelenmesine ve hatta yıkılmasına izin vermemelidirler. Bu ancak sorumluluk sahibi olmakla, dürüstlüğe ve ahlaki değerlere sahip çıkmakla başarılabilir.

Etkin bir iç kontrol sisteminin gerçekleştirilebilmesi kontrolleri tasarlayanların, yönetenlerin ve denetleyenlerin etik değerlerine ve dürüstlüklerine bağlıdır. Bu nedenle işletmede etik ve davranış standartlarının kurulması, tüm çalışanlara duyurulması, öneminin vurgulanması ve günlük olarak da bu standartlara uyumun denetlenmesi gerekir (Cooper vd., 1994). Bu amaçla yönetimin kurallara aykırı, aldatıcı ve etik olmayan hareketlere neden olabilecek teşvik ve ödülleri kaldırması gerekir. Bu hareketlere neden olabilecek teşviklere örnekler verecek olursak gerçekçi olmayan performans hedeflerine ulaşılabilmesi amacı ile yönetim tarafından yapılan baskı, performansa bağımlılığı çok yüksek olan ödüllendirme sistemleri öncelikle sayılabilir. Etkin olarak çalışmayan yönetim kurulu, zayıflıkları olan bir denetim fonksiyonu ve uygunsuz davranışlara karşı etkisiz cezalandırma sistemi de aykırı, aldatıcı ve etik olmayan davranışlara neden olabilecek fırsatlardır (Messier vd., 2006).

3.2.2 Uzmanlığa Bağlılık

Yetenek bir görevi başarıyla yerine getirebilmek amacıyla gerekli olan bilgi ve beceri olarak tanımlanabilir (Messier vd., 2006). Yönetim her görev için gerekli olan yetenek seviyesini belirlemeli ve bu seviyeyi bilgi ve beceri düzeyine kadar ayrıntılı olmalı. İyi bir insan kaynakları politikası yetenekli ve güvenilir çalışanların işletmede uzun yıllar kalmasına olanak vermelidir. İşletmede görevin gerektirdiği niteliklere uygun eleman alımı için aşağıdaki süreçler gerçekleştirilmelidir. Her bir görevin gerektirdiği bilgi tecrübe ve beceriler tanımlanmalıdır (Kayım, 2006b).

- İnsan kaynakları birimi tarafından belirlenen ilkeler çerçevesinde adaylara mülakat yapılmalıdır,
- Potansiyel adayların belirlenebilmesi için mülakatlar kayda alınmalıdır,
- Çalışanların eğitim ihtiyaçları yıllık olarak gözden geçirilmelidir,
- Eğitim ihtiyaçlarının en kısa sürede giderilmesi sağlanmalıdır,
- Çalışanların yetiştirilmesi, bilgi ve tecrübesini arttırması için eğitim ve terfi politikaları oluşturulmalıdır.

Kontrol ortamının bu bileşeninin varlığının tespiti zor bir iç kontrol alanıdır. Yapılacak iç denetimlerde belli bir göreve atanmış kişilerin gerekli yetenek, eğitim veya bilgiye sahip olup olmadıkları değerlendirilmelidir. Ancak iç denetçiler bir personelin geçmiş birikimini ve eğitimini sorgularken çok dikkatli olmalı, kişisel bir sürtüşme veya fikir ayrılığından dolayı kişinin uzmanlığını sorgulamamalıdır (Moeller, 2004: 128–129).

3.2.3 Yönetim Kurulu ve Denetim Komitesi

Kontrol ortamını etkileyen diğer bir faktör yönetim kurulu ve denetim komitesinin varlığı ve çalışma şeklidir. Günümüzde pay ve menfaat sahipleri şirketlerin mali durumu ve maruz kaldığı riskler konusunda yönetimden yeterli, doğru ve zamanında bilgi talep etmektedirler. Pay ve menfaat sahipleri yönetim üzerindeki bu taleplerini, yönetim kurulu ve onun alt komiteleri aracılığıyla oluştururlar. Bu noktada yönetim kurulu, işletme yönetimi ile pay ve menfaat sahipleri arasındaki bağlantıyı kuran, çalışmalarında yol gösterici ve sorgulayıcı sorumlulukları bulunan bir kuruldur. Bu sorumlulukları nedeniyle kurulun kimlerden oluştuğu, üyelerinin eğitim ve deneyimleri, faaliyetlerine olan bağlılık gibi faktörler kontrol ortamını direkt olarak etkileyecektir (Yılancı, 2006: 45–46).

Bir işletmede yönetim kurulu işletme yönetimi ile pay sahipleri (ortaklar) arasındaki bağlantıyı kurar. Pay sahipleri yönetim üzerinde, yönetim kurulu ve komiteleri aracılığıyla kontrol oluştururlar. İşletmenin gereksinimine göre kurulan çeşitli komiteler yönetim kuruluna bağlı olarak ilgili alanlarda yönetim kurulunun işlevini üstlenirler ve ona yardımcı olurlar. Denetim komitesi, yönetim kurulunun bir alt komitesidir, yönetimin bir parçası değildir. İlke olarak yönetimden bağımsız olmalıdır. Denetim komitesi temel olarak işletmenin finansal raporlarının yasalarla ve mevcut düzenlemelerle olan uygunluğunun sağlanmasından sorumludur. Bu amaçla yönetim kurulu başkanına bağlı işlev gören iç denetim bölümü ile ve dış denetçilerle ilişkidir (Erdoğan, 2005).

Yönetim kurulu ve denetim komitesi işletmedeki kontrol bilincini önemli derecede etkileyecektir. Denetim komitesi yönetim kurulunun altında yönetsel görevleri bulunmayan ve şirket yönetiminin bir parçası olmayan yöneticilerden oluşan bir alt komitedir (Arens vd., 2006).

Denetim komitesinin etkinliğinde önemli olan etmenler aşağıdakilerdir;

- Yönetimden bağımsızlık,
- Üyelerinin deneyimi ve bilgisi,
- Konuya olan ilgisinin derecesi işletmenin faaliyetlerini incelemesi,
- Çalışmalarının doğruluğu,
- Zor sorulara dikkat çekebilme ve bunları yönetimle birlikte takip edebilme derecesi,
- İç denetçi ve dış denetçilerle iletişimi ve işbirliği.

3.2.4 Yönetimin Felsefesi ve Faaliyet Tarzı

İşletmenin iç kontrol sisteminin kurulması, çalıştırılması ve gözlemlenmesi yönetimin sorumluluğundadır. Yönetim felsefesi ve çalışma şekli iç kontrolün kalitesini önemli derecede etkileyecektir (Messier vd., 2006).

Yönetimin konuya yaklaşımını belirleyen dolayısı ile iç kontrol sisteminin etkinliği üzerinde etkili olan temel etmenler aşağıdaki gibidir.

- İş risklerinin alınması ve gözlemlenmesine karşı yönetimin yaklaşımı,
- Finansal raporlama konusunda yönetimin yaklaşımı ve icraatleri,
- Muhasebe fonksiyonları, bilginin işlenmesi ve personel konusunda yönetimin tavrı

Bu yaklaşımlardan herhangi biri ne her zaman iyi ne de her zaman kötüdür. Küçük bir girişimci rekabete ayak uydurmak için belli riskleri almak durumundayken, daha kurumsal ve düzenlenmiş bir piyasada faaliyet gösteren bir işletme ise daha çok riskten kaçınmayı tercih etmektedir. COSO raporu, bu durumu işletmenin “risk tavrı” olarak ifade etmektedir (Moeller, 2004: 130).

3.2.5 Organizasyon Yapısı

Organizasyon yapısının kuruluş kollarına uygun biçimde kurulması ve bu yapının amaçlara etkin ve verimli biçimde hizmet etmesi bazı ilkelerin dikkate alınmasına bağlıdır. Bu ilkeler arasında iş bölümünden yararlanma, faaliyetlerin benzerliği, yürütme ile denetimi birbirinden ayırma, önemli işe yüksek mevki verme,

hızlı raporlamaya yatkınlık gibi ilkeler sıralanabilir. Nitelikli bir organizasyon yapısının temel özelliği bu tür ilkeler çerçevesinde, kilit alanlardaki yetki ve sorumlulukların ve uygun raporlama akışının oluşturulmasıdır. Bu ilkelerden özellikle iç denetim açısından önemli olanları, yürütme ile denetimi birbirinden ayırma ve birbirini denetleyecek bölümleri birbirinden ayırmaya dikkat edilmesidir. Örneğin iç denetim bölümü, işletmenin finansal tablolarını hazırlamakla direkt sorumlu olmayan, fakat uygun denetim için bilgiler elde edebileceği ve sonuçları raporlayabileceği kapsamda yetkiye sahip olmalıdır (Yılancı, 2006: 47–48).

Örgütsel yapı yetki ve sorumlulukların nasıl verildiğinin ve denetlendiğinin belirleyicisidir. Örgütsel yapı işletme hedeflerinin planlanması, gerçekleştirilmesi, kontrol edilmesi ve gözlemlenmesi amaçlarının başarıyla yerine getirilmesini sağlayacak faaliyetler için bir yapı sağlar. İşletme hedeflerine uygun yapıyı geliştirmelidir (Rezaee, 1995).

İşletmenin örgütsel yapısının uygunluğu firmanın büyüklüğüne faaliyetlerinin doğasına bağlı olarak değişecektir. İşletmenin endüstri kolundaki teknoloji seviyesi yada düzenleyici otoritelerin etkileri işletmenin kullandığı örgütsel yapı üzerinde önemli rol oynar. Örnek olarak yüksek teknoloji alanında faaliyet gösteren bir işletmenin örgütsel yapısı pazardaki değişimlere hızlı cevap verecek şekilde olmalıdır. Ayrıca bankacılık, sigortacılık gibi yoğun düzenlemelerin olduğu bir alanda faaliyet gösteren işletmelerde de yasalara uygunluğu sorunsuz gerçekleştiren, çok sıkı kontrolleri sağlayacak bir örgütsel yapının bulunması gerekir (Uzay, 1999).

3.2.6 Yetki ve Sorumlulukların Dağıtımı

Bu kontrol ortamı faktörü işletme faaliyetleri için yetki ve sorumlulukların nasıl atanacağı, finansal raporlama için ilişkilerin ve yetki hiyerarşisinin nasıl kurulması gerektiğini içerir. Ayrıca işletme amaçlarının tüm çalışanlar tarafından anlaşılmasını, her bir çalışanın bu amaçların gerçekleştirilmesine bireysel olarak nasıl bir katkı sağlayacağını ve ne kadar sorumlu olacaklarının belirlenmesi yapılır. İşletme bu kontrol ortamı faktörünü yerine getirebilmek amacıyla bir dizi kontrol kullanabilir. Bu kontroller ayrıntılı bir organizasyon planı, yönetici ve denetleyici personelin kontrol faaliyetleri ile ilgili sorumluluklarını da içeren görev tanımları olabilir (Arens vd., 2006).

Her birimdeki hassas görevlerin neler olduğu belirlenmeli ve uygun bir rotasyon politikası oluşturulmalıdır. Hassas bir görev yapan personel maksimum beş yıl sonra başka bir göreve nakledilmelidir (Kayım, 2006a).

3.2.7 İnsan Kaynakları Politikaları ve Uygulamaları

Yetenekli ve güvenilir personel olduğu müddetçe başka kontroller olmasa bile işletmenin amaçlarına ulaşması çok zor olmayacaktır. İnsan kaynakları uygulamaları, arzu edilen dürüstlük, etik davranış ve uzmanlık seviyeleri hakkında çalışanlara mesajlar gönderir. Böylece işletme çalışanlarına kurumun kültürü, yönetimin felsefesi ve faaliyet tarzı ile ilgili bilgilendirmeyi kendiliğinden sağlamış olur. İnsan kaynakları politikaları ve uygulamalarının özellikle önemli olduğu alanlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Moeller, 2004: 132-133):

Eleman Seçimi ve İşe Alım: Kurum en iyi adayları işe almak için gerekli adımları atmalıdır. Adayların özgeçmişlerindeki eğitim ve geçmiş iş tecrübelerine ilişkin bilgilerin doğruluğu kontrol edilmelidir. Mülakatlar iyi bir şekilde organize edilmeli ve kapsamlı olmalı, ayrıca adaya kurumun değerleri, kültürü ve çalışma tarzı hakkında mesajlar vermelidir.

Yeni Çalışanlara Yönelik Oryantasyon: Yeni çalışanlara kurumun değer sistemi ve bu değerlere uyulmadığında neler olacağına ilişkin açık bir sinyal gönderilmelidir. Bu sürede yeni çalışanlara davranış kuralları ve genel uygulamalar açıklanmalı ve onlardan bu hususları resmi olarak kabul etmeleri beklenmelidir.

Değerlendirme, Terfi ve Tazminat: Adil bir performans değerlendirme programı uygulanmalıdır. Bu tür konulardaki bir çifte standart ya da subjektif yaklaşım, çalışanların kuruma duyduğu güveni zedeleyebileceğinden, bu konularda kurumun bütün üyeleri için adil bir sistem oluşturulmalıdır.

Disiplin cezaları: Disiplin cezalarına ilişkin olarak tutarlı ve anlaşılması kolay, açık ve net politikalar uygulamaya konulmalıdır. Bütün çalışanlar belirli kuralları ihlal ettiklerinde işten çıkartılmaya kadar gidebilecek bir disiplin sürecine maruz kalacakları konusunda bilgi sahibi olmalıdırlar. Bununla birlikte, çalışanlar, kurumda uygulanan disiplin cezalarında çifte standart olmadığından emin olmalıdırlar.

İç kontrol sisteminin kalitesi, direkt olarak işletmede faaliyetleri gerçekleştiren çalışanların kalitesi ile ilgilidir. İşletmenin işe alma, oryantasyon,

eğitim, değerlendirme, destekleme gibi konularda gcl insan kaynakları politikaları olmalıdır. rnek olarak işe alımda en iyi becerilere sahip adayların aranması, adayların eğitim alt yapısına, daha önceki iş tecrübelerine, dürüst ve güvenilir insan olmalarına dikkat edilmesi işletmenin en yetenekli ve güvenilir insanları işe alma konusundaki tavrıdır (Messier vd, 2006).

Denetçi yönetim kurulu ve denetim komitesinin kontrollere bakış açısını, ilgisini ve ilgili faaliyetlerini anlayabilmek için kontrol ortamı ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmalıdır. Kontrollerin içeriğini incelemeli ve bu kontrollerin bütün olarak etkinliği üzerine odaklanmalıdır (Pickett, 2003).

3.3 Risk Değerlendirmesi

Risk değerlendirmesi; kurumun hedeflerini gerçekleŐtirmesini engelleyen önemli riskleri tespit ve analiz etme, bunlara uygun yanıtlar verilmesini belirleme sürecidir. Risk değerlendirmesinde amaç işletmenin hedeflerine ulaşma ihtimalini kuvvetlendirmektir. Bu kapsamda iç kontrol faaliyetinin risk esaslı olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Buna göre kurumun zayıf ve gcl yönlerine ilişkin olarak analiz yapılmalı, risk alanları belirlenmeli ve kontrol faaliyetleri bu alanlara yođunlaŐtırılmalıdır (Arcagök, 2005: 63). Her ne kadar kck işlemlerde sistematik olmayan risk yönetim sistemleri bulunsa da büyüklüğü, yapısı ve faaliyet gösterdiği alana bakılmaksızın tüm işletmelerde i kontrolün bu bileŐenin yer alması gerekmektedir (IIA, 2005: 2).

Özellikle son yıllarda kurumsal yönetimin risk yönetimindeki artan önemi daha fazla anlaŐılmıŐtır. Organizasyonlar karşılaştıkları tüm iş risklerini tanımlama ve bu riskleri nasıl yönettiklerini açıklama gerekliliğini giderek daha çok hissetmiŐ, bu riskler sadece finansal risklerle sınırlı kalmayıp etik ve çevresel riskleri de içine almaya başlamıştır. Aynı zamanda organizasyonların kurum çapında risk yönetiminin daha az koordine edilmiş risk yönetimi yaklaŐımlarına göre avantajlarını anlamaları ile birlikte kurum çapında entegre risk yönetimi çerçeveleri geniŐlemiŐtir. İç denetim hem klasik hem de danışman rolünde çeşitli Şekillerde kurum çapında risk yönetimi süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Bilindiği üzere, yönetim kurullarının risk yönetimi konusunda nihai sorumluluğu vardır. Yönetim kurulu tarafından yapılan çeşitli yetkilendirmeler doğrultusunda risklerin tespit edilmesi ve yönetilmesi st yönetimin ana sorumlulukları arasındadır. İŐte bu süreç kapsamında i denetim

fonksiyonuna da önemli roller düşmektedir. İç denetimin kurum çapında entegre risk yönetimi kapsamındaki ana rolü, yönetim kuruluna risk yönetiminin etkin ve verimli işlediği konusunda makul güvence vermesidir (Ünlü, 2004).

Finansal raporlama amaçları için bir kurumun risk değerlendirme süreci, onun genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak dürüstçe sunulan finansal tabloların hazırlanması ile ilgili tanımlama, analiz ve risklerin yönetimidir. Örneğin risk değerlendirmesi işletmenin kayıt dışı işlem olasılığını nasıl dikkate aldığı veya tanımladığını ele alır ve finansal tablolarda yer alan önemli tahminleri inceler. Riskler, güvenilir mali raporlama ve bununla birlikte belirli olaylar ve işlemlerle ilgilidir. Finansal raporlama ile ilgili riskler, bir işletmenin yetki, kayıt, işlem ve finansal tablolardaki yönetimin iddiaları ile tutarlı finansal raporları başlatma yeteneklerini gerçekleştirebilen ve olumsuz yönde etkileyebilen dış ve iç olaylar ile koşulları kapsar. Riskler aşağıdaki koşullara bağlı olarak ortaya çıkabilir (AICPA)

- Faaliyet ortamındaki değişiklikler,
- Yeni personel,
- Yeni veya yenilenen bilgi sistemleri,
- Hızlı büyüme,
- Yeni teknoloji,
- Yeni iş modelleri, ürünler veya faaliyetler,
- Kurumsal yeniden yapılanma,
- Genişletilmiş yurtdışı faaliyetler,
- Yeni muhasebe duyuruları.

Risk değerlendirme süreci, denetçinin doğal risk ve kontrol risklerini değerlendirmesinden farklı olarak, işletmenin amaçlarına yönelik risklerin tanımlanması, analiz edilmesi ve yönetiminden oluşur (Demirbaş, 2005: 170).

İşletmenin risk değerlendirmesi finansal tabloların hazırlanması ile ilgili ortaya çıkabilecek risklerin tanımlanması, önem derecelerinin ve meydana gelme sıklıklarının tahmin edilerek bu risklere karşı alınacak önlemleri içerir. Risk değerlendirme sürecinde, işlemlerin başlatılması kayıt edilmesi ve finansal bilgilerin raporlanmasında, finansal raporlamanın güvenilirliğini tehlikeye düşürecek her türlü içsel ve dışsal olayın ve durumun üzerinde durulur. Yönetim öncelikle riskleri tanımlamalı ve işletme için önemini ve ne sıklıkla ortaya çıkabileceğini tahmin

etmeli ve bu riski yönetmek için plan ve programlar yapmalı ve uygulamalıdır. İşletmenin karşı karşıya kaldığı riskler daha çok aşağıdaki nedenlerden dolayı artmaktadır (Messier vd., 2006).

- *Bulunulan Sektördeki Değişiklikler:* Düzenleyici otoritelerin yaptığı önemli değişiklikler ve sektördeki değişimler işletmenin rekabetçi avantajlarını negatif yönde etkileyebilir ve önemli değişiklikler meydana getirebilir.
- *Yeni Çalışanlar:* Yeni çalışanlar firmaya daha değişik bir bakış açısı getirebilir yada iç kontroller yeni çalışanlar tarafından farklı yorumlanabilirler.
- *Bilgi Sistemlerindeki Değişiklikler:* Bilgi sistemlerindeki önemli ve hızlı değişimler işletmenin iç kontrol sistemini yeni risklerle karşı karşıya bırakabilir.
- *Hızlı Büyüme:* Operasyonlardaki önemli ve hızlı değişiklikler, kontrollerin aksaması ve değişen operasyonlar için eksik kalma riskini artıracaktır.
- *Faaliyet Alanındaki Teknolojik Değişimler:* Üretim süreçlerine ve bilgi sistemlerine yeni teknolojilerin dahil edilmesi iç kontrolle ilgili risklerin değişmesine neden olacaktır.
- *Yeni İş Modelleri, Ürünler ve Faaliyetler:* İşletmenin yeterli deneyiminin olmadığı yeni alanlara ya da yeni işlemlere girmesi iç kontrolle ilgili risklerinde artmasına neden olacaktır.
- *Kurumsal Yeniden Yapılanmalar:* Yeniden yapılanmalar personel sayısında azalmaları, denetleyicilerde ve görevlerin ayrımındaki değişiklikleri de beraberinde getirecektir. Bu nedenlerle iç kontrolle ilgili risklerde de beraberinde gelecektir.
- *Uluslararası Operasyonlardaki Artışlar:* Uluslararası operasyonların artması çoğu zaman iç kontrolleri etkileyen yeni riskler doğuracaktır.
- *Yeni Muhasebe Kanunları:* Yeni muhasebe standartları ya da standartlarda yapılan düzenlemeler ve bu standartların benimsenmesi süreci finansal raporlamanın güvenilirliği konusunda yeni riskleri ortaya çıkaracaktır.

Risk değerlendirmesini oluşturan bu süreçler aşağıda detaylandırılmıştır:

Amaçların belirlenmesi, risk değerlendirilmesi sürecinin ilk aşamasıdır. Yönetimin riskleri tespit etmeden ve onlarla baş etmeye yönelik önlemleri almadan önce amaçları belirlemesi gerekmektedir. Bir işletmenin amaçlarının belirlenmesi, işletme faaliyetlerinin istenilen şekilde yürütülebilmesi ve işletmenin devamlılığının sağlanması hayati önem taşımaktadır. Amaç belirlemek i kontrolün bir unsuru olmamasına karşılık, iç kontrol tesis edilmesinde ön koşul oluşturmaktadır (Aksoy, 2007: 63).

Yönetim işletmenin her düzeyindeki risklere odaklanmalı ve bu riskleri yönetmek üzere gerekli önlemleri almalıdır. İşletmede risklerle ilgili olarak, süreklilik arz eden ve tekrarlanması gereken, “*risklerin tespiti*” ve “*risklerin analizi*” olmak üzere iki önemli süreç söz konusudur. COSO Raporu risklerin tespiti sürecinde, risklerin hem genel olarak işletme düzeyinde hem de özel olarak faaliyet düzeyinde ele alınmasının gerektiğini belirtmiş, riskleri ele alırken i ve dış faktörlerin etkilerini şu şekilde sıralamıştır (Coso, 1994: 40):

Dış Faktörler:

- Teknolojik gelişmeler, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yapısını ve zamanlamasını etkileyebilir, tedarik süreçlerinde değişikliklere neden olabilir.
- Müşteri ihtiyaçları ve beklentilerinin değişimi ürün geliştirme üretim, müşteri hizmetleri, fiyatlama ve garanti hususlarını etkileyebilir.
- Rekabet ortamı pazarlama ve hizmet faaliyetlerini değiştirebilir.
- Yeni mevzuat veya düzenlemeler, politika ve prosedürlerde değişiklikler yapılmasını zorlayabilir.
- Doğal felaketler faaliyetlerde ve bilgi sistemlerinde değişikliklere neden olabilir, acil durum planlamasına duyulan ihtiyacı ortaya çıkartabilir.
- Ekonomik değişimlerin finans ve sermaye harcamaları ile ilgili kararlarda etkisi olabilir.

İç Faktörler:

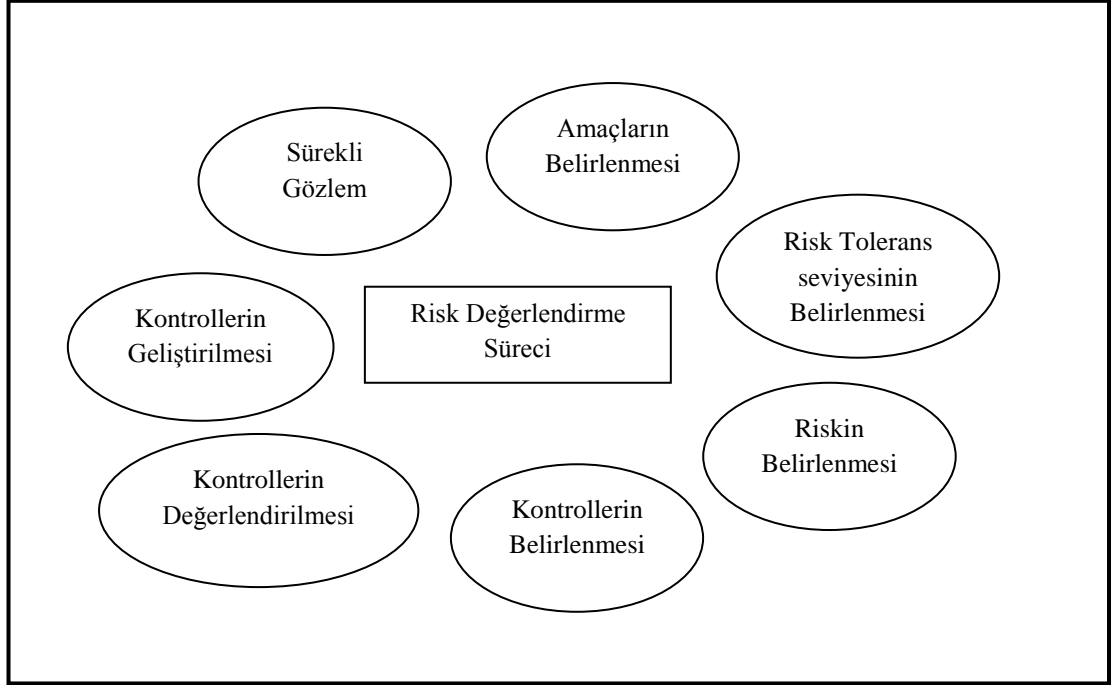
- Bilgi sistemleri sürecindeki bir sorun kurumun genel faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkileyebilir.
- İşe alınan personelin kalitesi, eğitim ve motivasyon yöntemleri kurum içi kontrol bilinci seviyesini etkileyebilir.
- Yönetimin sorumluluklarındaki bir değişim belli kontrolleri etkileyebilir.
- Kurumun faaliyetlerinin yapısı ve çalışanların varlıklara erişimi, kaynakların suiistimaline yol açabilir.
- Kendine güveni olmayan, etkisiz bir yönetim kurulu veya denetim komitesi keyfi uygulamalara fırsat sağlayabilir.

Risk değerlendirmesinin son aşaması değişimin yönetilmesidir. Çünkü ekonomik, endüstriyel ve yasal düzenlemelerle ilgili çevre sürekli değişmektedir. Belirli bir andaki koşullar topluluğu altında etkili olan bir iç kontrol, diğer koşullar altında etkili olmayabilecektir. Özel dikkat isteyen değişimleri şu şekilde sıralanmak mümkündür (COSO, 1994: 43-44):

Değişen faaliyet ortamı

- Yeni personel
- Yeni veya değiştirilmiş bilgi sistemleri
- Hızlı büyüme
- Yeni teknoloji
- Yeni iş modelleri, ürünler, faaliyetler
- Kurumsal yeniden yapılanma
- Yabancı operasyonlar

Şekil 3. 2: Risk Değerlendirme Süreci

COSO: “Internal Control – Integrated Framework”, Executive Summary, 2014

3.4 Kontrol Faaliyetleri

Denetçi, denetim ile ilgili kontrol faaliyetleri için bir anlayış edinmelidir. Kontrol faaliyetleri, yönetim yönergelerinin yürütülmesini sağlamaya yardımcı politika ve prosedürlerdir. Örnek olarak, bu gerekli eylemler işletmenin hedeflerine ulaşmasını tehdit eden riskleri ele alır. Kontrol faaliyetlerinin çeşitli hedefleri vardır ve bu hedefler çeşitli örgütsel ve işlevsel düzeylerde uygulanır. Belirli kontrol faaliyetleri şunlardır (AICPA: 133)

- Yetkilendirme,
- Görevlerin ayrımı,
- Güvence altına alma,
- Varlık izlenebilirliği.

3.4.1 Yetkilendirme

Kontrol faaliyetleri, denetçinin tamlık iddiasına ilişkin denetim prosedürlerinin tasarımı ile ilgili olabilecek türevlerin ve diğer bilanço dışı işlemlerin başlatılması ile ilişkilidir (AICPA:133). Yetkilendirme ile her işlemin yetkilendirilmiş kişilerce yürütülmesini bu amaçla işletme çalışanlarının yetki ve sorumluluklarının ayrıntıları ile yazılı bir biçimde ortaya konması ifade edilir (Acındı, 2007: 10)

3.4.2 Görevlerin ayrımı

Görevlerin ayrımı bir işin başlangıcından tamamlanmasına kadar olan süreçte tüm sorumluluğun tek bir kişide toplanmasından ziyade farklı kişilere paylaşılması gerektiğini öngörmektedir. Görev ve sorumlulukların farklı kişi veya bölümlere verilmesi ile hata ve hile olasılığının azaltılması hedeflenmektedir (Güven, 2008: 31).

Bu ilke çerçevesinde görevler şu şekilde ayrılabilir (Bozkurt, 2006: 127):

1. Mal alım ve satımı gibi işlemleri fiilen yapmakla görevli bir kişi.
2. Veznedar veya depocu gibi işletme aktiflerini korumakla görevli bir kişi.
3. Cari hesapların kaydını yapmak gibi işlemleri kaydetmekle görevli bir kişi.

Örneğin, personelin tahsil edilemeyen hesap alacaklarının kayıt tahminlerinden sorumlu olup olmadığı, denetçinin değerlendirme iddiasına ilişkin denetim işlemleri tasarımıyla ilişkili olabilen personelin, satış işlemleri yetkisinden bağımsızdır (AICPA: 133).

3.4.3 Güvence Altına Alma

Kontrol faaliyetleri, denetçinin denetim alanları sayısını da dikkate alarak oluşturduğu varlıklara ilişkin iddialara dayanan denetim prosedürleri tasarımıyla ilişkili olabilir. Örneğin; güvence altına alma, stokun güvenli bir şekilde saklanıp saklanmadığı ve stok hareket ve erişiminin yetkili kişilerle sınırlanmış olup olmadığı ile ilişkilidir (AICPA: 133).

Güvence altına alma, fiziki varlık ve kayıtların çalınma, kaybolma veya zarar görmelerini engellemek amacıyla yangına dayanıklı çelik kasalar, kilitli dolaplar gibi çeşitli fiziksel önlemlerle, yangın koruma sistemleri kurulması, sigorta yaptırılması gibi iş güvenliği kapsamındaki önlemlerle ve doğru personel seçimi ile korunması gerektiğini öngörmektedir. Belge ve defterlerin dolu veya boş olması gözetilmeksizin tamamının korunması gerekmektedir. Ayrıca bilgisayarlı kayıt programları ve sistemlerinin de korunması önemlidir. Üst yönetimin bilgi teknolojileri ile ilgili en azından temel bilgi düzeyine sahip olması bu teknolojiye sahip personelin varlıkları kötüye kullanma fırsatı bulmasına engel olacaktır (Uzay, 2010: 27).

3.4.4 Varlık İzlenebilirliği

Kontrol faaliyetleri, normalde işlemler ve hesap bakiyelerinin malzeme sınıflarına denetim prosedürleri tasarım ve uygulaması için gerekli olan, detaylı kayıtların defteri kebir ile mutabakatı ile ilişkilidir (AICPA: 133). İşletme çalışanlarının başarı kalitesinin, raporların ve kayıtların doğruluğunun ve tam olduğunun araştırılması işlemidir. Büyük işletmelerde iç kontrol birimi içerisindeki bir kontrolör tarafından yapılması gereken bu işlem daha küçük işletmelerde ortaklar veya yöneticiler tarafından yapılabilir (Uzay, 1999: 32).

Organizasyonun değişik düzeylerindeki yöneticiler, kontrol sistemlerinin ortaya koyduğu faaliyet raporlarını incelemeli ve gerekli düzeltici eylemleri uygulamaya koymalıdır. Örneğin, bir güvenlik yazılımı erişim yetkisi olmayan kişilerin erişim girişimlerini rapor edecek bir mekanizmaya sahip olabilir. Burada kontrol faaliyeti bu raporların izlenmesi ve uygun düzeltici eylemin gerçekleştirilmesidir (Cebeci, 2008, sayı 34).

Performans göstergeleri farklı veri grupları arasındaki ilişkileri (faaliyet veya finansal) analiz etmek, farklılıkları araştırmak ve düzeltici eylemlerin yapılmasını sağlamak için bir araç vazifesi görür. Örneğin; satın alınan mallardaki fiyat değişiklikleri, acele siparişlerin toplam siparişler içerisindeki yüzdesi, toplam siparişler içerisinde geri dönen malların yüzdesi gibi (Yılancı, 2006: 68).Görevlerin ayırımı, mali nitelikteki bir işlemin doğuşundan muhasebe kayıtlarına geçilmesine kadar olan sürecin tek bir kişinin sorumluluğuna verilmesini ve böylece hata riskinin veya uygun olmayan fiillerin azaltılmasını ifade eder (Yılancı, 2006: 69).

Ancak yaşanan bu hızlı değişim işletmelere yararları yanında bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Önceden yazılı olarak gerçekleştirilen işlemlerin sanal ortama taşınması, internet gibi herkesin erişimine açık bir ortamda işlemler yapılması, tüm bu işlemler sonucu oluşan işletmeye ait hassas bilgilerin bilgisayarlarda tutulması ve bu işlemlerin ve sistemlerin denetlenmesi ihtiyacı işletmeleri yeni risklerle karşı karşıya bırakmıştır. Bu bakımdan kurumlar, ortaya çıkan bu yeni riskler önleyip yönetilebilmek, böylece kurum bilgi sistemlerinden hedeflendiği gibi faydalanabilmek için iç kontrol sistemini kurarken bilgi sistemleri kontrolleri oluşturmaya başlamışlardır. Bilgi sistemleri kontrolleri, kurumun amaçlarına ulaşması sırasında kullandığı bilgi sistemleri hizmetlerinden kaynaklanabilecek risklerin azaltılmasına ve bu sistemler adına makul bir güvence vermesine yönelik hazırlanan politika, prosedür ve uygulamalardır. Genel anlamda bu kontrol faaliyetlerini “genel kontroller” ve “uygulama kontrolleri” olara iki ana gruba ayırmak mümkündür (IIA, 2005: 5).

Bir organizasyon uygulanan yönetim direktiflerine yardım sağlama amacıyla kendi politika ve uygulamalarını kuracaktır. Bu politika ve uygulamalar kontrol prosedürlerini gösterir. Kontrol faaliyetleri bir organizasyonun her işleminde ve her seviyesinde ortaya çıkabilir (Yüksel ve Demir, 2001).

Uygulama kontrolleri ise belli bir iş sürecine veya uygulamaya yönelik kontrollerdir. Bu kontroller genellikle bilginin bilgi sistemleri içinde akışı sırasında hataların oluşmasına, tespit edilmesine ve düzeltilmesine yönelik kontrollerdir. Bu kapsamda, uygulama kontrollerini bilginin akışına paralel olarak üç aşamada sınıflandırmak mümkündür. Bunlar verilerin doğru, tam, zamanında ve onay almış bir biçimde uygulamaya girilmesi sırasındaki kontroller, verilerin bilgisayar tarafından düzgün işlenip ilgili dosyaların doğru biçimde güncellenmesi aşamasındaki kontroller ve son olarak da doğru bir raporlamanın yapılması ile raporların yetkili kişilere ulaştırılması yönündeki kontrollerdir (INTOSAI, 2004: 32-35).

Organizasyonların hemen her kademesinde bilgisayarlardan ve bilgisayar sistemlerinden daha fazla yararlanılması ve denetim yazılımlarının varlığı iç kontrol sistemlerinin daha etkin çalışmasını sağlamakla beraber bilgi sistemlerinin kontrol sistemi içerisine dahil edilmesi gereği ortaya çıkmış ve bilgi işlem kontrolleri oluşturulmuştur (Uygur, 2003).

3.5 Bilgi ve İletişim

Belgelerin muhasebe kayıtlarına dayanak teşkil etmesi, gerçekleşen kıymet hareketlerinin ve sorumluluğun belge üzerinde izlenmesi dolayısıyla işletme içerisinde uygun bir belgelendirme ve kayıt düzeninin var olması gerekliliğini ifade eden unsurdur. Belgeler kıymet hareketi meydana geldiği anda hızlı bir şekilde ve hesap sorulabilirliğin sağlanması için sıra numaraları ile düzenlenmelidir (Altay, 2010: 12).

Bilgi sistemi manuel veya otomatik olsun, prosedürlerden oluşan muhasebe sistemi ve yetki, kayıt, süreç ve rapor varlık işlemleri başlatmak için kurulan kayıtlar içeren finansal raporlama hedefleri ile ilişkilidir. Sistem tarafından oluşturulan bilgi kalitesi, yönetimin uygun kararlar alma ve güvenilir finansal raporlar hazırlama becerisini etkiler. İletişim, bireysel roller ve finansal raporlama üzerindeki iç kontrol ile ilgili sorumluluk anlayışı sağlamayı içerir (AICPA: 131).

Yönetimin hedeflerini ve politikalarını çalışanlarına ulaştırmasını sağlayan bilgi ve iletişim sistemi iç kontrol yapısının merkezi sinir sistemidir. Muhasebe sistemi tasarımının bilgi ve iletişim sisteminin işlemlerin başlatılması, gerçekleşmesi, kaydedilmesi ve raporlanması ile ilgili sorumluluğun korunmasını sağlayacak şekilde yapılması gerekir (Uzay, 2010: 5).

Bilgi Sistemleri esas olarak çeşitli kontrol faaliyetlerini yürütmek için gerekli olan bilgileri toplar. Finansal raporlamaya uygun bir bilgi sistemi işlemleri ve durumları (koşulları) tanımlamak, bir araya getirmek, analiz etmek ve kaydetmek için oluşturulan yöntemlerle işletmenin varlıklarının ve borçlarının hesabını verme sorumluluğunu sürdürmek için oluşturulan yöntemlerden meydana gelir (Doysangöl, 2002).

İşletme bilgi sistemlerinin bileşenleri; sistem altyapısı (fiziksel ve donanımsal), yazılımlar, insanlar, prosedürler ve bilgidir. İşletmenin varlıklarının ve kaynaklarının sorumluluğunu sürdürebilmek için işletmenin finansal raporlama amaçları ile ilgili bilgi sistemleri içerisinde başlatma, kayıt altına alma, raporlama gibi prosedürler ayrıntıları ile yer almalıdır. Aynı zamanda etkin bir muhasebe sistemini de içeren bir bilgi sisteminde (Messier vd., 2006); Tüm doğru işlemler tanımlanmalı ve kayıt altına alınmalıdır, işletmelerin finansal raporlamalarında kullanılacak işlemlerin en uygun şekilde sınıflandırılabilmesi için işlemler yeteri

ayrıntıda ve zamanında tanımlanmalıdır, işlemlerin uygun muhasebe dönemlerinde kaydını gerçekleştirmek için işlemlerin meydana geldikleri dönemler belirlenmelidir. İletişim iç kontrolle ilgili görev ve sorumlulukların anlaşılmasını sağlar. Finansal raporlama, muhasebe ve diğer konularla ilgili el kitapçıkları politika ve prosedürlerin çalışanlara tam olarak aktarılması ile etkin iletişim konusunda yardımcı olacaktır. İletişim sadece yazılı ve sözlü olarak değil aynı zamanda yönetimin faaliyetleri ile de olmalıdır (Aldridge ve Colbert, 1994).

Etkin bir iç kontrol sistemi kurmak ve kurumun hedeflerini gerçekleştirmek için bir organizasyonun bütün kademelerinde bilgiye ihtiyaç duyulur. Bu yüzden anlamlı, güvenilir ve uygun bilginin oluşturulması personelin kontrol ve diğer sorumluluklarını yerine getirmesine imkân verecek biçimde belirlenip sağlanmalı ve onlara zamanında duyurulmalıdır. Faaliyetleri kontrol etmede ve karar vermede yönetim açısından bilginin anlamlı ve değerli olması isteniyorsa, işler ve işlemler, meydana gelir gelmez kaydedilmelidir. Bu kayıtların bilgi yığını şeklinde değil de çeşitli kriterler çerçevesinde yapılan sınıflandırmalara göre yapılması ve bilginin istenilen biçim ve süre içinde ilgililere sunulabilmesi gerekmektedir. Yönetimin işletmenin faaliyetlerini kontrol ederken alacağı kararlar, bilginin kalitesinden etkilenir. Etkili bir kontrolü sağlayacak kaliteli bilgi şu özellikleri taşır: (Moeller, 2004: 139).

- Uygun bilgi bulunmalıdır.
- Bilgi, zamanında elde edilmelidir.
- Bilgi güncel olmalıdır.
- Bilgi doğru olmalıdır.
- Bilgi erişebilir olmalıdır.

İyi dizayn edilmiş ve etkin çalışan bir bilgi sistemi finansal raporlamada önemli yanlışlıklarda bulunulması riskini azaltacaktır. İç denetçinin önemli hesapları etkileyecek tüm iş süreçlerini ayrıntılı olarak incelemesi gerekir. Bu inceleme işlemlerin nasıl başlatıldığı, nasıl dökümanate edildiği, kayıtlama işlemlerinin nasıl yapıldığı ve kayıtların defter-i kebire ve finansal tablolara nasıl aktığının incelenmesidir. Bilgi sisteminin incelenmesi aynı zamanda verilerin IT sistemi tarafından nasıl işlendiğinin incelenmesidir. Denetçi elektronik ve manüel prosedürlerle ilgili olarak aşağıdakileri tam olarak anlamış olmalıdır (Uzay, 1999).

1. Finansal tablolarda işlemlerin nasıl sınıflandırıldığıının belirlenmesi,
2. İşlemlerin nasıl başlatıldığıının belirlenmesi,
3. Kullanılan kayıtların, belgelerin ve hesapların belirlenmesi,
4. Bir işlemin başlangıcından finansal tablolarda yer almasına kadar geçen muhasebe süreci ve verilerin işlenmesinde bilgisayardan nasıl yararlanıldığıının belirlenmesi,
5. Finansal raporlama sürecinin belirlenmesidir.

Tüm bunlara ek olarak denetçinin işletmede finansal raporlama ile ilgili yetki ve sorumlulukları ve diğer önemli finansal raporlama konularında nasıl bir iletişim yöntemi izlendiğini ayrıntılı olarak tespit etmesi gerekir (Arat ve Kayım, 2006). COSO Raporu ayrıca yönetim ile yönetim kurulu arasındaki iletişim kanallarının önemini vurgulamaktadır. Yönetim, temel gelişmeler, riskler ve diğer önemli olaylar konusunda yönetim kuruluna bilgi vermelidir. Yönetim kurulu ise bağımsız olarak faaliyetleri incelemeli ve bu incelemelerden doğan kaygılarını ve kararlarını yönetime iletmelidir (Yılancı, 2006: 81).

3.6 İzleme

COSO Raporu'nda belirtilen iç kontrol modelinin son bileşeni gözetimdir. İyi bir kontrol ortamı, uygun bir risk yönetimi, etkili politika ve prosedürler, yeterli bilgi ve iletişim kanalları iç kontrol sistemi için gerekli unsurlardır. Ancak etkin bir iç kontrol sisteminden bahsedebilmek için bu dört unsurun ortaya çıkardığı iç kontrol tablosunun sürekli takip edilmesi ve değerlendirilmesi, kısaca gözetilmesi gerekmektedir. Gözetim faaliyeti aslında iç denetçilerin rolü olarak kabul edilmektedir. COSO Raporu da iç denetimi, benzer şekilde gözetimin en önemli unsuru olarak kabul etmekle birlikte, gözetim süreci ile ilgili daha kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır (Moeller, 2004: 142).

Bu kapsamda gözetim faaliyetini, iç kontrol sisteminin beklendiği şekilde çalışıp çalışmadığını ve koşullara göre gerekli değişikliklerin yapılıp yapılmadığı hususlarının incelenmesi şeklinde tanımlamak mümkündür. Örneğin; banka mutabakatlarının düzenli aralıklarla yapılıp yapılmadığı hususunun işletme

yönetimince gözden geçirilmesi önemli bir gözetim faaliyetidir. Gözetim, kontrollerin etkin olarak çalışmasını sürekli kılmak için gereklidir. Aksi takdirde yukarıdaki örneği ele alırsak, banka mutabakatlarının gözetimi zamanında yapılmadığında, personel bunları düzenleme faaliyetine son verebilir. Bir işletmede kurulmuş bulunan iç kontrol sistemi zaman içerisinde değişikliklere ve bozulmalara maruz kalabileceği gibi kullanılan iç kontrol yöntemlerinde gelişmeler de meydana gelebilir. Bu nedenle gözetim faaliyeti esasta iki temel nedene dayanmaktadır. Bu nedenlerden birincisi kurulmuş bulunan iç kontrol sisteminin etkinliğinin takibi ve değerlendirilmesi amacıyla yapılan gözetimlerdir. Çünkü iç kontrol sistemi zaman içerisinde değişebilmekte, daha önce etkin olan kontroller etkisiz hale gelebilmektedir. Bu durum yeni personel alımı, eğitimlerin yetersizliği, kaynaklarda kısıtlamalar gibi çeşitli nedenlerden doğabilmektedir. İkincisi ise yeni gelişmeler ve değişen koşullar neticesinde işletmede uygulanabilecek yeni kontrol yöntemlerinin tespitine yönelik gözetimdir. Bu gözetim sonucunda yönetim yeni risk alanlarını tespit etmekte ve buna uygun olarak iç kontrol sisteminde yapabileceği değişiklikleri belirlemektedir (Yılancı, 2006: 82).

Denetçi işletmenin, finansal raporlama üzerindeki iç kontrolü izlemek üzere kullandığı faaliyetlerin önemli türleri için bu faaliyetlerle ilgili bilgi kaynakları da dâhil olmak üzere ve bu faaliyetlerin kendi denetimleri için nasıl düzeltici eylemler başlattığını gözlemlemek için bir anlayış sağlamalıdır. Önemli bir yönetim sorumluluğu sürekli olarak iç kontrol kurmak ve korumaktır. Yönetimin kontrolleri izlemesi onların amaçlanan gibi çalışıp çalışmadığını ve koşullardaki değişimlere uyum sağlayıp sağlamadığını içerir. Kontrollerin izlenmesi yönetimin banka hesap mutabakatlarının zaman bazlı hazırlanıp hazırlanmadığı, iç denetçilerin satış sözleşmeleri açısından ilgili işletmenin politikaları ile satış personelinin uyumlu olup olmadığının değerlendirilmesi ve hukuk departmanının kurumun etik veya iş uygulama politikaları ile uyumlu olup olmadığının gözetimi gibi faaliyetleri incelemesini içerebilir. Kontrollerin izlenmesi, zaman boyunca iç kontrol performansı kalitesinin değerlendirilmesi işlemidir. Bu işlemler zaman bazında kontrollerin tasarım ve işletim değerlendirilmesini ve gerekli düzeltici önlemlerin alınmasını içerir. İzleme, kontrollerin etkin çalışmaya devam etmesini sağlamak için yapılır (AICPA: 134-135).

İşletmenin iç kontrol sistemi zaman içerisinde çeşitli nedenlerle değişebilir. Dolayısıyla yönetim iç kontrol sisteminin etkin olarak sürdürülüp sürdürülmediğini

belirlemeye ihtiyaç duyar. O halde izleme, iç kontrol sisteminin zaman içindeki başarısının değerlendirilmesidir. Bu süreç yönetim tarafından gerekli düzeltici önlemlerin alınmasını ve oluşturulan kontrol faaliyetlerinin zaman içerisinde değerlendirilmesini içerir. İzleme faaliyetleri, her türlü geliştirici yorum ve müşteri şikayetleri gibi dış gruplarla haberleşmelerden sağlanan bilgiyi de içerebilir. Gözleme kontrolleri iç kontrol sisteminin performansının değerlendirilmesi sürecidir. Yönetim işletme hedeflerinin gerçekleştirilmesini sağlayacak kabul edilebilir bir güven düzeyinin oluşturulması için iç kontrollerin etkin olarak çalışıp çalışmadığını değerlendirmek zorundadır (Uzay, 1999).

İç kontrol sisteminin operasyonel etkinliğinin değerlendirilmesi için iç denetim birimi yada bu değerlendirme işlemi yapan başka çalışanlar yönetim tarafından görevlendirilmektedir. Etkin bir iç denetim birimi için bu birimde çalışanların menfaat çatışmalarından etkilenmemeleri, objektif ve özgür raporlama yapabilmeleri ve görev tanımlarının çok net olarak tanımlanmış olması gerekir. Ayrıca iç denetim birimi çalışanların yeterli mesleki yetkinliğe sahip olmaları ve bu yetkinliklerinin devamı için eğitim imkanlarına sahip olmaları ve iç denetim birimine yeterli kaynağın yönetim tarafından ayrılmış olması da önemlidir (Pickett, 2003).

Gözetim faaliyeti aşağıda açıklandığı gibi “sürekli gözetim faaliyetleri” veya “bağımsız (ayrı) değerlendirmeler” şeklinde olabileceği gibi bu iki yöntemin birleşimi şeklinde de yapılabilir: (Coso, 1994: 69)

3.6.1 Sürekli Gözetim Faaliyetleri

Sürekli gözetim faaliyetleri, günlük faaliyetlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Aslında sürekli gözetim faaliyetleri kurum içine etkin bir şekilde yerleştirilirse, bu faaliyetler daha operasyonlar icra edilirken operasyonları yürüten personel tarafından gerçekleştirildiğinden ve hemen reaksiyon verecek biçimde planlandığından bağımsız değerlendirmeler şeklinde yapılan gözetim faaliyetinden daha etkili olmaktadır. Bir başka deyişle; sürekli gözetim faaliyetleri ne kadar etkin olursa, bağımsız değerlendirme faaliyetlerine o kadar az ihtiyaç duyulur (Rezaee, 1995: 7).

Denetim komitesi, bir kuruluşun denetim ve kontrol işlevlerinin denetiminden ve gözetiminden sorumlu bir komite olarak tanımlanmaktadır (IIA, 2015). Denetim komitesinin rolü, özünde yönetim, bağımsız denetçiler ve yatırımcılar arasında, zamanında ve doğru finansal bilgi almalarının sağlamak için, objektif bir şekilde

durmadır. Denetim komiteleri bu hedeflerini gerçekleştirmek için beş önemli alanda odaklanırlar. Bu alanlar (Braiotta, 2010: 3):

- Yönetimde uygun muhasebe becerileri,
- İç kontrol sisteminin gözetimi,
- Dış denetçilerin gözetimi,
- Komitenin işlevleri için yeterli kaynak,
- Her işlemin arkasındaki ekonomiyi anlamaktır.

Denetim komitesi açıkça iç denetimin gözetiminden sorumlu olmasına rağmen iç denetim faaliyetlerinin denetimini gerçekleştirmez. Komitenin denetimi çok daha yüksek bir düzeydedir. İç denetim faaliyetlerinin denetimi, deneyimli ve profesyonel proje yöneticisinin liderliği altındaki iç denetim uygulamalarında tecrübeli dış kalite değerlendirme ekibi tarafından gerçekleştirilir (IIA, <https://na.theiia.org>).

Finansal raporlama sürecinin izlenmesi ve gözetiminden sorumlu olan denetim komitesi, iç denetim ve iç kontrol sisteminin kurulmuş olduğundan emin olmalıdır, kuruluşun risklerini bilmelidir, risk yönetim sisteminin kontrolü ile ilgilenmelidir, muhasebe ilkelerinin seçimi konusunda da komitenin onayı alınmış olmalıdır (Pehlivanlı, 2010: 107).

3.6.2 Bağımsız Değerlendirmeler

COSO Raporu, iç kontrollerin değerlendirme sürecinde kıyaslama (benchmarking) olarak bilinen bir yöntemi de önermektedir. Kıyaslama, bir kurumun süreçlerinin, kontrol prosedürlerinin ve diğer faaliyetlerinin, eş düzeydeki bir kurumunkilerle karşılaştırılmasıdır (Moeller, 2004: 144).

İç Denetçiler Enstitüsü'nün (Institute of Internal Auditors - IIA) tanımına göre; "iç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetişim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur"(IIA, 2014) şeklinde ifade edilir.

Yönetim, iç kontrol sisteminin etkinliğini izleyebilmek için, iç kontrol sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak bir iç denetim birimi oluşturur. İç denetçiler, iç kontrolün çalışması hakkında düzenli bilgi sağlayarak, iç kontrol sisteminin güçlü ve zayıf yanları hakkında bilgi sağlar, sistemin geliştirilmesi için yönetime tavsiyelerde bulunurlar. İç denetim, organizasyonun hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olmak için risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve bunları geliştirmek üzere sistematik, disiplinli bir yaklaşım getirir. İç denetimin etkinliği için iç denetçiler, yönetimden bağımsız, tarafsız, önyargısız, doğru ve dürüst bir biçimde çalışmalı ve raporlarını organizasyon içindeki en yüksek kademeye doğrudan vermelidirler (INTOSAI). İç denetim fonksiyonundan beklenen yararların elde edilebilmesi, iç denetim sürecinin yönetimden destek görmesi ile mümkündür (Sağlar ve Tuan, 2009: 348). Önemli bir yönetim kontrol aracı olarak işletmedeki kontrollerin etkinliğini ölçmeyi ve bu kontrolleri değerlemeyi hedef alan iç denetimin kapsamı şu şekilde özetlenebilir: (Yurtsever, 2003: 70).

- İç kontrol sisteminin yeterlilik ve etkinliği,
- Risk yönetimi sistem ve yöntemleri
- Muhasebe kayıtları ile mali tabloların doğruluk ve güvenilirliği,
- Kanuni düzenlemeler ile etik kurallara uyulup uyulmadığı,
- İşletmenin sermaye değerlendirme sisteminin incelenmesi,
- Yönetim ve mali bilgi sistemlerinin gözlemlenmesi,
- Raporlamanın doğruluk, güvenilirlik ve zaman açısından kontrol edilmesi,
- İşlemlerin ve belirli iç kontrol usullerinin işleyişinin kontrol edilmesi, özel incelemeler yapılması.

3.7 İç Kontrol Sisteminin İç Denetimden Farkı

İç kontrol ile iç denetimin günlük konuşma dilinde genelde hatalı olarak aynı anlamda kullanıldığı görülür. Fakat işletmelerin belirledikleri hedef ve amaçlara etkin bir şekilde ulaşmalarını ve bu amaçlara ulaşılacağına yeterli ölçüde güven duyulmasını sağlayıcı niteliklere haiz olarak oluşturulan usul ve yöntemlerin bütünü iç kontrol sistemi olarak tanımlanmasına karşın, iç denetim bundan farklı olarak; işletme içinde kurulmuş bağımsız bir değerlendirme fonksiyonu olup, temelde iç kontrol sistemini oluşturan kontrol unsurlarının yeterliliğini ve etkinliğini incelemek ve

değerlemek suretiyle fonksiyon gören bir kontrol unsurudur (Blackstone vd., 1994: 20).

3.8 İç Kontrolün İç Denetimden Farklılığı

Kontrol ve denetim arasındaki birbirine çok yakın gibi görünen fakat aslında metodolojik ve uygulama anlamında çok farklı olan bu iki kavramın yanlış yorumlanması nedenlerinin birisi de, 2001 yılındaki BDDK yönetmeliğinde iç kontrol birimlerinin iç denetim sistemi başlığı altında düzenlenmesinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar BDDK tarafından 2006 da yayımlanan İç Sistemler Yönetmeliğinde sürekli ifade edilen bu yanlıştan dönüldüğü görülsede bu algılamının uygulamada halen devam eden tartışmalara yol açtığı gözlemlenmektedir. Yeni İç Sistemler Yönetmeliği eski yönetmeliğe göre iç kontrol biriminin faaliyet çerçevesini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır (Yurtsever, 2008: 135-136).

Denetim ve kontrol kavramlarının birbirlerine sürekli olarak karıştırılmasının sebeplerinden birisi de, bankalarda iç kontrol yaklaşım ve uygulamalarının özellikle son yıllarda ağırlıklı olarak gündeme gelmiş olmasıdır. Her iki yaklaşım arasında ciddi farklılıklar bulunmasına rağmen bu karmaşıklığı çoğu zaman bankacılarda yaşayabilmektedirler. Bu farklılıkların en başta gelen unsurları aşağıda belirtildiği gibidir (Keleş, 2009: 62) :

a) Bankalarda denetim faaliyetleri belirli bir zaman aralığını kapsamakta ve belirli bir dönemde gerçekleştirilmektedir. İç kontrol birimleri ise bankaların tüm çalışma ve faaliyetlerini anlık olarak izlemekte olup, banka iç kontrol birimleri için faaliyet alanı ve zaman sınırlaması bulunmamaktadır.

b) İç kontrol faaliyetleri bankanın faaliyet gösterdiği her anı kapsamaktadır. Dolayısı ile olası hata ve eksiklikler anında tespit edilebilmekte ve giderilmeleri için derhal önlem alabilme olanağı bulunmaktadır. Oysa denetim faaliyetleri geçmiş zaman dilimini kapsadığından, söz konusu hata ya da eksiklikler tespit edildiği anda bankalar zaten zarara uğramışlardır.

c) İç kontrol birimleri tarafından yürütülen çalışmalarda kontrol noktaları ve teknolojik araçlar etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Denetim de ise daha çok denetim elemanlarının bireysel olarak yaptıkları çalışmalar vardır. Etkin bir iç kontrol süreci içerisinde yüksek teknolojinin ve iç kontrol sistemlerinin kullanılması

gerekmekte olup, bankanın tüm çalışma ve faaliyetleri ancak bu şekilde anlık olarak izlenebilecektir.

Etkin bir iç kontrol sistemi hata riskini azaltarak denetim elemanına bir sonraki denetim sürecinin kapsamını en aza indirmesi için mantıklı bir temel sağlar. Aksine, zayıf bir iç kontrol sistemi ise hata riskini artırır ve bu durumda denetim elemanı bir sonraki denetim sürecinin kapsamını genişletmek zorunda kalır (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 2004: 21).

Yurtsever e (2008) göre; iç kontrol birimi bir denetim organı değil, kontrol, planlama ve eşgüdüm organıdır. Temelde bir denetim fonksiyonu kesinlikle yoktur ve olmamalıdır. iç kontrol birimleri ile ilgili eleştirilerin temelinde aslında iç kontrol birimlerini bir denetim organı olarak algılamanın yattığı görülmektedir. İç kontrol ve iç denetim birimleri iç denetim evrenin paydaşları gibi görülmektedir. Aslında bu yapının önündeki en büyük risk iç kontrol birimlerinin denetim birimleri olarak algılanması ve banka bünyesinde iki başlı bir denetim uygulamalar bütünüünün oluşturulmasıdır. İç kontrol birimi günlük faaliyetlerin ayrılmaz parçası şeklinde iç kontrol sisteminin içinde faaliyet gösterirken, iç denetim birimi günlük faaliyetlerden bağımsız olma prensibi doğrultusunda, kendi yöntemleri ve uluslararası iç denetim standartları kapsamında faaliyette bulunmaktadır.

3.9 İç Kontrol Sisteminin Denetime Etkisi

Gerek Basel dokümanlarında, gerek İç Sistemler Yönetmeliğinde ve gerekse de Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsünün iç denetim tanımında belirtildiği üzere bir bankada iç denetim biriminin ilk ve en önemli işlevi bankadaki iç kontrol ve risk yönetim sistemlerinin etkinlik ve yeterliliğinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda iç kontrol sisteminin bağımsız ve uygun eğitime sahip denetçiler tarafından etkin ve kapsamlı olarak denetlenmesi gerekmektedir. Bu denetimler banka iç kontrol sisteminin önemli bir parçasını oluşturmakta, sistemdeki eksikliklerin giderilmesi ile çok daha sağlıklı ve etkin bir iç kontrol sisteminin işletilmesi açısından da büyük önem arz etmektedir (Yurtsever, 2008: 127).

Bu standarda göre iç kontrol sisteminin gözden geçirilip değerlemesinin yapılmasında iki amaç bulunmaktadır (Uzay, 1999: 41) Birincisi, sistemin kendisine olan güveninin araştırılarak sistemin etkinliğinin saptanmasıdır. Kuruluşun sahip olduğu iç kontrol sistemi ne kadar etkin ise, denetçinin güveni o kadar fazla olacak

ve buna bağlı olarak da denetim riski azalacaktır. Bu denetçinin denetim adımlarının yönünü ve uygulayacağı tekniklerin ölçüsünü belirlemeye de yarayacaktır. İkincisi ise, uygun bir denetim görüşüne ulaşmada uygulanacak denetim işlemlerinin kapsamını ve ayrıntı derecesini belirlemektir. Bu ise denetçinin hazırlayacağı denetim programı büyük ölçüde kuruluştaki iç kontrol sisteminin etkinliğine veya zayıflığına bağlıdır.

Bu standart kapsamında denetim işlemlerinin bağlı olduğu test sonuçlarının saptanması, mevcut iç kontrol sisteminin gerektiği gibi incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmalıdır. İç kontrol sisteminin denetimini kapsamayan, sistemi bir bütün olarak gözden geçirerek değerlemeyen bir denetim çalışması genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun bir faaliyet olarak kabul edilemez (Güredin, 1987: 165). Özetle; Etkili ve kendi kendine işleyen bir iç kontrol sistemi bulunmayan bankalarda etkili bir iç denetimden de söz etmek mümkün olmayacaktır (Yurtsever, 2008: 136).

3.10 Etkin Bir İç Kontrol Sistemi İçin Temel İlkeler

Etkin olarak çalışacak bir iç kontrol sisteminin kurulmasında dikkate alınması gereken temel ilkeler şunlardır (Güredin, 2007: 329):

- Görevlerin ayırımı ilkesi
- Kıymet hareketlerinin yetkilendirilmiş olması ilkesi
- Uygun belgeleme ve muhasebe kayıt düzeninin var olması ilkesi
- Bağımsız mutabakatların ilkesi
- Varlıkların ve muhasebe kayıtlarının fiziki korunması ilkesi

Görevlerin ayırımı mali nitelikli bir işlemin doğuşundan muhasebe kayıtlarına geçirilmesine kadar olan sürecin tek bir kişinin sorumluluğuna verilmemesini ifade eder. Böylece hata veya hile riski en aza indirilmiş, değişik kişilerin birbirini kontrol etmesi sağlanmış olacaktır (Çömlekçi vd., 2007: 64).

Bir işletmede belirli görevlere ilişkin sorumluluklar, açık ve net olarak, yönergelerle iş tanımlarıyla ve diğer dokümanlarla açıklanmış ve tanımlanmış olmalıdır. Görevlerin tanımlanıp ayrımlanarak gerekli iş bölümünün yapılması, iç

kontrol sisteminin işlerliği açısından önem taşır. Bu ayrılamada üç temel sorumluluk alanı oluşturabiliriz (Erdoğan, 2006: 94):

İşlemler için yetkilendirmeyle, işlemlerin kayıtlanmasının ayrımlanması: Kendisine işlemlerin kaydı sorumluluğu verilen kişi, işlemler için yetkilendirilmemelidir. Örneğin, satın alma yetkisine sahip bir personel, aynı zamanda satın alma kayıtlarını yapmakla da yükümlü kılınmamalıdır. Böyle bir ayırımın öngörülmemesi, personelin rahatlıkla sahtecilik yapabilmesine yol açar ve işlemler ile kayıtlar üzerinde kontrol sağlanamaz. İşletmedeki her bölüm ya da fonksiyon kendi kayıtlarını kendi tutarsa, hesap verme yükümlülüğünün konmasına gerek kalmayacaktır.

Varlıkların korunmasının, işlerin kayıtlanmasından ayrımlanması: İşlemlerin kayıtlarını yapmakla sorumlu muhasebe elemanları bu işlemlerle ilgili varlıkların korunmasından sorumlu olmamalıdır. Örneğin, kasadaki bir memur, aynı zamanda muhasebe kayıtlarını yapıyorsa, müşterilerden toplanan paraları müşterinin hesabına kaydetmeyerek hala bir alacak gibi gösterebilir ve aldığı parayı zimmetine geçirebilir. Böyle bir görevlendirme büyük ölçüde hırsızlık ve kayıtlarda sahtecilik gibi riskler taşımaktadır.

Varlıkların korunmasının, işlemler için yetkilendirmeden ayrımlanması: İşlemlerin yetkilendirmesinden sorumlu kılınmış bir personel, varlıkların korunmasıyla görevlendirilmemelidir. Örneğin, satın alma yetkisine sahip olan kişiye, teslim alınan malların korunması sorumluluğu verilmemelidir. Böyle bir durumda personel, kişisel gereksinimleri için de belirli malları satın alabilir ve bunların korunmasını üstlenebilir.

Yukarıdakiler dışında muhasebe personeli arasında da iş bölümü yapılmalıdır. Örneğin, büyük defter ile yardımcı defterler farklı kişilerce tutulmalıdır. Görevlerin ayırımının etkin bir şekilde uygulamasını kontrol etmek için görevli çalışanlara da ihtiyaç vardır. Zorunlu tatil uygulaması görevlilerin sorumluluklarını yerine getirmesi için yararlıdır (Uzay, 1999: 30).

Görevlerin ayırımı ilkesinin uygulanmasına rağmen yine de kötü niyetli kişiler kendi çıkarları için işletme içinden veya işletme dışından kişilerle anlaşabilirler. Yönetimin bu tür çıkar birliği durumlarına karşı hazırlıklı olması ve gereken önlemleri alması gerekir (Kırmızı, 2007: 20; Uzay, 1999: 30).

Her işlem mutlaka yetkilendirilmiş kişiler tarafından ve yetkileri dahilinde yürütülmelidir. Kişilere verilen yetkiler genel ya da özel olabilir. Genel bir politika kapsamında yürütülen yetkiler genel niteliktedir (Güredin, 2007: 331). Özel yetki ise, belirli işlemlerin uygulanmasında gerekli olan, her defasında alınan ve bir belge ile kanıtlanması gereken yetkidir. Örneğin, satış bölümü yöneticisine kredili satış işlemleri için kredi limitlerini belirleme genel bir yetki iken, belirli tutarın üzerindeki kredili satışlar yönetimin vereceği özel yetki ile yapılabilir (Uzay, 1999: 29).

Burada belirtilmesi gereken husus yetkilendirme ile onay vermenin farklı işlevler olduğudur. Onaylama yetkisi bir kişinin kendisine verilmiş yetki kapsamında bir kıymet hareketi için olur vermesi işlemidir (Güredin, 2007: 331).

Yetkilendirme ilkesi varlıklara elleme açısından da önem taşır. Varlıkların yanına girme ve onlara el sürme sadece bu konuda yetkisi olan kişiler tarafından yapılabilir. Örneğin, stoklara, paraya, menkul değerlere sadece bu konuda yetkisi bulunan kişiler el sürebilmelidir. Aynı şekilde muhasebe kayıtları da sadece bu konuda yetkisi olan görevliler tarafından tutulmalıdır. Her isteyen muhasebe kayıt ortamına dilediği gibi kayıt yapmamalıdır (Güredin, 2007: 331). Bir işletmede, yetkilendirme ilkesine ulaşılabilmesi, yönetimin örgütsel yapıya paralel olarak yetkiyle ilgili kontrol usul ve yöntemlerinin oluşturulmasıyla gerçekleşecektir (Yılancı, 2001: 44).

Etkin bir kontrolün yapılabilmesi uygun bir belgeleme düzeninin varlığını gerektirir. Kıymet hareketlerine neden olunması ve muhasebe kayıtlarına geçirilmesi belge ile gerçekleştirilir ve sorumluluk belge üzerinde izlenir. Kıymet hareketlerinin muhasebe defterlerine ve kayıt ortamına kaydedilmesi sırasında kaydı yapan her bölüm kaydını bir belgeye dayandırmalıdır (Güredin, 2007: 331). Belgeler aynı zamanda birer kanıt niteliğindedir. Örneğin, faturalar, çekler, sözleşmeler gibi (Kırmızı, 2007: 21; Uzay, 1999: 31).

Belgeler ve kayıtlar kaybolan belgelerin hesabının sorulabilmesi için sıra numaralı olmalı, kıymet hareketi meydana geldiği anda ya da çok kısa süre içinde hazırlanmalıdır. Belgeler, basılı belge türünü azaltmak için çok amaçlı kullanılabilir. Anlaşılabilir ve basit olmalı, doğru düzenlemeyi kolaylaştırıcı desende bulunmalıdır (Güredin, 2007: 331).

Güvenilir muhasebe kayıtlarının tutulabilmesi ve muhasebe bilgilerinin ilgi duyanlara, zamanında raporlanabilmesi için işletmede bir hesap planı ve muhasebe el kitabı olmalıdır (Güredin, 2007: 331). Hesap planı, belgeler ve kayıtlarla yakından

ilgili bir kontrol aracıdır (Uzay, 1999: 31). Hesap planı, işletme yöneticilerinin ihtiyaç duydukları bilgilerin raporlanmasını sağlayacak biçimde oluşturulmalıdır (Kepekçi, 1996: 73).

Varlıkların ve muhasebe kayıtlarının fiziki olarak korunması için her türlü fiziksel önlem alınmalıdır (Güredin, 2007: 331). Varlıkların ve kayıtların fiziki olarak korunması ile bu varlıklara doğrudan veya dolaylı erişimin yetkili personelle sınırlandırılmış olmasıdır. Varlıkların, kayıt, defter ve belgelerin, kullanılmayan formları vb. korunması için işletme içinde veya işletme dışında alınan önlemler gibi fiziki kontrollerle doğrudan erişim önlenemez (Uzay, 1999: 30-31). Yangına karşı korunmalı kasalar, iyi bir ambarlama düzeni, mekanik ve elektronik muhasebe araçları, yazar ve ekranlı kasalar fiziksel korunmaya yardımcı araçlardır (Güredin, 2007: 331).

Alınan güvenlik önlemlerinin boyutu varlığın hata veya hileye uğrama ihtimali, yani doğal riski ile doğru orantılıdır. Bazen kullanılmayan boş formlara erişim, önemli bir varlığa erişim ile eş değerdir. Örneğin, boş çekleri alan birisi nakde de ulaşmış demektir. Ayrıca varlıklara erişim için varlıklara fiziksel olarak dokunmak şart değildir. Örneğin, internetteki banka şubesinden ödeme yapan bir kişi nakde dokunuyor demektir (Kırmızı, 2007: 20; Uzay, 1999: 31).

İç kontrol sistemi unsurlarının uygun olarak çalıştırılıp çalıştırılmadığını saptamak için bağımsız iç mutabakatların yapılması zorunludur. Bu mutabakatlar o muhasebe kaydının yapılmasından sorumlu olan kişilerin dışındaki kişiler tarafından, belirli aralıklarla ve önceden haber verilmeden yapılmalı ve mutabakat sonucu oraya çıkarılan uyumsuzluklar yönetime raporlanmalıdır (Güredin, 2007: 332). Bu ilke işletmede çalışanların başarı kalitesi ile raporların, kayıtların doğru ve tam olduklarının bağımsız olarak araştırılmasıdır. Gerekli karşılaştırmalar üç husus da toplanabilir (Kırmızı, 2007: 21; Uzay, 1999: 32):

- Ücret bordrosu, makbuz, satış faturası gibi belgelerde yer alan hesapların karşılaştırılması,
- Kasa veya stok hesaplarında olduğu gibi kayıtlar ile var olanların karşılaştırılması,
- Asıl defterler ile yardımcı defterlerin karşılaştırılmasıdır.

4. İŞLETMELERDE ETKİN BİR İÇ KONTROL SİSTEMİNİN OLUŞTURULMASI VE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması

4.1.1. Muhasebe Hesaplarının İncelenmesi

Etkin bir iç kontrol sistemi denildiğinde, genellikle muhasebe kontrolleri anlaşılır. Muhasebe kontrolleri, muhasebe verilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak, işletme varlıklarını korumak ve her türlü kayıpları önlemek için yapılmaktadır. Muhasebe hesaplarının incelenmesi, muhasebe kontrolleri içerisinde yer almakta ve etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Muhasebe açısından etkin bir iç kontrol yapısının ortaya koyduğu bazı hedefler bulunmaktadır. Bunlar (Çiftçi ve Erserim, 2007: 78);

- Kayda alınan işlemlerin gerçekten var olup olmadığı,
- İşlemlerin verilmiş olan yetkiye dayanılarak yapıp yapılmadığı
- Gerçekleşen işlemlerin kayıtlara alınıp alınmadığı,
- İşlemlerin doğru hesaplara kaydedilip kaydedilmediği,
- İşlemlerin zamanında kayıt altına alınıp alınmadığı,
- İşlemlerin tablo ve raporlara gerektiği biçimde yansıtılıp yansıtılmadığıdır.

4.1.1.1. Tahsilâtlara İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı

Nakit tahsilatı ile ilgili etkin bir iç kontrolün temel koşulu iyi bir örgüt yapısına sahip olmaktır. Örgüt içindeki her bolumun görev ve sorumluluğu açıkça tanımlanmış olmalıdır. Bir bolum diğer bir bolumun faaliyetlerine karışmamalı her bolumun yetki ve sorumluluk sınırları kesin olarak belirlenmelidir. Nakit tahsilatı açısından böyle bir ayırımın sağlanabilmesi nakdin alınması, saklanması, korunması ve muhasebe kayıtlarına geçirilmesi ile ilgili faaliyet ve sorumlulukların birbirinden ayrılmış olmasına bağlıdır. Nakit tahsilatı açısından bölümler arası görev ayrımı şu şekilde sağlanabilir (Güredin, 2007: 373);

Muhasebe Bölümü

- Kredili satışlardan tahsilat üzerindeki muhasebe kontrolü,
- Bankalarda bulunan nakit üzerindeki muhasebe kontrolü,
- Büyük defterlerin tutulması,
- Kasa tahsil (giriş) yevmiyesinin tutulması,
- Alacaklar yardımcı defterinin tutulması,
- Aylık banka mutabakatlarının hazırlanması,
- Aylık müşteri hesap özetlerinin çıkartılması,

Finansman Bölümü

- Tahsilatın korunması ve kredili satışlardan yapılan tahsilatın bankaya yatırılması,

Muhasebe ve Finansman Bölümlerinin Dışındaki İşlevler

- Banka hesapları ile ilgili yetkilendirme (Yönetim Kurulu),
- Banka hesaplarının kapatılması (Yönetim Kurulu).

Bu örgütlenme düzeninden görüldüğü gibi, tahsil edilen nakdin korunması sorumluluğu kayıtlara geçirme sorumluluğundan ayrılmıştır. Tahsilat işlemleri ile ilgili kontroller muhasebe bölümünün sorumluluğundadır.

İşletmelerde peşin ve kredili mal satışları, sermaye artırım, işletmede kayıtlı diğer varlıkların satışları, yatırımlardan sağlanan faiz, temettü gelirleri, senetli ve senetsiz alacaklar, alınan çekler ve kısa yada uzun vadeli borçlanmalar belli başlı nakit girişi kaynaklarıdır.

Para, hırsızlık ve yolsuzluktan kolay etkilendiğinden, tahsilat ile ilgili iç kontrol prosedürleri paranın tahsil edildiği andan itibaren uygulanmalıdır. Bir işlemle ilgili kontrol prosedürü birçok kontrol amacına ulaşılmasını sağlar. Aşağıdaki kontrol prosedürleri, tahsilata ilişkin kontrol amaç ve prosedürlerine örnek olarak verilmiştir: (Kepekçi, 2004: 180-181)

- Peşin perakende satışlarda yazarkasa kullanımı, yasal zorunluluk olduğu kadar, iç kontrol gereğidir. Ancak, iyi bir iç kontrol için tahsilatı yapan kasiyerin sürekli gözetim altında tutulması gerekir.
- Posta yoluyla gelen veya elden teslim edilen çek ve senetler yetki verilen personel tarafından alınmalı ve listelenmelidir.
- Çek ve senetleri müşteriden teslim alan personele, bunları ciro etme yetkisi verilmemelidir.
- Günlük kasa sayımı yapılmalı ve kasa sayımı ile yazarkasa raporu karşılaştırılmalıdır.
- Tahsil edilen paralar günlük olarak bankaya yatırılmalıdır.
- Bankaya yatırılan paraların dekontları ile günlük kasa defteri veznedarlık görevi olmayan bir personel tarafından karşılaştırılmalıdır.
- Para, çek ve senetleri müşterilerden teslim alma ve elde tutma fonksiyonları ile kayıt fonksiyonları ayrı personele verilmelidir.
- Veznedar, muhasebe bölümü yöneticisine değil, finansman bölümü yöneticisine karşı sorumlu olmalıdır.
- Para tahsilatı yapan personelin rotasyona tabi tutularak yıllık izin kullanması zorunlu hale getirilmelidir.

4.1.1.2. Ödemelere İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı

Nakit Ödemeleri ile ilgili etkin bir iç kontrol yapısının sağlanabilmesi için iyi bir örgüt yapısına sahip olmak gerekir. Ödeme faaliyetleri örgüt içerisinde uygun bölümlere paylaştırılmalıdır. Nakit ödemeleri açısından bölümler arası görev ve sorumluluklar aşağıdaki gibi ayrılabilir (Güredin, 2007: 379):

Muhasebe Bölümü

- Ödeme taleplerinin onay açısından gözden geçirilmesi,
- Kasa ödemeleri (çıkış) yevmiyesinin tutulması,
- Ödeme belgeleri günlük defteri veya alış yevmiyesinin tutulması,
- Aylık banka mutabakatlarının hazırlanması,

Finansman Bölümü

- Nakdin fiziki olarak korunması,
- Çeklerin imzalanması,
- İmzalanmış çeklerin dağıtımı,
- Muhasebe ve finansman bölümlerinin dışındaki işlevler,
- Ödeme onayının verilmesi (satın alma),
- Banka hesapları ile ilgili yetkilendirme (Yönetim Kurulu),
- Banka hesaplarının kapatılması (Yönetim Kurulu).

Küçük kasadan yapılan önemsiz ödemeler dışındaki tüm ödemeler banka hesabından çek veya banka havalesi ile yapılmalıdır. Ödemeler sadece teslim alındığı veya tamamlandığı bilinen mal ve hizmetler ile uygunluk onayı alınmış işlemler için yapılmalıdır. Bu ödemelerin yapılabilmesi için ilgili kaynak belgelerin düzenlenerek gerekli onayların alınmış olması gereklidir.

Muhasebe bölümü onaysız ödemelerin yapılmasını engelleyecek biçimde örgütlenmelidir. Ödeme belgelerinin hazırlanması sorumluluğu, çeklerin ve talimatların hazırlanması sorumluluğundan ayrılmalıdır. Ödeme çekini hazırlayan kişi hata yapmamak için ödeme belgesini gözden geçirmelidir (Tokaç, 2006: 99).

İşletmeler satın alma işlemi sonucunda doğan ticari borçlarını çeşitli şekillerde ödeyebilirler. Kasadan doğrudan nakit ödeme, banka havalesi ile ödeme, çek ve senet ile ödeme. Günümüzde en çok kullanılan, çek aracılığı ile ödemedir. Satıcı firmanın muhasebe kayıtlarında gözüken bakiyesine göre düzenlenen ödeme belgeleri çok kopyalı olarak düzenlenmelidir. Asıl satıcıya gönderilmeli, bir kopya dosyaya, bir kopya ise alım dosyasına konulmalıdır (Bozkurt, 2006: 287). Ödemelere ilişkin kontrol amaçları ve prosedürleri şöyledir (Kepekçi, 2004: 192):

- Çek ve senetleri keşide eden ve ciro eden personel satın alma işlemlerinden, satın alma ile ilgili belgelerin düzenlenmesinden sorumlu olmamalıdır. Çek ve senetleri hazırlama ve imzalama yetkisi finansman bölümü personeline verilmelidir.
- Çek ve senetleri imzalama yetkisi verilmiş kişiler, işletmenin kontrol prosedürleri ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olan tecrübeli kişiler olmalıdır.

- Çek ve senetler birden fazla kişi tarafından imzalanmalıdır.
- Çek ve senetler, gerektiği şekilde düzenlenmiş ve onaylanmış belgelere dayanılarak hazırlanıp hazırlanmadığı incelendikten sonra imzalanmalıdır.
- İlgili belgelere tekrar çek ve senet düzenlenmemesi için işaret konulmalıdır.
- Çek ve senetlerin, satıcıya gönderilmesi veya satıcıya teslim edilmesi amacıyla çek ve senet bordrosu düzenleniyorsa, imzaya yetkili olanlar tutarlar ve ödeme yapılacak kişi bakımından incelemeli ve belgelerle karşılaştırmalıdır.
- Çek ve senetlerin alış bordrosu ve mahsup fişine uygunluğu bu belgeleri düzenlemeyen ve imzalamayan bir personel tarafından doğrulanmalıdır.

4.1.1.3 Menkul Kıymetlere İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı

Menkul kıymetler işletmenin faiz ve kar payı sağlamak, fiyat değişimlerinden yararlanarak kar elde etmek amacıyla geçici bir süre elde tutmak üzere satın aldığı hisse senedi, tahvil, hazine bonosu, finansman bonosu, yatırım fonu katılma belgeleri, kar-zarar ortaklığı belgesi, gelir ortaklığı senedi gibi varlıklardır. Söz konusu varlıklar işletmenin parasını değerlendirmek amacıyla geçici bir süre için edinildiklerinden dolayı “geçici yatırım” olarak ifade edilirler (Benligiray ve Bektöre , 2006: 32).

Menkul kıymetlerde aynen nakit gibi çalınmaya ve yolsuzluğa karşı çok uygun bir varlık kalemidir. Bu nedenle bu varlık kalemlerinin etkin bir fiziki kontrolü sağlanmış olmalıdır. Mümkün olduğu her durumda tüm menkul değerler işletme adına düzenlenmiş olmalıdır. Menkul kıymetler güvenilir bir yerde kilit altında, bir kiralık kasada veya bir borsa bankerinde saklanmalıdır. Kiralık kasayı açma yetkisi iki görevliye ancak birlikte bulunmaları koşuluyla verilmiş olmalı ve her açısı bir tutanak ile belirlenmelidir (Güredin, 2007: 461-462).

4.1.1.4. Alacaklara İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı

Her işletmede alacaklarla ilgili etkin bir iç kontrol sistemi bulunmalıdır. Ticari alacaklar, ticari faaliyetler sonucunda kredili mal ve hizmet satışından doğan alacaklardır. Bu nedenle alacakların kontrolü satış işlevinin kontrolü ile birlikte yürütülür (Güredin, 2007: 408).

Etkin bir iç kontrol sisteminin temelinde yetki ve sorumlulukların dengeli bir şekilde dağıtılması vardır. Sistemin başarısı; iç kontrol prosedürlerinin yeterli olmasına, etkin olarak uygulanmasına ve yönetimin dağıtılmış yetkilere asla müdahale etmemesine bağlıdır. Kredili satışlar ile ilgili faaliyetler ve sorumluluklar örgüt içinde uygun bölümler arasında paylaşılmalıdır. Her bölüm kendi faaliyetlerinden sorumlu olmalı, diğer bölümlerin faaliyetlerine müdahale etmemelidir. Alacaklar ve kredili satışlarla ilgili bölümler arası görev ve sorumluluk ayrımı aşağıdaki gibi gerçekleştirilir (Güredin, 2007: 408-409):

Muhasebe Bölümü

- Satış yevmiyesinin tutulması,
- Alacaklar yardımcı hesaplarının tutulması,
- Büyük defterin tutulması,
- Satış işlevi ile ilgili olayların gözden geçirilmesi,
- Alacakların kayıtlardan silinmesi ve müşteri hesaplarına alacak kaydı yapılması ile ilgili onayların gözden geçirilmesi,
- Satış belgelerinin sıra numaralarını izleme,
- Faturaların hazırlanması,
- Müşteri hesapları ile ilgili olarak aylık hesap özetlerinin hazırlanması.

Finansman Bölümü

- Kredili satışların onaylanması (Krediler Yöneticisi),
- Şüpheli ve çürük alacakların belirlenmesi (Krediler Yöneticisi),
- Şüpheli ve çürük alacakların onaylanması (Finans Yöneticisi),
- Satış bölümü ile birlikte satış iade ve indirimlerin onayı (Krediler Yöneticisi),
- Tahsilat işlevinden sorumlu olma (Krediler Yöneticisi).

Muhasebe ve Finansman Bölümleri Dışındaki İşlevler

- Stokların korunması (Ambar),
- Satış iadelerinin teslim alınması ile ilgili sorumluluk (Teslim Alma Bölümü),
- Malların satışını yapma (Satış Bölümü),
- Uygun onaya dayanarak malların yollanmasını sağlama (Yollama Bölümü).

İyi bir örgüt yapısında satış ve kayıt etme işlevleri birbirinden ayrılmıştır. Örgüt içindeki hiçbir bölüm satışla ilgili kıymet hareketi üzerinde tam bir kontrole sahip değildir. Tüm alacak kalemlerinin (ticari/ticari olmayan alacaklar, kısa/uzun vadeli alacaklar, senetli/senetsiz alacaklar) kontrol amaçları aşağıdaki gibidir (AÖF, 2015):

- Alacakların işletmenin geçmişte gösterdiği faaliyetlerin bir sonucu olarak doğduğunun ve hak sahipliğinin işletmeye ait olduğunun saptanması.
- Bilançoda gösterilen alacaklar tutarının tüm alacakları kapsaması, eksik veya fazla bir rakama yer verilmemesi.
- Bilançoda genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre değerlendirme yapıldığından emin olmak.
- Bilançoda doğru sınıflama yapıldığından emin olmak

Ticari alacaklar ile ilgili kontrol prosedürleri ise şöyledir (AÖF, 2015):

- Hiçbir şekilde satış ile kayıt etme işlemleri aynı birimde toplanmamalıdır.
- Ana hesabın alt veya yardımcı hesapları olarak müşterilerin durumu izlenmelidir.
- Her ayın sonunda müşteriler defter bakiyesi, ana hesap bakiyesi ve satış servisinde tutulan kayıt bakiyeleri birbirleri ile karşılaştırılmalıdır.
- Müşterilerle aylık veya üçer aylık dönemler itibariyle hesap ekstresi gönderilerek hesap mutabakatları yapılmalıdır.
- Alacakların bazılarında, hesap ekstreleri düzenli geliyor ise, bunlar alacakları kaydeden kişiden bağımsız olarak açılmalı ve takip edilmelidir.

- Geciken veya ödemede oldukça önemli aksaklıkları olan müşteriler, mutlaka üst yönetim tarafından haberdar edilmelidir.
- Kredili satış yapan perakende mağazalarında olduğu gibi gecikmesi olan müşterilere hatırlatma mektubu yazılmalıdır.
- Müşterilerden alınan teminat senetleri (çek, bono) bu hesapları tutanlardan bağımsız (vezne veya üçüncü bir görevli tarafından) bir şekilde korunmalıdır.
- Vadesi gelmek üzere olan senetler portföyden çıkarılıp, uygun zamanda bankaya tahsile gönderilmelidir.
- Bankalardan tahsil edilemediği için geri dönen çek ve senetlerden üst yönetim, finansman ve satış bölümleri derhal haberdar edilip, bunlar için gerekli işlemler zamanında başlatılmalıdır.
- Şüpheli durumuna düşen alacaklar için karşılık ayrılması veya tamamen değersiz alacak yazılması işlemlerinde üst yönetimden onay alınmalıdır.
- Şüpheli alacaklardan daha sonra yapılan tahsilatlar normal prosedür izlemelidir ve üst yönetim haberdar edilmelidir.
- Satışlar, grup içi şirket sahiplerinin diğer şirketlerine yapılıyor ve kredili satılıyor ise, örtülü kazanç doğuracak şekilde transfer fiyatı kullanılmalıdır.
- Alacakların aynı nitelikte olmayan borçlardan mahsubu yapılmamalıdır.

4.1.1.5 Stoklara İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı

İşletmedeki örgütsel yapı stokların onaylanıp satın alınması, stok hareketlerinin muhasebe kayıtlarına geçirilmesi ve stokların fiziki olarak korunması sorumluluklarının birbirinden ayrılmasına olanak tanınmalıdır. Stoklarla ilgili bölümler arası görev ve sorumluluk ayırımı aşağıdaki gibi gerçekleştirilir (Güredin, 2007: 430):

Muhasebe Bölümü

- Alış yevmiyesinin tutulması,
- Borçlularla ilgili yardımcı hesapların tutulması,
- Büyük defterin tutulması,
- Alış işlevi ile ilgili onayların gözden geçirilmesi,
- Teslim alınan mallarla ilgili teslim belgelerinin gözden geçirilmesi,
- Stokların dönem sonu sayımının yapılması ve kontrol edilmesi,
- Dönem sonu stokunun ve satılan malın maliyetinin genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda hesaplanması.

Diğer Bölümlerin İşlevler

- Satın alma isteğinin yapılması (Üretim veya Satış Bölümü),
- Satın alma isteğinin onaylanması (Satın alma Bölüm Yöneticisi),
- İşletmeye gelen malların teslim alınması (Teslim alma Bölümü),
- Teslim alınan malların depolanması (Ambarlar).

Stok hesaplarının kapsamına ticari mallar, mamuller, yarı mamuller, ilk madde ve malzemeler ile diğer stoklar hesap kalemleri girmektedir. Stok kalemlerinin kontrolü, dikkatli bir planlamayı ve organizasyonu gerektirir (Kepekçi, 2004: 211).

İç kontrol sisteminin stoklarla ilgili kontrol prosedürleri şöyledir (AÖF, 2015):

- Hammadde, malzeme ve mamul ambarlarının fiziki yapı olarak ve personel olarak birbirinden ayrılmalı, buralara yapılan giriş ve çıkışlar kontrol altına alınmalı,
- Ambara malzeme girişleri ve çıkışları mutlaka belge ile yapılmalı ve stok kartları kullanılmalı,
- Stok kartları ile fiili stok mevcudu yıl sonlarına kalmadan sık aralıklarla karşılaştırılarak çalınma, bozulma veya yanlış kayıtlar zamanında tespit edilmeli,

- Depo ve ambarlardaki kayıtlar ile muhasebe de tutulan kayıtlar karşılaştırılmalıdır.

Stok ve üretim döngüsünde meydana gelen işlemlerde çeşitli hata veya yolsuzluk yapılma olasılığı bulunmaktadır. Bunların önlenmesi için çeşitli iç kontrol politika ve prosedürleri oluşturulmaktadır. Stok döngüsünde karşılaşılabilecek düzensizliklere ait bazı örnekler aşağıda verilmiştir (Bozkurt, 2006: 318-319):

- Kasıtlı veya kasıtsız sıra numarasız belge kullanımı gerçekleşebilir,
- İşlemler gerekli yetkilendirme süreci dışında gerçekleşebilir,
- Gereksiz ilk madde ve malzeme alımına neden olunabilir,
- İlk madde ve malzeme kullanımları onay alınmadan yapılabilir,
- Zamanın da yapılmayan kayıtlar doğrultusunda maliyetler yanlış hesaplanabilir,
- Depo giriş ve çıkışlarında gerekli kayıtlar yapılmayabilir,
- Depodan stok kalemleri çalınabilir,
- Stok hesapların da kayıtlı miktarlar ile fiili stok sayımlar sonucunda ortaya çıkan miktarlar birbirini tutmayabilir.

4.1.1.6. Sabit Kıymetlere İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı

Etkin bir iç kontrol sistemi için, görev ve sorumlulukların ayrılmasında aşağıdaki bölümlendirme temel alınabilir (Güredin, 2007: 449-450).

Muhasebe Bölümü

- Duran varlıklar için ayrıntılı yardımcı hesapların tutulması,
- Büyük defterin tutulması,
- Satın alma onaylarının ve işlemlerinin gözden geçirilmesi,
- Varlıkların elden çıkarılması ile ilgili onayların ve işlemlerin gözden geçirilmesi,
- Maddi duran varlıkların dönemsel olarak sayımının yapılması ve kontrolü,

- Amortisman bakım onarım aktifleştirme konularında muhasebe politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesi.

Finansman Bölümü

- Satın alınan varlıklara ait ödeme çeklerinin imzalanması,
- Satılan varlıklardan dolayı yapılan tahsilatların korunması.

Muhasebe ve Finansman Bölümlerinin Dışındaki İşlevler

- Duran varlıkların satın alınması, satılması ile ilgili sorumluluk (Çeşitli bölümler),
- Duran varlık alım ve satımı ile ilgili onayların verilmesi (Yönetim Kurulu veya bu amaçla çalışan bir komite),
- Satın alınan varlıkların korunması ile ilgili sorumluluk (Çeşitli bölümler).

4.1.1.7. Yabancı Kaynaklara İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı

Borçlarla ilgili etkin bir iç kontrol sistemi işletmeyi borç altına sokma veya borçları yenileme yetkisini taşıyan kişilerin önceden belirlenmiş olmasını öngörür. Buna ek olarak; ödemesi yapılan borçlar için ödeme onayı ve belgeleme ile ilgili uygun bir ödeme sisteminin geliştirilmiş bulunması da gereklidir (Güredin, 2007: 473-474).

4.1.1.8. Öz Sermayeye İlişkin Etkin İç Kontrol Yapısı

İşletme sahiplerinin işletmenin varlıkları üzerindeki haklarını gösteren öz sermaye, işletme sahiplerinin işletmeye sermaye olarak verdikleri kıymetler ile işletme faaliyetleri sonucunda yaratılan, dağıtılmayacak olan karlar ve değer artışlarını kapsar. Faaliyetler sonucunda ortaya çıkan kar, işletme sahiplerinin varlıklar üzerindeki haklarında artışı, yani özkaynaklardaki artışı ifade eder. İşletmenin karı, dönem sonu öz kaynakları ile dönem başı özkaynakları arasındaki

farktır. Bu nedenle dönem sonunda işletmenin özkaynak unsurlarının tespiti çok önemlidir (Benligiray ve Bektore, 2006: 131).

Etkin bir iç kontrol sisteminin kurulması, uygun bir örgüt yapısını gerektirir. Özsermaye iç kontrol sistemi için oluşturulması gereken örgüt yapısı, nakit tahsilatı ve nakit ödemeleri sistemlerinde açıklanan yapının benzeridir. Bu konudaki görev ve sorumlulukların ayrılması aşağıdaki gibidir (Güredin, 2007: 488).

Muhasebe Bölümü

- Ortaklar pay defteri, öz sermaye hesabı gibi gerekli muhasebe kayıtlarının tutulması,
- Büyük defterin tutulması,
- Temettü ödemeleri ve sermaye azaltılması nedeniyle geri çekilen hisse senetleri için yapılan ödemelerin uygunluğunun gözden geçirilmesi ve muhasebe kayıtlarına yansıtılması,
- Hisse senedi çıkartılması nedeni ile yapılan tahsilatın uygunluğunun gözden geçirilmesi ve muhasebe kayıtlarına yansıtılması.

Finansman Bölümü

- Tahsilatın korunması,
- Temettü ödemeleri nedeniyle hazırlanan ödeme çeklerinin imzalanması ve dağıtımı.

Muhasebe ve Finansman Bölümlerinin Dışındaki İşlevler

- Hisse senedi çıkartılması ve temettü tutarlarının belirlenmesi yetkisi (Yönetim Kurulu),
- Sermaye azaltılması veya kasa hisse senedi alınması yetkisi (Yönetim Kurulu),

- Nakit temettü , hisse senedi şeklinde temettü ve hisse senedi bölünmesi ile ilgili kararların onaylanması (Yönetim Kurulu),
- Boş hisse senedi yapraklarının saklanması (Genel Sekreterlik).

4.2. Etkin İç Kontrol Sisteminin Değerlendirilmesi

4.2.1 İç Kontrol Sistemini Değerlendirmenin Gerekliliği

Bir işletmenin faaliyetlerinde etkinlik sağlanması ve üretilen bilgilerin güvenilirliğinin yüksek olması, işletmede etkin bir iç kontrol sisteminin varlığına bağlıdır. Buna paralel olarak AB 8. Yönergesi, işletme içi faaliyetlerin ikinci bir iç kontrolünün olmasını yararlı görmektedir (Aksoy, 2006: 467).

İç kontrol sistemi değerlendirilirken aşağıdaki durumlar göz önünde bulundurulmalıdır (Saltık, 2006: 14):

- Meydana gelebilecek hata ve usulsüzlük türleri,
- Bu tür hata ve usulsüzlükleri önleyecek ya da tespit edecek kontrol prosedürleri,
- Bu prosedürlerin tatmin edici bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği,
- Mevcut kontrol prosedürlerinin tespit edemediği zayıflıklar,
- Bu zayıflıklara, uygulanacak kontrol prosedürlerinin yapısı, zamanlaması ve kapsamı üzerindeki etkileri.

4.2.2. İç Kontrol Sistemindeki Eksikliklerin ve Zayıflıkların Belirlenmesi

İç kontrol sistemindeki eksiklik ve zayıflıklar, işletmede yeterli sayıda kontrol prosedürlerinin mevcut olmaması olarak tanımlanır. Bu durum, mali tablolarda hata ve yolsuzluk riskini artırır. İç kontrol sisteminde eksiklik ve zayıflıklar var ise, hata ve yolsuzluğun var olma olasılığı artar. Sistemdeki kontrol zayıflıklarının tespit edilebilmesi için önce mevcut kontrol prosedürlerinin belirlenmesi gerekir. Daha sonra kontrol prosedürlerinin yokluğundan dolayı sonuçlanması olası önemli hata ve yolsuzlukların neler olabileceği belirlenmelidir. Bir zayıflığın önemi, zayıflıktan kaynaklanacak olası hata ve yolsuzlukların büyüklüğü ile orantılıdır (Kepekçi, 2004:

97).İşletmede gerekli kontroller olmadığında veya mevcut kontroller belirlenmiş amaçları gerçekleştirebilecek şekilde tasarlanmadığında kontrollerin tasarımı eksikliğinden söz edilir (http://www.eycom.ch/publications/items/internal_control/).

4.2.2.1. Önemli Kontrol Eksiklikleri

Şirket iç kontrol sisteminin önemli eksikliklerini, sürekli gözetim prosedürleri, iç kontrol sistemine ilişkin bağımsız denetim ve şirket dışı kaynaklar gibi çok çeşitli yollarla ortaya konabilir. Eksiklik kavramı geniş anlamda “iç kontrol sisteminin dikkate değer tarzda ortaya koyduğu uyarılar” olarak tanımlanabilir. Eksiklikler, bu nedenle potansiyel veya gerçek bir yetersizliği, problemi temsil edebilir ve/veya şirketin hedeflerine ulaşması yönünde düzeltici, önleyici ve geliştirici mahiyette iç kontrol sistemini güçlendirme fırsatı yaratabilir (Aksoy, 2006: 198).

İç kontrol sistemindeki önemli kontrol eksikliklerinin olması işletme açısından olası sonuçları şöyledir (ISMMMO, 2007):

- Para ve ticari mal gibi varlıkların kaybı,
- Hatalı kararlar alınması,
- Suiistimal ve dolandırıcılık,
- İşletmenin gelir kaybı,
- Belirlenen amaç ve hedeflere ulaşamaması.

4.2.2.2. Önemli Zayıflıklar

İç kontrol sistemi ne ölçüde iyi yapılandırılmış olursa olsun, vereceği güvence mutlak değildir. İç kontrol sistemi, finansal tablolarda yer alan bilgilerin ve bunlara dayanak oluşturan muhasebe kayıtlarının mutlak surette doğru oldukları anlamına gelmeyeceği gibi, işlemlerin yasa ve yönetmeliklere uygunluğu konusunda eksikliklerin ve zayıflıkların olabileceği olasılığını da ortadan kaldırmaz (Akışık, 2005: 91).

İç kontrol zayıflıklarının uygun biçimde raporlanması ve düzeltilmesi ile ilgili süreçlerin güncellenmesi için açıkça tanımlanmış bir yöntem belirlenmelidir. Söz

konusu yöntem, süreci açıklamalı ve muhtemel iç kontrol zayıflıklarını veya uygun olmayan yöntemlerin bildirilmesi gereken yetkili dairedeki kişiyi tanımlamalıdır (Saltık, 2006: 68).

4.2.3. Sistemin Risk Değerlendirme Süreçlerinin İzlenmesi

Etkin risk değerlendirme işlevi, işletme faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyebilecek kurumsal yapının karmaşıklığı, işletme faaliyetlerinin içeriği, personel kalitesi, kurumsal değişiklikler gibi kurum içi faktörlerle ilgili ekonomik etkenler, sektördeki değişimler, teknolojik gelişmeler gibi kurum dışı tüm faktörlerin tespit edilmesini gerektirir. Risk değerlendirmesi kapsam olarak hem işletmenin organizasyon yapısındaki tüm seviyelerde, hem de işletme iştiraklerinin faaliyetlerini de içine alacak şekilde tüm faaliyetleri kapsayan geniş bir yelpazede yapılmalıdır. Etkin bir risk değerlemesi, ölçülebilir ve ölçülemez tüm riskleri kapsamalı ve bu risklerin kontrolüne ilişkin kar ve maliyet hesaplamalarını içermelidir (Kishalı ve Pehlivanlı, 2006: 41).

İç kontrol sisteminin risk değerlendirmesi önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. İşletmenin risk yönetim süreçlerinin değerlendirilmesi ve çalışmaları sırasında riske dayalı yaklaşımların kullanılması, iç denetçiler için daha fazla önem kazanmaktadır. Diğer taraftan iç denetçilerin, işletmenin önemli ve potansiyel risklerinin üzerine yönelmesi işletmelerdeki risk yönetimini güçlendirici bir unsur olmuştur (Yılancı, 2006: 65).

4.2.4 İç Kontrol Sisteminin Uygulamadaki Etkinliğinin Test Edilmesi

İç kontrol sisteminin uygulamadaki etkinliğinin test edilmesi, temelde bir uygunluk denetimidir. Burada amaç, kontrol prosedürlerinin gerçekten planlandığı gibi yürütülüp uygulanmakta olduğunun araştırılarak iç kontrol sisteminin test edilmesidir. Bir kontrol yordamının hiç uygulanmaması istisna, aksaklık veya sapma olarak adlandırılır. Bu terimler hata kavramından farklı olarak kullanılmaktadır. Bir aksaklığın olması sadece muhasebe kayıtlarında bir hatanın bulunabileceğine işaret eder ama mutlaka bir hatanın olduğunu ifade etmez. Örneğin, ödeme belgelerinin hazırlanmasında iki imza koşulu aranmakta ise, fakat ödeme belgesi üzerinde tek imza varsa, bu durum kontrol yordamları açısından bir aksaklığı ifade eder. Ancak

bu ödemeye ilişkin muhasebe kaydının hatalı olduğu anlamına gelmez. Belgeyi tek basına imzalayan yetkilinin Ödeme belgesini doğru olarak hazırlamış olması muhasebe kaydının doğru olması anlamına gelir (Güredin, 2007: 347).

4.3. İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin Sınırları

İç kontrol sistemi, bir işletmenin amaçlarına ulaşmasında kabul edilebilir bir güvence sağlayabilir. Ancak kesin bir garanti ve mutlak bir güvence sağlayamaz. Başarı ve hedeflere ulaşabilme olasılığı, iç kontrol sisteminin doğasında var olan bazı sınırlamalardan etkilenir. Karar verme süreçlerinde yapılabilecek yanlışlıklar, basit hata ve yanlışlar nedeniyle ortaya çıkabilecek başarısızlıklar bu sınırlamalara örnek olarak verilebilir. Ayrıca iki veya daha fazla kişinin anlaşmalı olarak kontrolleri sabote etmesi, yönetimin önem vermemesi nedeniyle kontrollerin atlanması ve gereksiz düzenlemeler yapılarak sistemin sunacağı yararın maliyetinden fazla olması iç kontrolün etkinliği engelleyen sınırlamalardandır (Yılancı, 2006: 36).

Bir işletmenin iç kontrol sisteminin oluşturulmasında da çeşitli sınırlar vardır. Bunlar; işletme büyüklüğü, işletmenin mülkiyet yapısı, hukuki şekli, faaliyette bulunduğu sektör, yasal düzenlemeler, kullanılan bilgi ve iletişim sistemleri gibi iç kontrol sisteminin oluşturulmasındaki sınırlardır (Koroğlu ve Uçma, 2006) İç kontrol sisteminin etkinliğinin sınırları üç alt başlık şeklinde incelenecektir.

4.3.1. Çalışanların Hata ve Yanlışları

İşletme yönetimi, iç kontrol sistemini değerlemede sistemin içerisinde bulunan mevcut sınırlamaları göz önünde bulundurmalıdır. Bu sınırlamalardan birincisi, birçok kontrol usul ve yönteminde mevcut olan insan faktörüdür. Personelin görevde bulunmama alışkanlığı, aldıkları yanlış kararlar, yönergelerin yanlış anlaşılması, kişisel dikkatsizlik, ihmal, dalgınlık veya yorgunluk gibi nedenlerle iç kontrol usul ve yöntemlerinin etkinliği azaltılabilir. Ayrıca işbölümü esasına dayalı usul ve yöntemlerin etkinliği bile, personelin veya işletme dışındaki üçüncü kişilerin ortaklaşa yolsuzluğa katılmaları yoluyla kaybolabilir (Kepekçi, 2004: 70).

Sistemi tasarlayan ve yürüten personelin yeterliliği ve dürüstlüğü söz konusu kişilerin secimi ve eğitimi yoluyla kontrol edilebilirken, bu iki nitelik işletme içinden ve dışından gelen baskılarla değişebilir. Ayrıca, personel kontrol sürecindeki işlevini

doğru olarak anlamamış ya da bu konuda bilgisiz kalmayı tercih etmişse yeterlilikleri ne olursa olsun yaptıkları kontrol etkisiz kalabilir (<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/intosai2.htm>)

4.3.2. İşletme Yönetimin İç Kontrol Sistemini İhlal Etmesi

İşletmelerin içinde bulunduğu çevrenin statik olmamasından dolayı değişken koşullar kontrol usul ve yöntemlerini yetersiz bırakabilir. Örneğin, kilit düzeydeki bir personelin istifası, emekli olması veya işletme yönetimi tarafından isten çıkarılması, bilgisayar sistemlerine geçilmesi veya bilgisayar sistemlerinde değişiklik yapılması mevcut olan iç kontrol sisteminde değişiklik yapılmasını gerektirir (Kepekçi, 2004: 70).

Örgütsel değişiklikler ve yönetimin tutumu iç kontrol yapısının etkinliğini ve bu yapıyı yöneten personeli derinden etkileyebilir. Bundan dolayı, yönetimin kontrolleri gözden geçirmesi ve güncelleştirmesi, değişiklikleri personele bildirmesi ve kontrollere uymada örnek olması gerekir (<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/intosai2.htm>).

4.3.3. Yapılan Gizli Anlaşmalar

Ne kadar ayrıntılı ve eksiksiz olursa olsun hiç bir iç kontrol yapısı kendi basına verimli bir yönetimi, tam ve doğru bir kayıt düzenini ya da özellikle yetkili ve güvenilir makamlarda bulunanlar söz konusu olduğunda yolsuzluk yapılmasını kolaylıkla güvence altına alamaz. Birkaç kişinin gizli olarak anlaşması halinde, görevlerin ayrılmasına dayalı i kontroller etkisiz kalabilir. Yine kontrollerdeki yetki, yetkiyle donatılmış kişi tarafından kötüye kullanılabilir ve yönetim çoğu kez uygulamaya konulmuş iç kontrollerin dışına çıkabilir. Kaybetme riskini ortadan kaldıracak bir iç kontrol yapısını sürdürmek gerçekçi değildir ve muhtemelen maliyeti elde edilen faydadan daha fazladır (<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/intosai2.htm>).

4.4. İç Kontrol Sisteminin Uygulanmasındaki Engeller

Aşağıda hiyerarşik düzenden kaynaklanan engeller ve maliyet unsurundan dolayı ortaya çıkan engeller alt başlıklar halinde açıklanmıştır.

4.4.1. Hiyerarşi Düzeninden Kaynaklanan Engeller

İç kontrol konusunda mevcut olan on yargılar, kalıplaşmış negatif yaklaşımlar ve yenilikçi olmayan tutumlar işletmelerde etkin bir iç kontrol sisteminin hayata geçirilmesinde engel teşkil etmektedir. Bu nedenle yeniliğe açık bir tutum benimsenmesi ve ön yargıların giderilmesi önem arz etmektedir. Aynı şekilde işletmelerde kontrol kültürünün oluşturulmuş olmaması hiyerarşi düzeninden kaynaklanan diğer bir engeldir. Güven esasına dayalı bir kontrol havasının olmadığı bir işletmede yeterli ve etkin bir iç kontrol yapısının oluşturulması ve uygulanması mümkün değildir. Böyle durumlarda kontroller basit işlemler ve belli noktalarda yapılan kontrol faaliyetleri olarak algılanır. Bu şekilde algılamaların olduğu durumlarda oluşturulan iç kontrol sisteminden beklenen faydayı sağlamakta mümkün değildir (Candan, 2006: 5).

4.4.2. İç Kontrol Sisteminin Maliyetinden Kaynaklanan Engeller

İç kontrol usul ve yöntemlerinin uygulanması, işletme içerisinde bürokrasiyi arttırdığı gibi işlemlerin yürütülmesinde daha fazla belge ve işgücü harcanmasına sebep olmaktadır. Bürokratik işlemler nedeniyle işlerin gecikmesi, karlılık ve verimlilik düzeylerinde bir düşüşe sebep olmakla birlikte zaman ve harcama kayıplarını ortaya çıkmaktadır. İç kontrol sisteminin kurulmasında ve uygulanmasında işletmenin katlandığı bu kayıp ve harcamalar iç kontrol sisteminin maliyetini oluşturur. İşletmelerde uygulanan iç kontrol prosedürleri arttıkça, sistemin kurulma ve uygulama maliyetleri de artmaktadır (Kepekçi, 2004: 68).

4.5. İç Kontrol Sisteminin Kurulmasında Dikkate Alınması Gereken Faktörler

İç kontrol sistemi kurulmadan önce dikkate alınması gereken faktörler vardır. Bu faktörler iç kontrolün daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

- Yönetimin sorumluluğu

- Risk
- Sistemin maliyeti

4.5.1. Yönetimin Sorumluluğu

Bir işletmede iç kontrol sisteminin kurulmasında ve devam ettirilmesinden yönetim sorumludur. Ayrıca iç kontrol sisteminin etkinliğinin sürekli olarak denetlenmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması da bu sorumluluğun devamıdır. Bu konuda kendisine iç denetçiler yardımcı olur. Bağımsız denetçiler danışmanlık hizmeti dışında, asıl sorumlulukları iç kontrol sisteminin kurulması değil, değerlendirilmesidir (Uzay, 1999: 16). Bir işletmenin iç kontrol sisteminden yönetim kurulu sorumludur. İç kontrolle ilgili uygun politikaları planlamalı ve kendisini kanıtlamasını sağlayacak ve sistemin etkili olarak çalıştığını doğrulayacak düzenli teminat aramalıdır. Dahası kurul, iç kontrol sisteminin onayladığı tarzda risklerin üstesinden gelmede etkili olduğunu garanti etmelidir. Kurul genel yönetimi planlarken, aşağıda belirtilenleri göz önünde bulundurarak iyi kontrolleri hayata geçirmesi gereken, yönetimdir (Pickett, 2005: 87):

Kontrol ihtiyacını belirle: Yöneticiler belirli iç kontrole ihtiyaç olduğunda ve uygun bir şekilde cevap vermek gerektiğinde bir durumu tespit edebilecek yetenekte olmalıdırlar.

Uygun kontroller tasarla: Kontrol ihtiyacı tanımlanır tanımlanmaz, yönetim onları yerleştirmek için uygun araçlar kurmalıdır.

Bu kontrolleri gerçekleştir: Daha sonra müdürler kontrol süreçlerinin dikkatli bir şekilde yürütüldüğünü garantilemekle sorumludurlar.

Doğru şekilde uyguladıklarını kontrol et: Yönetim ve iç denetim kontrol mekanizmalarının atlanmadığını garanti etmekten değil, orijinal şekilleriyle tam anlamıyla uyguladıklarını garanti etmekten sorumludurlar.

Kontrolleri devam ettir ve güncelle: Kontrolü güvenceye almak yönetimin önde gelen görevlerinden ve sürekli bir görev olduğundan bu özellik önemlidir.

Yukarıda belirtilen maddelerin yönetimin performansını yargulamak için aradığı herhangi bir ekspertiz plan içerisinde sonlandırılması: Yönetimin, kontrollerin uygulanmasını yönetim yetenekleri ve eğitiminin bir parçası olarak göz önünde bulunduracağını umuyoruz. İç kontrol bir yönetim aracıdır.

Bu bağlamda (Gönülaçar, 2007: 13):

- Tüm yöneticiler kendi kurumlarının amaçlarını, çalışmalarını ve kaynaklarını kontrol etmek bakımından sağlıklı bir iç kontrol yapısının gerekli olduğunu kabul etmelidirler,
- Etkili bir iç kontrol yapısının tasarlanması, kurulması ve sürdürülmesi yöneticilerin sorumluluğundadır,
- Yönetim, genellikle iç kontrol yapısının bir parçası olarak bir iç denetim birimi kurar. İç denetçiler, iç kontrolleri öğretmek ve bu konuda tavsiyede bulunmak açısından değerli bir kaynak oluşturmakla birlikte, sağlıklı bir iç kontrol yapısının yerine geçmemelidirler,
- İç kontrol standartları yöneticilerin çalışmalarını sürekli olarak gözetmelerini gerektirir. İç kontrollerin kalitesi yöneticilerden periyodik bir değerlendirme ve rapor istenerek sağlanır,
- Eksiklikler saptandığında hemen düzeltici önlemlerin alınması gerekir.

Kontroller kullanışlı olmakla birlikte ortakların ya da yöneticilerin kontrolde aşırı sıkı olmaları durumunda işletmeye zarar vereceklerdir. İşletmede gerçekleşen tüm işlemlerin kontrol altına alınmaya çalışılırsa, kişilerin inisiyatifleri ve bunun sonucunda da fertlerin teşebbüs imkânları ortadan kalkar. Dolayısıyla planların uygulama aşaması uzar ve iş süreçleri formaliteye bürünür. Bu nedenle kontrol yönetimin belirleyeceği en uygun seviyede tutulmalıdır. Uygun seviyede kontrol ortamının oluşturulması yöneticilerin yargıları ile yürütecekleri önemli bir sorumluluktur (Biçer, 2006: 24).

İşletme hacmi faaliyetlerin karmaşıklığı ve içeriği, ortaklarının özellikleri ve uygulanan kontrol derecesi ve veri işleme yöntemleri gibi faktörler iç kontrol sisteminin kapsamını belirlemektedir. Küçük işletmelerde yöneticilerin biçimsel iç kontrollere fazla ihtiyacı yoktur. Çünkü çoğunlukla faaliyetleri kendileri yönetmektedirler (Uzay, 1999: 16).

Büyük işletmelerde üst düzeydeki yöneticiler, işletme faaliyetleri ile doğrudan ilişkiye sahip olma olanağını bulamamaktadırlar. Bu nedenle yöneticiler savurganlıkları ve yolsuzlukları en aza indirecek verimliliği arttıracak, bilgilerin

doğru ve güvenilir raporlanmasını sağlayacak, işletmenin yapısına ve büyüklüğüne uygun etkin bir iç kontrol sisteminin kurulmasında ve çalıştırılmasında esas sorumluluğa sahiptirler. Sorumluluk, rgt planının yapılmasında, her bölümü içinde görev dağıtımının gözden geçirilmesinde, onaylanmasında ve iç kontrol usul ve yöntemlerinin karşılıklı ilişkilerinin kurulmasında görülür (Kepekçi, 1996: 59).

4.5.2. Risk Faktörü

Riskler; kurumun hedeflerinin gerçekleştirilmesini engelleyebilecek her türlü olay veya durumdur (Gönülaçar, 2007: 10). Risk kelimesi işletmeler açısından ele alındığında başarılı olmak yerine başarısız olmak ihtimalini ifade eder (Yağcı, 2006: 13). Kontrollerle ilgili risk faktörleri şunlardır (Sipahi, 2004: 119):

- Yönetimin yeterli özeni göstermemesi,
- Suiistimale açık varlıklar ile ilgili personelin işe alımının yeterince incelenmeden yapılması,
- Bağımsız denetimin olmaması,
- Onay ve kabul sisteminin olmaması,
- Varlıkların fiziki kontrollerindeki yetersizlik,
- İşlemlerin geç muhasebeleştirilmesi gibi.

Kuvvetli bir işletme yönetimi, bu risklerin belirlenmesini ve mümkün olduğu ölçüde bu riskleri azaltmak için muhasebe ve işletme faaliyetlerine ilişkin kontrol prosedürlerinin uygulanmasını gerektirir. İç kontrol sistemi kurulmadan önce, işletme yönetimi mevcut risklerin türlerini ve önemlilik derecesini bilmelidir. Yönetim tarafından bu risklerden kaınılamayacağı kabul edildikten sonra, bu riskleri azaltmak için kontrol sistemi kurulmalıdır (Kepekçi, 1996: 56).

İ kontrolün kuruluşun amaç ve hedeflerine ulaşılmasını sağlamada yönetime vereceği söz konusu güvencenin önemi tartışmasız olmakla birlikte, kuruluşlarda yeterli ve etkin iç kontrolün tasarlanıp hayata geçirilmesi her zaman çok kolay olmamaktadır. İ kontrolün işletilmesi ve geliştirilmesinde çeşitli kısıtlar ve engelleyici risk faktörleri bulunmaktadır. Aşağıda kısaca bunlara temas edilmiştir (Candan, 2006: 5).

- Bu kısıt ve engellerin en önemlisi yönetimin ve çalışanların i kontrolün önem ve sağlayacağı yararları inanmamasıdır. Kontrolün bir külfet olarak algılanması, yarardan çok maliyet yükleyeceği varsayımları kontrol

faaliyetlerinin başarısını en bastan akamete uğratacaktır. Bu nedenle, iç kontrolün vereceği güvenceye ve sağlayacağı yarara en basta yönetimin inanması gerekmektedir.

- Bir başka kısıt da, kuruluştaki kontrol kültürünün, ikliminin oluşturulamamış olmasıdır. Güven esasına dayalı bir kontrol atmosferinin olmadığı bir kurumda yeterli ve etkin bir iç kontrol yapısının oluşturulması ve uygulanması mümkün olmayacaktır. Böyle bir durumda kontroller salt işlem, prosedür ve belli noktalarda yapılan kontrol faaliyetleri olarak algılanacaktır. Bu nevi algılamaların olduğu durumlarda iç kontrolün beklenen faydaları sağlaması da mümkün olmayacaktır.
- İç kontrol konusunda mevcut ön yargılar, kalıplaşmış negatif yaklaşımlar ve statükocu tutumlarda kuruluştaki etkin bir iç kontrol sürecinin hayata geçirilmesinde engel teşkil eder. Bu nedenle yeniliğe açık bir tutum benimsenmesi ve ön yargıların giderilmesi önem arz etmektedir.
- Diğer yandan, kontrol süreçlerinin kurgulanmasında, tasarlanmasında yapılan hatalar ve eksiklikler, kontrol sistemini oluşturan diğer süreçlerle (örneğin iç denetim) ilişkilerdeki kopukluklar da başarısızlığa neden olur. Dolayısıyla iç kontrol süreçlerinin bütünleşik ve tutarlı yapılar olarak tasarlanması ve koordine edilmesi gerekmektedir.
- Bir başka husus da kontrol maliyetleri ile kontrolden sağlanacak faydaların mukayeseli analizlerinin yapılmaması ve uygun kontrollerin seçimi yerine kontrol fetişizmine varacak şekilde gerekli gereksiz kontrol mekanizmalarının öngörülmesi ve uygulanmasıdır. Bu gibi durumlarda da iç kontrole ilişkin bakış açısı pozitiften negatife kayacak ve beklenen yararlar sağlanamayacaktır.
- İç kontrol konusunda kuruluşların inisiyatiflerinin kısıtlanması ve gereksiz müdahale ve sınırlamalar da kuruluşlarda iç kontrolün tasarlanması ve işletilmesinde motivasyonsuzluklara ve başarısızlıklara neden olacaktır. Bu nedenle, merkezi uyumlaştırma fonksiyonu ile kurumsal inisiyatifler arasında makul bir denge sağlanmalıdır.
- İç kontrol faaliyet ve süreçlerinin sadece mali iş, karar ve işlemlerle sınırlı görülmesi ve iç kontrolün yalnızca bu konuda görevli ve sorumlu olan birim veya personel tarafından icra edilecek bir faaliyet olarak görülmesi de

yeterli ve etkin bir iç kontrolün tasarlanması ve uygulanmasını imkânsız hale getirecektir.

- Kuruluşlarda yeterli ve etkin iç kontrol sistemlerinin uygulanmasında dış denetim ve iç denetim birimlerine de önemli görev ve fonksiyonlar düşmektedir. Bu denetim birimlerinin kuruluşlarca tasarlanıp uygulanan iç kontrol faaliyet ve süreçlerinin etkinliğinin ve yeterliliğinin değerlendirilmesindeki eksiklikler iç kontrol süreçlerinin niteliğini etkileyecektir.

4.5.3. Sistemin Maliyeti

İç kontrol prosedürlerinin uygulanması işletme içinde bürokrasiyi artırır. İşlemlerin yürütülmesinde daha fazla belge ve işgücü harcanır. Ayrıca, bürokratik işlemler nedeniyle işlerin gecikmesi, karlılık ve verimliliğin düşük düzeyde gerçekleşmesine yol açtığı için bir kayıp söz konusu olabilir. İşletmenin sistemin varlığından ötürü katlanmış olduğu bu fedakârlıklar iç kontrol sisteminin maliyetini oluşturur. Dolayısıyla kullanılan iç kontrol prosedürleri arttıkça sistemin işletmeye olan maliyeti de artacaktır (Kepekçi, 1996: 57).

İç kontrol sisteminden beklenen fayda, amaçlara ulaşmada başarısızlık olasılığının azaltılmasıyla tasarruf edilen maliyetlerdir. Diğer bir deyişle yönetimde yanlış kararlar alınmasının, yolsuzlukların, savurganlıkların önüne geçilmesi ile engel olunan zarar miktarıdır. Kurulacak olan iç kontrol sisteminin maliyeti, elde edilmesi beklenen faydayı aşmayacak düzeyde olmalıdır (Biçer, 2006: 22).

İşletmelerdeki iç kontrol sistemlerinin amacı hata ve hile ihtimalini tamamıyla ortadan kaldırmak değil mümkün olduğunca azaltmaktır. Uygulayıcıların bu noktada karşılaştıkları darboğaz ise sistemin sağladığı faydanın ve katlanılacak maliyetlerin nasıl ölçümleneceğidir. Bu noktada fayda maliyet ilişkisini değerlendirme tamamen yönetimin anlayışına ve deneyimine bağlıdır. iç kontrolün derecesi arttıkça kontrol maliyeti de yükselmekte, buna karşılık hırsızlık ve israf gibi nedenlerden doğan maliyetler azalmaktadır. Yönetim, eğrilerin kesiştiği optimal harcama noktasına kadar iç kontrol sisteminin kurulmasına yönelik maliyetlere katlanmalıdır. Çünkü bu noktaya kadar iç kontrol politika ve prosedürlerinin maliyeti hırsızlık ve israftan doğan maliyetleri karşılayabilmekte, diğer bir deyişle sistemin faydası, maliyetinden fazla olmaktadır. Bu noktadan sonra sisteme eklenen her yeni

prosedürün maliyeti faydasını aşmakta, sistem işletmeye hırsızlık ve israftan doğan kayıpların üzerinde bir bedele mal olmaktadır (Biçer, 2006: 22).

Yetersiz iç kontrole sahip olmaktan ya da iç kontrole sahip olmamaktan kaynaklanan güvenilir olmayan bilgi, oluşacak kanunlara aykırı işlemler, varlık kayıpları, kaynakların etkin olarak kullanılamaması ve amaçlara ulaşamama gibi maliyetlerin yanı sıra gereğinden fazla kontrole sahip olmanın maliyeti de işletmeye önemli oranda sorunlar yaratmaktadır. Günümüz işletmeleri iyi hazırlanmış fakat ihtiyaçlarından fazlasını veren iç kontrol sistemlerine sahip olma lüksüne sahip değildirlere. Bu noktada yöneticilere, belli başlı kontrollerin maliyetlerinin ve faydalarının ölçülmesinde önemli bir görev düşmektedir. Maalesef kontrollerden kaynaklanan maliyetlerin ve faydaların tespiti oldukça zor olmaktadır. Örneğin, gelirlerinin % 5' ini gerçekleştiren hırsızlıklardan ötürü kaybeden bir giyim mağazasında iç kontrol; güvenlik görevlileri istihdam ederek ya da manyetik sistemlerin kurulması vb. yöntemler ile sağlanabilir. Bu kontrollerin direkt maliyetlerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi kolaydır. Fakat müşteri memnuniyetsizlikleri ya da bu nedenle kaybedilecek satışların endirekt maliyetini tespit etmek oldukça zordur. Bunun yanında sistemin ne kadar etkili olduğunu ve sorunları ne ölçüde azalttığını ölçümlemek oldukça zor olacaktır. Bu durumda işletme sıkı ya da daha az sıkı kontrol sistemlerini karşılaştırarak bir karar vermeli ve hangi işlemlerde ne tür kontrolleri kullanacağını tespit etmelidir (Hermanson ve Hermanson, 1994: 32).

Bununla birlikte, iç kontrol sistemi oluşturulurken koşullarda zamanla meydana gelecek değişikliklerin kontrol önlemlerini zayıflatabileceği ve kontrol maliyetlerini de arttırabileceği göz önünde tutularak, iç kontrol sistemleri kurulurken her zaman insan faktörünün sistemin en önemli parçası olduğu unutulmamalıdır. İç kontrol usul ve yöntemlerinden daha fazla verim alınabilmesi ve değişen koşullarda iç kontrol sisteminin etkinliğini koruyabilmesi için işletme, çalışanlarına kontrol kültürü aşılması, iç kontrol sisteminin düşünsel yönünü oluşturmalıdır (Marshall, 1995: 6).

5.İÇ KONTROL SİSTEMİNİN RİSK AZALTICI ETKİLERİ

5.1 İşletmelerde Riskler

Bütün organizasyonlar, yapısına, büyüklüğüne, doğasına, sektöründen bağımsız olarak iç ve dış risklere karşı karşıyadır. Çünkü ekonomik, yasal, sektör koşulları sürekli değişmektedir. Bunun üzerine yönetim bu riskleri tanımlamak ve olasılıklarını azaltmak için çeşitli kontrol mekanizmaları kurmaktadır.

İşletme riskleri olarak iki tip riskten bahsedebiliriz. Bunlardan birincisi iş veya işletme riskleri olup, işletmenin yaşamını, karlılığını, büyüme ve gelişimi gibi hedeflerini etkileyen risklerdir. İşletme bu risklere karşı önlem alabilmek için, işletmesinin risklerinin ne olduğunu bilmeli, aralarında ilişkiler kurmalı, onları sınıflamalı ve gerekli önlemleri almalıdır. Bunlar işletmenin dış çevresinden kaynaklanan risklerdir. Bu nedenle ekonominin gelişmesinden ve hukuki düzenlemelerden etkilenirler (Kaval, 2005: 127).

İkinci tip riskler ise işletme içi risklerdir. Özellikle personelin kasıtlı ve kasıtsız hareketleri ile yeterli düzeyde bilgi ve eğitim eksikliğinden kaynaklanırlar.

5.2. İşletmelerde Riskleri Etkileyen Faktörler

Bir işletmede riskleri etkileyen faktörler, aşağıdaki unsurlardan kaynaklanabilir ya da bu unsurlara bağlı olarak değişebilir (Gauthier, 2006: 13).

- Faaliyet çevresindeki değişiklikler,
- Bilgi sisteminin yenilenmesi veya değiştirilmesi,
- İşletmenin yeniden yapılanması,
- Yeni ürünler veya faaliyetler,
- İşe yeni alınan personelin iç kontrol sistemini farklı algılaması,
- Üretim ve bilgi sistemlerindeki yeni teknolojiler,
- İşletmelerin hızlı büyümeleri,
- Yeni muhasebe düzenlemelerine uyum ya da bu ilkelereki değişiklikler.

İşletmelerin iç kontrol yapıları güçsüz ve yetersiz ise bu gelişmeler karşısında daha çok etkileneceklerdir. Şirket amaçlarına ulaşmakta zorlanacak ve de işletme riski artacaktır

5.3.Kontrol Faaliyetleri

Kontrol faaliyetleri politikalar, prosedürler, teknikler ile bütçenin hazırlanmasına ve uygulanmasına yönelik gereksinimleri destekleyen süreçler türünden yönetimin direktiflerini güçlendiren mekanizmalardır. Bu mekanizmalar riskleri karşılamak üzere önlemler alınmasına yardımcı olur. Kontrol faaliyetleri bir kurumun planlanmasının, gözden geçirilmesinin ve kamu kaynaklarının idaresine yönelik hesap verme sorumluluğunun ve etkin sonuçlara ulaşmanın ayrılmaz bir parçasıdır (<http://www.gao.gov/special.pubs/ai00021p.pdf>, 05 Ocak 2009).

5.4. İç Kontrol Riskinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi

Denetçi yapı hakkında gerekli bilgileri toplayıp iç kontrol yapısını tanıdıktan ve sistemi test ettikten sonra son aşamada iç kontrol yapısı ile ilgili bir değerlendirme yapmalıdır. Ancak, SAS 55 oldukça ayrıntılı bir iç kontrol değerlendirmesini gerektirmemektedir (Uzay, 1999: 108).

İç kontrol yapısının değerlendirmesi genellikle üç aşamada yapılmaktadır.

- Sistemin ön değerlendirilmesi,
- Sistemin uygulamadaki etkinliğinin test edilmesi,
- Sistemin son değerlendirilmesi.

5.4.1. Denetim Riski Unsurları

Denetim riski, gerçekte önemli hata ve düzensizliklerin bulunmasına rağmen, denetçinin bilmeyerek işletmenin finansal tablolarının güvenilirliği ve dürüstlüğü hakkında olumlu görüş bildirme riskidir (Ersoy, 1997: 8).

1983 yılında yayımlanan Denetim Standart Raporu (SAS 47), finansal tablo denetimlerinin planlamasında ve gerçekleştirilmesinde denetçilerin, denetim riski ve önemlilik ile ilgili görüşlerine rehberlik etmektedir (Guy ve diğ. 1994). SAS 47, “Denetimin Yürütülmesinde Denetim Riski ve Önemlilik” (Audit Risk and Materiality in Conducting an Audit – AU Section 312) başlıklı bu raporda denetim riski, denetçinin farkında olmadan, önemli yanlış düzenlemeler içeren finansal

tablolar hakkındaki görüşünü uygun bir şekilde değiştirmekte başarısız olması olarak tanımlanmıştır (AICPA, 2015).

Risk derecesini etkileyen faktörler üç başlık altında toplanabilir (Murat yayınlar, 1997: 34):

Sıklık: İşletmede bir işlemin yinelenme sıklığı riski arttıran bir ögedir.

Yaralanabilirlik: Bir işletme varlığının yaralanabilirliğinin (bir varlığın zarar görmeye açık bir yapısının olması) fazla olması, riski yaratan ve arttıran bir faktördür.

Boyut: Potansiyel bir kaybın boyutu (büyüklüğü) risk derecesini büyütür. Denetim risk derecesi yüksek olan bir işletmenin denetimini üstlenmek denetim firmasına hem büyük sorumluluklar getirebilir, hem de firmanın itibarını zedeleyebilir (Uzay, 1999: 49).

Şüphesiz, denetçiler de doğru görüş belirtmek için, daha düşük bir düzeyde denetim riskini arzu etmektedirler. Denetçi, doğru görüş bildirdiğine ne kadar emin olmak istiyor ise o derece düşük bir denetim riskini kabul etmeye isteklidir. Şayet % 99 kesinlik arzu ediliyorsa, denetim riski % 1'dir. Halbuki % 95 kesinliğin tatminkar olduğu düşünülüyorsa, denetim riski % 5'tir (Johnson ve diğ. ,2001).

İşletmenin mali tablolarından yararlananların sayısı arttıkça, işletme riski yükselmektedir. Bu yüzden, işletmeyle ilgilenenlerin sayısı arttıkça denetim riski düşük tutulmalıdır. Denetçi bu karara varabilmek için işletmeyle ilgili olarak aşağıdaki özelliklere dikkat etmelidir (Bozkurt, 2006: 113-114).

İşletmenin Büyüklüğü: İşletmenin büyüklüğü arttıkça mali tablolardan yararlananların sayısı doğal olarak artacaktır. Toplam aktifler ve toplam gelir düzeyi ile ölçülebilen işletme büyüklüğü denetim riskini doğrudan etkilemektedir.

Sermaye Paylarının Dağılımı: Halka açık olan bir işletme, bir aile şirketine göre denetçi açısından daha fazla işletme riskine sahiptir. İşletmenin ortak sayısı arttıkça, denetçinin sorumluluğu da artmaktadır. Dolayısıyla, halka açık işletmelerde kabul edilebilir denetim riskinin düşük tutulması yoluna gidilmektedir.

İşletmenin Borçlarının Tutarı ve İçeriği: İşletmenin borçlarının yüksek tutarlarda olması ve alacaklıklarının çokluğu, işletme riskini yükseltmektedir. Benzeri durumlarda denetim riski düşük tutulmalıdır.

İşletmenin Likidite Durumu: İşletme sürekli olarak çalışma sermayesi eksiği ile faaliyetlerine devam etmek zorunda kalıyorsa, gelecekte bir borç ödeme güçlüğü ile karşılaşması kaçınılmazdır. Bu durumun denetçi tarafından dikkate alınması gerekir.

Önceki Yılların Kâr Zarar Durumu: İşletmenin kâr düzeyi hızlı bir biçimde azalıyorsa veya zararları artıyorsa, gelecekte önemli sorunların doğması muhtemeldir. Denetçinin bu durumun sebeplerini araştırıp riski buna göre belirlemesi gerekir.

Finansal Büyüme Politikası: İşletme, faaliyetlerini sürdürmede ve büyümede sürekli olarak borçlanma yolunu seçmişse, işletme riski yüksektir. Örneğin; maddi duran varlık alımlarında, öz kaynak ve yabancı kaynak dengesinin incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca borçlanmanın kısa veya uzun vadeli yapılabildiği da önemlidir. Uzun vadeli yatırımların kısa vadeli yabancı kaynaklarla finanse edilmesi işletmeyi bir darboğaza sokabilmekte hatta kimi zaman iflasa kadar sürüklemektedir. Denetçi, bu durumu irdelemelidir.

İşletmenin Faaliyet Konusu: Kimi sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler diğerlerine göre daha fazla risk altındadırlar. Örneğin; aracı kurumların, hizmet işletmelerine göre iflas etme riskleri daha fazladır veya örneğin bir tekstil firmasının denetimi, bir ilaç firmasının denetimine göre denetçi açısından daha riskli olabilir. Kısacası, denetçi işletmelerin faaliyet konularına göre denetim riskini ayarlamak durumundadır.

Yönetimin Yeteneği: İşletmenin yetenekli yönetim kadrosuna sahip olması, finansal zorlukların aşılmasında bir üstünlük aracıdır. Tersine işletmenin yeteneksiz bir yönetim kadrosuna sahip olması da sürekli sorunla karşılaşma ihtimalini yükseltir. Bu durum denetçi için işleri daha da zorlaştırır (Bozkurt, 2006: 115).

Denetim riski üç unsurdan meydana gelmektedir (Bozkurt, 2006: 106):

1. Doğal (Kalıtsal) Risk
2. Kontrol Riski
3. Ortaya Çıkartma Riski

Bütün bu riskler dışında karşımıza çıkan şeyler; hatalı kayıt, hatalı makbuz, hatalı mali tablolar, eğer bağımsız denetimde de bulunamadıysa, hatalı görüş olarak çıkmaktadır (Pekdemir, 1997: 91).

Denetçi, denetim planlaması aşamasında her işletme iddiası için uygulayacağı denetim prosedürlerinin, niteliğini kapsamını ve uygulama zamanını belirleyebilmek amacıyla denetim risk modelini oluşturmaktadır. Her iddia için uygulanacak denetim prosedürleri farklı olacağından, katlanılacak risk dereceleri de farklı olacaktır (Bozkurt, 2006: 111). Denetim risk modeli, finansal tabloların tümü için uygulanabileceği gibi, tek tek hesaplar için ya da işlem grupları için de uygulanabilir (Kaya ve Demiral, 2001):

5.4.1.1. Doğal Risk

Literatürde yapısal risk olarak da anılan doğal risk, bir hesap kalanının veya bir işlem grubunun iç kontrol yapısının etkileri göz ardı edilerek, önemli hata veya usulsüzlükleri içermesi riskidir (Ersoy, 1997: 10).

Doğal (kalıtsal) risk; şirket bünyesinde önemli hataların ortaya çıkma riski, kontrol riski; organizasyon bilgi sisteminin yani kontrol yapısının önemli hataları ortaya çıkartma ve düzeltmede başarısız olma riski ve ortaya çıkartma riski de denetçinin denetim prosedürlerinin, işletme bünyesinde ortaya çıkan ve kontrol yapısı tarafından gözden kaçırılan önemli hataları ortaya çıkartma ve düzeltmede başarısız olma riskidir. İlk iki risk unsuru, firma finansal tablolarının yanıltıcı olmadığına ilişkin iddiaların ortaya konmasında organizasyonun karakteristiğidir ve bu yüzden denetçiden direkt olarak etkilenmezler. Bununla birlikte sonuncu risk unsuru, hangi denetim süreçlerinin ele alındığının ve nasıl yürütüldüğünün direkt bir fonksiyonudur. Bu yürütme, sayılmayacak kadar çok yargı ve kararın kalitesine bağlıdır (Ashton ve Hubbard, 1997).

İç kontrol yapısı dikkate alınmadan, denetçi önemli hatalar bulunma olasılığını tespit ediyorsa, doğal risk yüksek demektir (Uzay, 1999: 52). Doğal risk ortaya çıkarma riski ile ters, toplanılacak kanıt miktarıyla doğru orantılıdır. Örneğin; denetçi, işletmenin müşterilerinin olumsuz ekonomik şartlar yüzünden iflasa gitmeleri nedeniyle alacaklar hesabı için doğal riski yüksek olarak belirlerse, ortaya

çıkarma riski düşük ancak elde edilecek kanıt miktarı yüksek belirlenecektir (Gülseren, 1996: 59).

5.4.1.2. Kontrol Riski

Kontrol riski bir işletmenin iç kontrol yapısının etkinliğinin bir fonksiyonudur. Etkin bir iç kontrol yapısının varlığı kontrol riskini azaltırken tersi durumda kontrol riski artacaktır. İç kontrol yapısının etkisiz olması halinde ise, kontrol riski maksimum yani %100 olarak belirlenebilir. Ancak asla %0 olarak belirlenemez. Kontrol riskinin düzeyi ile denetçinin yapacağı çalışmanın kapsamı arasında doğru bir orantı vardır. Kontrol riski yükseldikçe denetçi daha fazla çalışma yapmak zorunda kalır. Düşükçe de çalışmasının kapsamını daraltır (Bozkurt, 1995: 31).

5.4.1.3. Ortaya Çıkartma Riski

Ortaya çıkartma riski; muhasebe hesaplarında önemli kümülatif hataların ve yanlış beyanların bulunmasına rağmen denetçi tarafından ortaya çıkarılmaması riskidir (Keten, 2002: 133). Bir diğer tanıma göre ise; işletmenin muhasebe kayıt ortamında mevcut bulunan hataların ve yanlış beyanların, analitik incelemeler ve maddi doğruluk testleri sonucu, denetçi tarafından kümülatif olarak önemsiz bir noktaya çekilememesi riskidir (Ersoy, 1997: 12).

Ortaya çıkartma riski; doğal risk ve kontrol riskinin tersine denetçi çalışmalarının etkisiyle değiştirilebilen bir risk unsurudur. Dolayısıyla risk düzeyinin belirlenmesi denetçinin iradesi dâhilindedir. Bir iddia ile ilgili olarak yapılan maddilik testlerinin yapısının, zamanlamasının ve kapsamının oluşumuna göre, ortaya çıkartma riski azaltılabilir veya arttırılabilir (Bozkurt, 2006: 109).

5.4.2. Kontrol Riskinin İlk Değerlendirilmesi

Denetçi iç kontrol yapısı elemanlarını tanıdıktan sonra destekleyici testlerin ve kontrol testlerinin kapsamını, zamanlamasını ve yapısını planlamak için finansal tablo iddialarıyla ilgili kontrol riskini belirlemek zorundadır (Tursi, 1990: 23). Denetçi bu beş iddiayla ilgili olarak kontrol riski belirlemelidir. İç kontrol yapısı politika ve yordamları bir iddiayla ya doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olabilir.

İlişki ne kadar dolaylı olursa iddia ile ilgili kontrol riskini azaltan politika ve yordamın etkisi de o kadar az olur (Tursi, 1990: 24).

İlk değerlendirme, kontrol çevresinin gözden geçirilmesi ile başlar. Eğer yönetimin düşüncesi, kontrolün önemsiz olduğu yönünde ise detaylı kontrol prosedürlerinin güvenilirliği şüphelidir. Bu durumda en iyi seçim, kontrol riskinin tüm hedefler için maksimum olduğunu farz etmektir. Diğer yandan, yönetimin olaya bakışı olumlu ise denetçi; kontrol ortamı, muhasebe sistemi ve kontrol prosedürlerinin alt unsurları içindeki özel politika ve prosedürleri bulundurur (Arens ve Loebbecke, 1999: 301).

İlk değerlendirme ile ilgili iki önemli nokta göz önünde tutulmalıdır (Arens ve Loebbecke, 1999: 301): Bunlardan ilki, ilk değerlendirmeyi resmi olarak ve detaylı bir şekilde yapmak zorunda olmamasıdır. Birçok denetimde özellikle küçük şirketlerin denetiminde denetçi gerçekte öyle olmasa bile kontrol riskinin maksimum düzeyde olduğunu farz eder. İkincisi ise, denetçi kontrol riskinin düşük olduğuna inansa bile değerlendirilmiş kontrol riskinin düzeyi, elde edilen kanıt düzeyi ile sınırlıdır. Örneğin; denetçinin kayıt dışı satışlar için kontrol riskinin düşük olduğuna inandığını, fakat hedeflerin yerine getirilmesi için kontrol prosedürlerini desteklemeye yetmeyecek kadar kanıt topladığını varsayalım. Bu durumda, denetçinin kayıt dışı satışlar için kontrol riski değerlendirmesi orta veya yüksek olmalıdır. Sadece uygun kontrol prosedürleriyle desteklenen ek kanıtlar elde edildiyse düşük değerlendirilebilir (Keten, 2002: 151).

5.4.2.1. Muhtemel Hatalar

Örneğin, kasa hesap kalanı kasa giriş ve kasa çıkış işlemlerinden etkilenir (Uzay, 1999: 116). Çek, hesaba geçirilmemiş olabilir, düzenlenen çek günlük çek özetinde yer almamış olabilir; düzenlenen çek, yevmiye defterine kaydedilmemiş olabilir (Uzay, 1999: 116).

5.4.2.2. Gerekli Kontroller

Kontrol amaçları belirlendikten sonra her bir amacın başarılmasına katkıda bulunacak özel politikalar ve yordamlar belirlenmelidir. Denetçi, kontrollerin analizini yaparken her bir kontrolden ziyade kontrol amaçlarını başarmak için yeterli olabilecek ve denetim etkinliğini sağlayacak önemli kontrolleri belirlemelidir (Arens ve Loebbecke, 1999: 307).

5.4.2.3. Kontrollerin Etkinliği

Kontrollerin etkinliğini belirlemek için, denetçi; uygunluk testleri adı da verilen kontrol testleri uygular. Kontrol testleri, iç kontrol yapısı politika ve prosedürlerinin tasarlanışının ve uygulanışının etkinliğini belirlemede denetçiye kanıt sağlarlar. Kontrollerin etkin olması halinde kontrol riski, maksimumun altında değerlendirilebilecektir. Aksi halde, kontrol riski maksimum değerlendirilecek ve buna göre maddilik testlerinin uygulanmasında gerekli değişiklikler yapılacaktır (Keten, 2002: 154).

5.4.3. Kontrolleri Test Etmede Kullanılan Prosedürler

Kontrollerin test edilmesi aşamasında kanıt toplamak amacıyla bazı denetim prosedürleri kullanılır. Bunlar (Bozkurt, 2006: 148):

- Soruşturma,
- Teftiş
- Gözlem,
- Tekrarlama.

5.4.3.1. Soruşturma

Kontrollerin etkinliğini test etmek için denetçi, personele çeşitli sorular sorarak bir soruşturma yapar. Bu sayede, ilgili personelin prosedürü anlayıp anlamadığını, sorumluluklarının bilincinde olup olmadığını, sapmaların nedenini, sıklığını ve biçimini değerlendirir. Sorulara verilen cevaplar denetçiyi tatmin etmezse, kontrolün etkin olmadığına karar verebilir. Ancak 55 No'lu Denetim Standart Raporuna göre, sadece personelin soruşturulması, belirli bir prosedürün

etkinliğini test etmede tek başına yeterli kanıt sağlamayabilir, dolayısıyla diğer kontrol test yöntemleriyle desteklenmesi gerekmektedir (Arens ve Loebbecke, 1999: 310).

5.4.3.2. Teftiş

İşletmede varolan belge ve kayıtlar, iç kontrol politika ve prosedürlerinin uygun bir biçimde düzenlendiği ve işletildiği konusunda çeşitli kanıtlar içermektedir. Örneğin; işletmenin hesap planı ve yönetmeliği, personel çalışma yönetmeliği, politika ve prosedürlerin düzeni konusunda çeşitli kanıtlar sağlayabilir. Denetçinin bu amaçla, çeşitli belge ve kayıtları incelemesi işlemine teftiş adı verilmektedir (Bozkurt, 2006: 148).

5.4.3.3. Gözlem

Kontrol çevresi ve özellikle görevlerin bölümlenmesi prosedürünün tasarlanışına ve uygulanışına yönelik belge bulunmayabilir. Bu durumda, personelin ve yapılan işlemlerin gözlemlenmesi yoluyla kanıt elde edilebilir. Bu yolla edinilen kanıt, doğrudan denetçi tarafından elde edildiğinden, daha güvenilirdir. Ancak, denetçi gözlem sırasında personelin farklı davranabileceğini de göz önünde bulundurmalı ve gözlemi mümkün olduğunca, personelin haberi olmaksızın ve aniden gerçekleştirmelidir. Örnek vermek gerekirse, denetçi kasa tahsil işlemlerinin ne derece etkin tasarlandığı konusunda, kasa tahsil sürecini gözlemleyerek kanıt elde edebilir (Gülseren, 1996: 75).

5.4.3.4. Tekrarlama

Reperformans (yeniden yapma) adı da verilen bu süreç, denetçinin bir işlemi tekrar yapmasıdır (Akay, 1995: 110). Bir diğer ifadeyle; denetçinin işletmede gerçekleştirilmiş bir uygulamayı kendisinin tekrar yapması işlemidir. Böylece, elde edilen sonuçla işletmenin varmış olduğu sonuç karşılaştırılmaktadır. Örneğin; işletmede yapılan bir satış iskontosu, tekrar hesaplanarak karşı kontrol yapılır (Bozkurt, 2006: 148).

5.4.4. Kontrol Testlerinden Elde Edilen Kanıtların Yeterliliği

Denetçi, kontrol riskini maksimumun altında değerlendirdiği zaman, kontrol yapısı politika ve prosedürlerinin etkinliğine ilişkin daha güçlü kanıtlara ihtiyaç duyar. Değerlendirilmiş kontrol riski düzeyini desteklemek için gerekli kanıt sadece denetim yargısının bir fonksiyonu olmayıp, aynı zamanda şu faktörlere de bağlıdır (Carmichael, Willingham ve Schaeller, 1996: 216):

- Kanıtların Türü,
- Kanıtların Kaynağı,
- Kanıtların Zamanlılığı ve
- Kanıtların Birbirleri ile İlişkileridir

5.4.4.1. Kanıtların Türü

Bazı kontrol yapısı politika ve prosedürlerinin tasarım ve uygulama etkinliğinin belgelendirilmesi mümkün olmayabilir. Bu yüzden, bazı kontrol testleri, diğerlerine göre daha güçlü kanıt sağlama niteliği taşırlar. Bazı kanıtlar belge incelemesinden sağlanabilirken, bazıları ise gözlem yoluyla elde edilebilir (Keten, 2002: 161). Örneğin, eğer tasarım veya operasyonun dökümantasyonu kontrol yapısı ve politikaları için elde edilebilirse, denetimci dökümantasyondan yararlanabilir. Eğer dökümantasyon mümkün değilse de denetçi gözlem ya da tekrarlama testini uygulayabilir (Akay, 1995: 110).

5.4.4.2. Kanıtların Kaynağı

Kanıt, denetçi tarafından doğrudan elde edilebilir. Örneğin; gözlem veya inceleme gibi. Dolaylı yoldan da elde edilebilir. Örneğin, soruşturma yoluyla. Genellikle doğrudan elde edilen kanıtların etkisinin daha geniş olduğu kabul edilir. SAS 55, soruşturma yoluyla elde edilen kanıtın, bir kontrol yapısı politika veya yordamının planı ya da işleyişinin etkinliğini desteklemek için tek başına genellikle yeterli olmadığını belirtmektedir. Kanıtın kaynağı denetçi tarafından dikkate alınır. Çünkü kanıtın geçerliliğini etkiler. Özel bir iddia için kanıtın uygunluğu doğrudan veya dolaylı olabilir. Örneğin, kilitli depo, stokların varlığı iddiasıyla doğrudan ilgili iken, kredili satış fişleri ile yollama belgelerinin karşılaştırılmasına ilişkin kanıtlar alacak hesaplarını değerlendirme iddiasıyla dolaylı olarak ilgilidir (Uzay, 1999: 126).

5.4.4.3. Kanıtların Zamanlılığı

Bazı kontrol yapısı politika ve yordamları testleri, yalnızca testlerin yapıldığı andaki etkinliğe ilişkin kanıt sağlar. Örneğin; denetçi ödenecek çeklerle ilgili bir bilgisayar programı izlediğinde sadece gözlem yaptığı günkü kontrol yordamları hakkında kanıt elde eder (Uzay, 1999: 126). Bu sebeple, gözlem yapılmayan zamanların değerlendirilmesi yetersiz olur. Bu durumda denetçi, tüm denetim periyoduna göre kanıt toplayabileceği testlerle gözlemi desteklemelidir.

Ayrıca denetçiler kontrol riskini değerlendirirken önceki denetimlerde veya ara denetimlerde uygulanan kontrol testlerinden elde edilen kanıtları da dikkate alır. Ancak denetçi, önceki denetimde edinilen kanıtları yeni dönemde kullanmak istediğinde, arada geçen sürede prosedürlerde bir değişiklik olup olmadığını araştırmalı, önceki denetimde elde edilen bulguların yeni denetimde kanıt olarak kullanılabilirliğinin azaldığını bilmelidir. Bu kanıtlara ne kadar ağırlık verilmesi gerektiğini belirleyen denetçi, 55 No'lu Denetim Standart Raporunda yer verilen şu faktörleri göz önünde bulundurmalıdır (Gülseren, 1996: 77-78).

- Kontrol testlerinin uygulandığı kontrollerle ilgili iddianın önemi,
- Önceki denetimde değerlendirilen ve test edilen kontrol politika ve prosedürleri,
- Bu politika ve prosedürlerin etkinliği, kontrol test sonuçları,
- Önceki denetimde kontrol testlerinin yapıldığı tarih ile cari dönem arasındaki süre,
- Cari dönemde uygulanacak kontrol testlerinden ortaya çıkması beklenen sonuç.

5.4.4.4. Kanıtların Birbirleriyle İlişkisi

Kanıtların birbirleriyle ilişkisi hakkında dört önemli husus vardır (Uzay, 1999: 127):

- Farklı kanıt türleri, tek bir iddiayı etkileyebilir. Bazı durumlarda ise tek bir kanıt bir kontrol yapısı politika veya yordamını değerlendirmeye yeterli olmayabilir.
- Denetçi işletmenin kontrol yapısı elemanları arasındaki karşılıklı ilişkiyi göz önünde bulundurmalıdır. Örneğin, şayet bir işletmenin kontrol yapısı ortamı eksikse o zaman kontrol yapısı politikaları ve yordamları etkin olamayabilir.
- Çeşitli kanıt türleri bir iç kontrol politika ve yordamının yapısı ve işleyişinin etkinliğine ilişkin aynı sonucu destekleyebilir. Böylece sağlanan güven derecesi artmış olur. Örneğin, her bir yollama belgesi için satış faturası vardır ve bütün faturalar günlük defterde muhasebeleştirilir. Satışların eksiksizliği iddiası için her ikisi de uygulanır. Sözlü kanıtlar tek başlarına yeterince destekleyici olamazlar.
- Denetçi destekleyici testleri uyguladığı zaman kontrol riski belirlemesi değişikliklerine ilişkin kanıt sağlayabilir. Benzer olarak, belirli bir kontrol yapısı politikası veya yordamının yapısı ve etkinliği hakkında kanıt elde ettiği zaman söz konusu kanıt, denetçinin diğer kontrol yapısı politikaları ve yordamları değerlendirmesinde etkili olabilir.

5.5 Analitik İnceleme Prosedürleri

Analitik inceleme tekniklerinin uygulanmasında basit karşılaştırmalardan ileri derecede istatistiki tekniklerin kullanıldığı karmaşık analizlere kadar birçok değişik yöntem kullanılabilir. Bağımsız denetçi mesleki yargısını kullanarak hangi inceleme tekniğini seçeceğine, bunları ne seviyede ve hangi yöntemde kullanacağına kendisi karar verecektir. Denetçi karar verme sürecinde özellikle uygulamayı düşündüğü analitik inceleme tekniğinin var olan iddiaya uygunluğunu araştırmalıdır. Daha sonra hesaplamalarda kullanılacak veriler ile hesaplanan oranların güvenilirliğine dikkat etmelidir. Belirli özellikleri taşıyacak biçimde hazırlanan finansal tablolar çeşitli analiz tekniklerinden yararlanılarak analiz edilerek işletmenin borçlarını ödeme yeteneğine sahip olup olmadığı, karlılık durumunun yeterli olup olmadığı, varlıkların kullanım biçimlerinin verimli olup olmadığı gibi konular saptanabilir ve işletmenin zaman içerisinde göstermiş olduğu değişim değerlendirilebilir (Akdoğan ve Tenker, 2010: 553). Bağımsız denetim sürecinde analitik inceleme teknikleri; oran analizi, mantıklılık(ussallık testleri), karşılaştırmalı tablolar analizi ve trend analizi şeklinde uygulanabilir (Akdoğan ve Tenker, 2010: 553-640; Kaval,2005:146; Selimoğlu ve Uzay, 2009:140; Whittington ve Pany, 2010: 152).

Oran Analizi: Finansal tablo kalemleri arasında oransal ilişkinin sonuçlarının yorumlanmasıdır.Bu analiz tekniğinde finansal tablolardaki kalemler arasındaki anlamlı ilişkiler birbirinin yüzdesi veya katı olarak ifade edilmektedir.

Mantıklılık Analizi(Ussallık Testleri): Ussallık testleri veriler arasında mantık ilişkisi kurularak belirli bir sonucun tahmin edilmesidir.Denetçi üretim sürecinde tüketilen enerji giderinden hareketle üretim miktarını yaklaşık olarak tespit edebilir.Yine yemekhane veya servis giderlerinden hareketle işletmede çalışan personel sayısının tahmin edilmesi ussallık testlerine birer örnektir.

Karşılaştırmalı Tablolar Analizi: Bir işletmenin bir veya birden fazla dönemine ilişkin finansal tablolarının birbirini izleyen dönemler bakımından karşılaştırmalı olarak düzenlenmesi ve verilerin zaman içerisinde gösterdiği değişikliklerin incelenerek değerlendirilmesidir. Bu analiz türünde finansal tablolar birbirini izleyen yıllar açısından incelenmekte ve gösterdiği değişim yorumlanmaktadır.

Trend Analizi: Trend analizinde finansal tablolarda başlangıç yılı 100 kabul edilerek baz alınmakta ve kalemlerin yüzdesel değişimleri izlenmektedir. Bu analiz türü genelde birbirini izleyen 5-10 yıllık bilanço ve gelir tablosuna uygulanır. Böylece işletme hakkında, uzun süredeki başarısı, uygun yatırım kararları alıp almadığı, uygun finansal kaynakları kullanıp kullanmadığı, varlıkların verimli ve etkin kullanılıp kullanılmadığı gibi yorumlar yapılabilir. Trend analizi diğer analiz tekniklerinde olduğu gibi denetçiye olağan olmayan durumların tespit edilmesi konusunda da yol gösterir. Karşılaştırmalı tablolar analizi tekniğinin sağlayacağı benzer faydalar trend analizi yoluyla da elde edilebilir.

5.6 Vergi Denetiminde Kırmızı Bayrakların Kullanımı

Beyan esasına dayalı çağdaş vergi uygulamalarının başarısı ve vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi için vergiye ilişkin kanunlarının basit ve adil olması temel şart olmakla birlikte yeterli değildir. Bu temel şartlar dışında vergi idaresinin güçlü bir yapı içerisinde örgütlenerek bir taraftan mükelleflere çağdaş olanaklardan etkin bir şekilde yararlanacak şekilde vergilendirme hizmeti sunması, diğer taraftan da mükelleflerin çağdaş denetim araçları ve yöntemleri ile izlenerek denetlenmesi gerekmektedir (Devrim ve Turgay, 2004: 11). Bu araçlardan bir tanesi de hile belirteçleri olarak nitelenen kırmızı bayraklardır.

Kırmızı bayrakların kullanımının arkasında yatan temel neden devletin vergi denetiminde yetersiz kalmasıdır. Denetim elemanlarının vergi mükellefinin yaşam düzeyini ve işini tam ve mükemmel bir şekilde kavrayıp her türlü gelir akımını tespit edecek ne yetecek kadar zamanı ve de devletin kaynağı mevcuttur. Devletin vergi gelirlerinin artırılmasında yeni stratejilere ihtiyacı olduğu aşikârdır. Bundan dolayı daha hızlı, tutarlı ve daha etkin gelir sağlayıcı denetim tekniklerinin kullanılması ve kayıp kaçağın olduğu alanın anında tespit edilmesi önem arz etmektedir(<http://www.ssrn.com>, 2014).

Şüpheli durumların tespitinde kırmızı bayraklar yöntemi son derece etkin ve verimli bir yöntemdir (Arzova, 2003: 120). Denetçi tek başına önemli görülme de topluca değerlendirildiğinde hata, hile ve yolsuzluğun göstergesi olan kırmızı bayrakları bir bütün olarak değerlendirdiğinde anlamlı sonuçlara ulaşmaktadır (<http://www.sayistay.gov.tr>, 2014).

Vergi incelemesine matrah farkına neden olabilecek hatalı ve hileli durumların tespit edilmesine yönelik olarak kırmızı bayrakların (hile belirteçlerinin) ortaya

çıkarılması ile başlanır. Ancak kırmızı bayraklar sonuca götürmekten ziyade hilenin söz konusu olabileceğinin belirteçleridir. Vergi denetimlerinde muhasebe kayıt ve belgelerinde yapılan hileli işlemler eğer belirteçleri çok iyi bir şekilde izlenirse çok erken bir şekilde tespit edilebilecektir (Arzova, 2003: 121). Bu çerçevede vergi denetiminde kırmızı bayraklar iki önemli görev taşımaktadırlar. Bunlardan birincisi devletin gelir kaynaklarının daha kolay bir şekilde denetlenmesi ve ikincisi gelir denetlendiği için değişen durumların tespit edilebilmesidir ([http:// www .ssrn.com](http://www.ssrn.com), 2014).

Vergi denetiminde kırmızı bayrakların tespit edilmesi yalnızca denetimde ilk adımı oluşturmakta olup yeterli değildir. Denetimler esnasında kırmızı bayrakların tespiti incelemelerin derinleştirileceğini göstermektedir. Bundan sonra durumun açığa kavuşturulması için harekete geçilmesi ve kırmızı bayrağın finansal analiz, gözlemlene veya diğer tekniklerle değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir. Değerlendirme süreci tamamlandığında doğru sonuca yönelik karar verilebilecektir (www.osc.state.ny.us, 2014).

5.7 Bilgi Teknolojilerinin Denetim Süreçlerine Etkisi

İleri teknolojilere dayalı muhasebe sistemlerinin kullanılmasıyla , denetim sürecinin bu teknolojilerle uyumlu bir yapıya kavuşturulması önemli bir konu haline gelmiştir. Bu doğrultuda, denetim süreçlerine bilgi teknolojilerinin yerleştirilerek otomasyon sağlanması, böylece denetim kalitesinin ve etkinliğinin artırılması önem kazanmıştır. Muhasebe denetimi belli bir iktisadi birim veya döneme ait bilgilerin önceden tespit edilmiş kıstaslara uygunluk derecesini belirlemek ve bu konuda bir rapor sunmak amacı ile bağımsız bir uzman kişi tarafından yürütülen delil toplama ve toplanan delilleri değerlendirme çalışması şeklinde tanımlanmaktadır (Türedi, 1992).

Diğer taraftan, gelişen bilgi teknolojileri neticesinde denetim, manuel yöntemlere dayalı bulma odaklı bir yapıdan, teknoloji tabanlı önleme odaklı bir yapıya doğru değişmektedir. Bazı hilelerin asla önlenemeyeceği gerçeğine rağmen, teknolojik araçlar yardımıyla olağan olmayan ilişkilerin bulunduğu sorunlu alanları bulmak mümkündür. Ayrıca işlemlerin tamamını test etme olanağı ile, hata ve düzensizliklerin farkına varmak daha kolay olmaktadır (Bierstaker et. al., 2001, s. 163).

Ayrıca, değişen denetim uygulamaları neticesinde denetçi, karmaşık bilişim teknolojileri kontrol ve süreçlerini test eden, değerleyen, bilgisayar kullanımına dayalı denetim tekniklerini geliştiren ve uygulayan kişi şeklinde tanımlanabilir (Aksoy,2002).

“Bilgi teknolojileri, bilgiyi oluşturmak, işlemek, saklamak ve açıklamak gibi görevleri kendiliğinden yapan araçlardan oluşur ve kayıt cihazları, iletişim sistemleri, bilgisayar sistemleri (yazılım ve donanım bileşenleri ve verileri dahil) ve diğer elektronik cihazları kapsamaktadır” (IFAC, 2007:350). Denetim sürecinde yararlanılabilecek teknolojik araçlardan bazıları aşığıdaki gibi sıralanabilir (Greenstein ve McKee, 2004: 217):

Elektronik Çalışma Kağıtları: Genel geçici mizanın, ön çizelgelerin ve denetim kanıtlarının kaydedildiği, ve diğer çizelgelerin hazırlandığı yazılımlardır.

Genelleştirilmiş Denetim Yazılımı: Denetçilerin, müşteri bilgisayarındaki veri dosyalarına erişimine, ilgili verileri seçip almasına, ve toplama ya da karşılaştırma gibi bazı denetim fonksiyonlarını yürütmesine yardımcı olan denetim programıdır.

Sisteme entegre denetim modülleri: Bir denetim fonksiyonunu yürütmek için tasarlanmış bir uygulama programının içine yerleştirilen rutin iş programlarıdır.

Veri Testi: Bir bilgisayar uygulamasının programlanmış ya da prosedürle ilgili çalışma şeklini test etmek için, denetçinin gerçekleştirdiği işlemlerdir.

Kurumsal Kaynak Planlaması: İşletmenin bütün fonksiyonlarını kapsayan bilgi sistemidir.

Uzman Sistemler: Karar verme veya bir işle ilgili bilgi ve karar modellerini sağlayan bilgisayar yazılımlarıdır.

Simülasyon Yazılımları: Müşterinin sistemindeki verilerin denetçinin sistemine girilmesi ve sonuçların karşılaştırılarak bilgilerin güvenilirliğinin kontrol edilmesine olanak veren yazılımlardır.

6. ENRON SKANDALI

1980 yılında Houston'da kurulan Enron şirketi, faaliyet alanından uzaklaşarak, enerji ticareti başta olmak üzere, birçok değişik alanda faaliyet göstermeye başladı. Bu amaçla Özel Amaçlı Girişimler adı altında ikincil şirketler kurdu.

Enron Şirketi'nin iflası, sadece hissedarlarını ve çalışanlarını değil, işletme çevresinin (paydaşlar) tamamını etkiledi. Bu olayda başta mevcut sistem olmak üzere, denetim süreci, işletme çalışanları ve bu hisselerle yatırım yapanlar eleştirilmektedir (Toraman, 2002: 84).

Bir zamanlar hızla yükselen hisse fiyatları ile Wall Street'in en gözde şirketlerinden olan bu firmanın geleceği, Amerika'da enerji endüstrisinde serbestleştirmeye gidileceği haberleri ile parlamıştı. Ancak, kendi tepe yöneticilerinin ellerindeki şirket hisselerini büyük karlarla satmalarının akabinde, hissedarların birikimleri ve çalışanların tasarrufları yok olarak bu iflas olayı gerçekleşti. Şirketin muhasebe ve denetim uygulamaları titiz bir incelemeye tabi tutuldu ve şirketin denetiminden sorumlu ve beş büyük muhasebe firmasından biri olan Arthur Andersen firması da ağır eleştirilere hedef oldu. Dolayısıyla Enron'un ani iflası denetim mesleğinin, mesleki kurallarının ve ahlaki güvenilirliğinin tekrar gözden geçirilmesi sonucunu gündeme getirdi (Türmob, 2002: 8).

Enron olayında, halka açık bir şirketin kendisini olduğundan daha karlı göstermesi ve özellikle bu gösterimde de denetim şirketinden yardım alması söz konusudur. ABD Tahvil ve Bono Mübadele Komisyonu'na (US Securities and Exchange Commission – US SEC) göre halka açık şirketlerin bağımsız denetim kuruluşlarına denetlettirilmesi zorunludur. Denetim raporları yatırımcıların karar vermesinde önemli bir etkiye sahip olduğundan, şirketler kendilerini karlı göstererek hisselerinin değerini arttırıyorlar ve bu noktada denetim firmaları da bu amacın gerçekleşmesine yardımcı oluyor. Böylece şirketin gelirlerini ve karını şişirerek borçlarını gizlemesine olanak tanıyan, karmaşık bir mali yapılar zinciri oluşturuluyor. Enron son üç yıl içerisinde karlarını bu şekilde yarım milyar dolar civarında şişirdi (Toraman, 2002: 86).

Enron olayıyla gerçekleri yansıtan finansal raporlara ulaşılmasında ayrıntılı muhasebe standartlarının ne derecede etkin olabildiği hususu ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ve oturmuş bir muhasebe sistemine sahip olan ABD'de böyle bir olayın

meydana gelmiş olması dikkat çekicidir. Detaylandırılmış muhasebe gerekliliklerinin çokluğu nedeniyle, bu düzenlemelerin aslında verimliliği engelleyebileceğinden endişe edilebilir. Çünkü yoğun kurallara uyum sağlamanın getirdiği ağır yük, hesapların düzenlenmesi ve denetlenmesi görevini öyle bir düzeye getirir ki, finansal tabloların, açık ve anlaşılır bir yolla yararlı bilgiler aktarma fonksiyonu unutulabilir (Paterson,2002: 95).

Yapılan muhasebe hataları ve çeşitli yolsuzluklar, 16 Ekim 2001 tarihinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tarihte daha önce ilan edilen altı aylık vergi sonrası net kar rakamını 544 milyon USD ve özsermayesini de 1.2 milyar USD azaltarak düzelttiğini ilan etmiştir. Bu düzeltmelerden sonra, 8 Kasım 2001’de şirket ikinci bir duyuru ile 1997,1998,1999 ve 2000 yılları net karlarını düzelterek yeniden ilan etmiştir (Sarıoğlu,2002: 49).

Enron’un 1 Ocak-31 Aralık 2000 dönemi yıllık raporunda, bazı kayıtların hileli olduğu açıkça görülebilmektedir. Enron’un cirosu hızla artıyordu, bunun nedeni ise Enron’un yıl içinde işini ciddi anlamda değiştirmiş olmasıydı. 1999 yılı cirosu 40 milyar USD iken, 2000 yılı cirosu 101 milyar USD ‘a çıkmakla kalmayıp, sadece 2000 yılı son çeyreğinde cirosu 41 milyar USD’nin, yani bir önceki yılın toplam cirosunun üzerine çıktı. Enron yıl içinde enerji sektöründe piyasa yapıcılığına girerek, türevler dahil olmak üzere, toptan alım-satım kontratlarına başladı. Toptan hizmetler olarak adlandırdığı bu tür işlemler sayesinde Enron astronomik ciro rakamlarına ulaştı. Bu da sadece ciro rakamlarına göre değerlendirildiğinde Enron’un boyutu ve büyümesi konusunda yanıltıcı bilgi verilmesine neden oldu (Singleton, 2002: 55).

Cirodaki olağanüstü artışa rağmen firma çalışma sermayesini 1.8 milyar USD azalttı. Nakit akım tablosunda, fiyat riski yönetimi faaliyetlerinden elde ettiği net varlıklar olarak adlandırılan ve negatif (-) olarak yer alan 763 milyon USD’lik tutar dikkat çekmektedir. Bu tutar kontratların piyasa değerine göre fiyatlanması sonucu Enron’un hesaplarında oluşmuştur. Dolayısıyla nakit değildir, sadece bir yeniden değerlendirme miktarıdır. Enron’un 979 milyon USD’lik karının 763 milyon USD’i, kontratların bu şekilde yeniden değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Piyasa değerine göre fiyatlamamanın (marking –to- market) Enron’un kararları üzerindeki önemi dikkat çekmektedir. Bu husustaki muhasebe politikasına göre emtia türevinin işlemlerinin yapıldığı aktif bir piyasada piyasa fiyatları, yönetimin kur kapanışları, tezgah üstü kotasyonları, zaman değeri ve volatilité gibi yükümlülüğü

etkileyebilecek faktörlere ilişkin tahminlerini yansıtır. Burada yönetimin tahmininin aktif piyasada fiyatın belirlenmesi konusuyla ilgisi anlaşılammaktadır (Singleton, 2002 :56).

Enron olayı sonrası ABD’de (SOX) Sarbanes-Oxley Yasası yürürlüğe girdi. ABD’de borsaya kayıtlı Enron şirketinde ortaya çıkan muhasebe ve mali denetim skandalları Amerikan kamuoyunun mali piyasalara olan güvenini sarsmıştır. Amerika’daki mali raporları ve denetim raporlarını hazırlayanların kendi kendini kontrol etmekte olan sisteme karşı güvenin ortadan kalkması nedeniyle ve bu tür olayların tekrarlanmasını önlemek amacıyla ABD Başkanı Bush 30 Temmuz 2002 tarihinde “Sarbanes-Oxley Yasası”nı onayladı. Bu yasa halka açılmış olan firmalarla, onları denetleyen firmaları ve bu görevlerde çalışanları ilgilendirmektedir. Aynı zamanda yasa denetlenen şirketlerde çalışan muhasebeci ve iç denetçileri de kapsamaktadır.

Sarbanes-Oxley Yasası’nda, sermaye oluşum sürecindeki kilit konumdaki oyuncuların çoğunu etkileyen hükümler yer almaktadır. Denetçiler için, yeni bir özel gözetim, gözden geçirilmiş bağımsızlık kuralları seti ve yeni bir kamu raporlaması seviyesi mevcuttur. Yönetim için, çıkar çatışmalarına karşı arttırılmış koruma kapsamı, belirli başvuruların açık onaylamaları, finansal raporlama üzerindeki dahili kontroller hakkında raporlama ve gözden geçirilmiş bildirim şartları mevcuttur. Denetim komiteleri için, dış denetim sürecinin izlenmesine ait doğrudan sorumluluk, tüm denetim ve denetim dışı hizmetlerin önceden onaylanması, bağımsızlık ve finansal uzmanlıkla ilgili değiştirilmiş kuralları, kurumsal raporlama ve denetim bulgularıyla ilgili isimsiz şikayetlerin izlenmesi, alınması ve büyük bir olasılıkla çözümlenmesi dahil olmak üzere kurumsal raporlama çerçevesinde sürekli genişleyen rolün sürdürülmesini içermektedir (PricewaterhouseCoopers,2003).

Sonuç, geçmişte son yönetim tekniklerinin ve yaratıcı stratejilerin kullanıldığı şirket olarak anılan Enron bugün artık sadece en yüksek pazar değerine sahip olup da iflas eden şirket olarak hatırlanmaktadır. Enron sonrası gelişmeler sonucunda piyasaların beklentisi ve muhasebe mesleğinin ajandası bir değişime girmiştir. Bu değişim yüksek kalitede bilgiye nasıl ulaşılabileceği yönündedir. Bu bilgiye, uluslararası muhasebe standartlarına uygun finansal bilgi ve tam kapsamlı dipnotlar içeren; karşılaştırılabilir, ekonomik gerçekleri gösteren, riskleri doğru ve tam yansıtan güvenilir mali tablolarla ulaşılabilir.

Güvenilirliğin sağlanması konusunda “kurumsal yönetim” kavramı ve uluslararası standartlarda bağımsız denetim önem kazanmaktadır.

Denetimde esas unsur, muhasebe standartları çerçevesinde kamu çıkarlarının korunup korunmadığının tespitidir. Kamu bu sorgulamayı denetçilerin yapacağını ummaktadır. Kamunun denetçiden beklentileri ile denetçinin kamuya verdikleri arasındaki uçurum, denetim mesleğine olan güvenin yeniden tesis edilmesiyle giderilebilecektir (Ward, 2001).

Kurumsal raporlamaya duyulan güvenin yeniden kurulması için kamu güvenini oluşturan üç temel öğeye ihtiyaç vardır; şeffaflık, herkese yaptıklarının hesabının sorulduğu kurum kültürü ve dürüst insanlar (DiPiazza Jr., Samuel A., Building Public Trust – The Future of Corporate Reporting).

7. SONUÇ

Endüstri devrimi sonrasında meydana gelen sermaye birikimi ile birlikte özel kesim işletmelerinde faaliyetlerin artması, iş akışının gerektirdiği hız; faaliyetlerin yürütülmesindeki kurallarda artış, yönetimin kontrol alanının kısıtlanması, usulsüzlüklerin, hilelerin ve yolsuzlukların ortaya çıkmasına aracı olmuştur. Bu olayla birlikte finansal raporların güvenilirliği ve doğruluğunun sağlanmasında yeni bir denetim açığının oluşmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaca dayanarak, faaliyet akışının kontrolünü sağlayacak bir otokontrol sisteminin oluşmasını zorunlu kılmış ve bu da iç kontrol sistemi olarak adlandırılmıştır.

Mevzuat göre iç kontrolün amacı kamu gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerinin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yönetilmesini, kamu idarelerinin yasalara ve diğer düzenlemelere uygun olarak faaliyet göstermesini, her türlü malî karar ve işlemlerde hata ve yolsuzluğun önlenmesini, karar oluşturmak ve gözlemek için düzenli, zamanında, güvenilir rapor ve bilgi edinilmesini, varlıkların kötüye kullanılması ve kayıplara karşı korunmasını sağlamaktır.

ABD’de Enron, Wordcom, Hollanda’da Ahold, İtalya’da Palamat, gibi dev firmalarda yaşanan denetim ve muhasebe skandallarının temelinde etkin bir iç kontrol sisteminin olmaması ve bu eksikliğin göz ardı edilmiş olması yatmaktadır. Skandalların ardından kamunun güvenini yeniden kazanmak amacıyla 2002 yılında Sarbanes-Oxley Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, halka açık şirketlerin denetiminin gözetimi, şirket sorumluluğunun ve üst yönetim düzeyinde açıklama sorumluluğunun artırılması ve halka açık şirketlerin finansal tablo sürecindeki kalite ve şeffaflığın artırılması gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Gelişmekte olan dünyada işletmelerin ayrılmaz bir parçası haline gelen iç kontrol sistemleri, işletmelerin varlıklarını korumak, her türlü kayıpları önlemek, muhasebe verilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak, işletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına bağlı bir şekilde etkinliğini sağlamak için oluşturulan yapılardır.

İşletmelerde iç kontrol yapısının oluşturulması ve uygulanmasının nedeni işletme yönetiminin kârlılık, verimlilik gibi temel hedeflerine ulaşma konusunda yönetime katkıda bulunacak olmasıdır. Etkin bir iç kontrol yapısının bulunması, işletmelerde kaynakların yanlış kullanımını ve kaybolmasını önler; hata ve hileler sonucu oluşabilecek kayıpları azaltarak, mali tablolarda doğruluk ve güvenilirliği

sağlar. Ancak etkin bir iç kontrol yapısının işletmelerde kurulması, işletme hedeflerine ulaşılması konusunda kesin sonuç getirmez. Yetersiz iç kontrol yapısına sahip olmaktan ya da iç kontrol yapısına sahip olmamaktan kaynaklanan güvenilir olmayan bilgi, kanunlara aykırı olarak oluşacak işlemler ve varlık kayıpları, kaynakların etkin kullanılmaması gibi maliyetlerin yanı sıra gereğinden fazla kontrole sahip olmanın maliyeti de işletmeye önemli oranda sorunlar getirmektedir. Bu nedenle belirlenmiş zaman aralıklarıyla iç denetim bölümü veya bağımsız denetçiler yardımıyla iç kontrol yapısı sürekli takip edilmeli ve değerlendirilmelidir.

ABD, Avrupa ve Türkiye'de yaşanan finansal kriz ve şirket yöneticilerinin yapmış olduğu muhasebe kaynaklı hata ve hilelerden dolayı şirketlerin mali durumu konusunda, hissedarlar ve menfaat sahipleri şirket yönetiminden doğru, güvenilir ve zamanında bilgi alma ihtiyaçları artmıştır. 1939'da McKenson olayıyla Menkul Kıymetler Komisyonu (SEC) şirketlere denetim komitesi kurulmasını önermiştir. Bununla birlikte Denetim Komitesi ABD'de Enron, Wordcom, Hollanda' da Ahold, İtalya'da Palamat gibi şirketlerde yaşanan muhasebe kaynaklı skandallarla ortaya çıkmıştır.

Treadway Komisyonu 1987 yılında ABD Ulusal Komisyonun "Hileli Finansal Raporlamaya ilişkin" raporunu yayınlarak denetim komitesinin önemini ortaya çıkarmıştır. 2002 yılında Sabanes Oxley Kanunu denetim komitesinde daha fazla bağımsız yöneticinin bulunması ile finans ve muhasebe uzmanlığına sahip üye sayısını artmasını zorunlu hale getirmiştir. Bunun yanında Sabanes Oxley Kanunu denetim komitesinin sorumluluk ve görevlerinin artmasına yardımcı olmuştur.

ABD, Avrupa ve ülkemizde yaşanan finansal krizler ve şirket yöneticilerinin yapmış olduğu muhasebe kaynaklı skandallarla, şirketlerde yaşanan hile ve yolsuzluklardan dolayı denetim komitesinin oluşumu uluslararası kuruluşlar ve Türkiye'de SPK ve BDDK'nın yapmış olduğu düzenlemelerle desteklenmiştir. İç kontrol sistemlerinin kurulmasına ilişkin çalışmaların üst yöneticilerin yardımı olmaksızın etkili bir şekilde sürdürülmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, iç kontrol sisteminin kurulması ve uygulanması, üst yöneticilerin aracılığında strateji geliştirme birimlerinin koordinatörlüğünde idarenin tüm çalışanlarının aktif katılımlarıyla yapılmasını gerektirmektedir. İç kontrol sisteminin oluşturulması ve uygulanması bir kişiye veya birime bırakılamaz.

İç kontrol sistemlerinin etkinliğinin her zaman değerlendirilmesine yönelik düzenlemelerle birlikte, kontrollerin etkinliğine dair fikir bildirecek taraflarca

kullanılacak bir iç kontrol değerlendirme modeli ihtiyacı duyulmuştur. ABD’de SEC öncülüğünde geniş bir katılım ve destek ile oluşturulan COSO kısa süre içerisinde iç kontrol değerlendirme modelleri arasında en çok bilineni ve en fazla kullanılan bir model olmuştur.

COSO modeline göre, yönetimin iç kontrol amaçlarına ulaşabilmesi ve kabul edilebilir bir güven düzeyi sağlaması için aşağıdaki beş bileşeni oluşturması ve uygulaması gerekir. Bunlar; Kontrol Ortamı, Risk değerlendirme, Kontrol Faaliyetleri, Bilgi Sistemleri ve iletişim, Gözleme.

Bu çalışmada işletmelerin iç kontrol sistemlerinin etkinliğine yönelik bir değerlendirme yapmak amacıyla bütün işletme fonksiyonlarını kapsayan COSO değerlendirme modeli kullanılmıştır. Etkin iç kontrol sisteminin devamlılığını sağlamak için kontrol mekanizmaları devamlı çalıştırılmaktadır. İç kontrol sistemleri iç kontrol birim yöneticisi ve iç denetim elemanları tarafından devamlı gözlemlemekte , eksiklikler belirlemekte ve aynı zamanda meydana çıkan aksaklıklar ilgili personel tarafından bir üst amire raporlanmaktadır. İş süreçlerinde zamanında yapılan müdahalelerle hataların zaman geçmeden farkına varılması sağlanmakta ve etkin iç kontrol sistemi süreklilik arz etmektedir. İç kontrol sistemi iç denetim birimlerindeki kişiler tarafından gözlemlenerek denetlenmektedir. Etkin iç kontrol sistemi firmanın faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliği, finansal raporlamanın güvenilirliği ve işlemlerin yasa ve düzenlemelere uygun bir şekilde gerçekleşmesinde güvence sağlamaktadır.

Bu çalışmanın konusu, sürekli gelişmekte olan işletmelerin ayrılmaz bir parçası olan iç kontrol sistemlerinin oluşturulması, kontrol faaliyetlerinin gerekliliği ve önemi, iç kontrol modellerinin bileşenleri doğrultusunda değerlendirilmesi aynı zamanda da iç kontrol sistemlerinin etkinliğinin sağlanmasıdır.

Bu çalışmanın önemi, büyüyen ekonomilerin içerisinde KOBİ’ ler güçlü bir işletme yapısı ile yerlerini sağlamlaştırmak ve faaliyetlerini devam ettirmek istemektedirler. Bu amacın gerçekleşmesi için sağlıklı, güvenilir ve doğru bilgiye ihtiyaç vardır. İşletme faaliyetlerinin izlenmesini ve takip edilmesini sağlayan, faaliyetlerin ayrılmaz bir parçası olan iç kontroller işletmeler için hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda hazırlanan bu çalışma, iç kontrol sisteminin önemini vurgulayarak değerlendirilmesi, etkinliğinin sağlanması ve konuya güncel bir bakış kazandırılması açısından önem taşımaktadır.

Şeffaflık, açıklık, güvenilirlik ve hesap verebilirlik kavramları ile ifade edilen kurumsal yönetimin olmazsa olmaz unsurlarından biri de etkin bir iç kontrol sistemidir. Etkinliği sağlanmış bir iç kontrol sistemi, kayıpların, hata ve hilelerin oluşumunu azaltmaya yardımcı oluyorsa, bağımsız denetçiler denetim planını hazırlarken işletmenin kontrol riski seviyesini düşük kabul ederek denetim çalışmalarının kapsamını daraltma imkanına sahip olacaktır. Bu da işletmelerin güvenilirliği açısından önemli bir sonuçtur.

“İşletmelerde İç Kontrol Sistemi Ve İç Kontrol Sisteminin Risk Azaltıcı Etkileri” başlıklı bu çalışmada, işletmelerin bir parçası olan iç kontrol sisteminin oluşturulması, kontrol faaliyetlerinin gerekliliği ve önemi, iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi aynı zamanda da etkinliğinin nasıl sağlanacağı konularından bahsedilmiştir.

Teknolojinin sürekli geliştiği bir ortamda rekabet için yeni teknikler geliştirilirken, etkin bir iç kontrol sistemini maliyet unsuru olarak değil, rekabet unsuru olarak görmek daha sağlıklı olacaktır. İşletmelerin doğru ve güvenilir finansal raporlar oluşturabilmesi için, etkin iç kontrolleri sadece finansal alanlarda değil finansal olmayan alanlarda da kullanması ve etkin iç kontrol sistemini oluşturması gerekmektedir. Bunu yaparken işletmeler, mevcut kontrol yordamlarına bağlı kalmamalı ve etkinliğin sürekliliğini sağlayabilmesi için iç kontrol sistemini günün şartlarına göre sürekli güncellemeli ve geliştirmelidir.

Sonuç olarak Türkiye’de firmalarda iç kontrol sistemine önem verilmesi firmaları hata ve hilelerden uzak kalmasına sebep olur. Dolayısıyla sermaye kapasitesini artırmama problemini kısmi olarak çözer. Türkiye’de firmalar da iç kontrol sisteminin yeterliliğinin sağlanması bu sektörün gelişmesinde çok büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Ashton, Robert ve Ashton, Alison Hubbard(1997). Judgement and Decision Making Research In Accounting and Auditing, New York-U.S.A., Cambridge University Press, s.144.

Arens, Alvin A.; Loebbecke, James K. (1999). Auditing An Integrated Approach, 8th Edition, Prentice Hall, s.301.

Aksoy, T. (2002). Tüm Yönleriyle Denetim AB ile Uyum Sürecinde Denetimde Yeni Bir Paradigma,Ankara: Yetkin Yayınevi

Arens, A. (2005). *Auditing: An Integrated Approach*.

Aksoy, Tamer (2005): "Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Bağlamında İç Kontrol ve İç Kontrol Gerekliliği: Analitik Bir İnceleme", *Mali Çözüm Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül, Yıl: 15, Sayı: 72, 138-164.

Aksoy, T. (2006). *Tüm Yönleriyle Denetim AB ile Müzakere ve Uyum Sürecinde Denetimde Yeni Bir Paradigma Cilt 1*. Genişletilmiş (2. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları, s.515.

Arens, A., Elder, R. ve Beasley, M. (2006). Auditing and Assurance Services An Integrated Approach, Pearson Prentice Hall, New Jersey.

Akdoğan N,Tenker N.,(2010). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, 13.Baskı Ankara: Gazi Kitapevi.

Bodnar, G. H. ve Hopwoods, W. S. (1993). *Accounting Information System*, (Fifth Edition). New Jersey, Prentice Hall.

Blackstone, W. J. And Others. (1994). *Bank Control and Audit*, American Bankers Association Press, Washington D.C.

Bozkurt, N. (1998). *Muhasebe Denetimi*, İstanbul: Alfa Basım Yayın

Bozkurt, N. (1999). *Muhasebe Denetimi*. (2. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım ve Dağıtım.

Bozkurt, N. (2000). *Muhasebe Denetimi*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Bozkurt, N. (2006). *Muhasebe Denetimi*, (4.Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Bozkurt, N.(2006). Muhasebe Denetimi, 4. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım

Braiotta L. Jr. vd., (2010). *The Audit Committee Hand Book*, Fifth Edition, John Wiley&Sons Inc., New Jersey,s.3.

Cook, W. ve Winkle M. (1980). *Auditing: Philosophy and Technique* (2.Ed.). Houghton Mifflin Company, Boston, Aktaran: Aksoy;”*Basel II ve İç Kontrol*”.

COSO, (1994). *Internal Control Integrated Framework, Two-Volume Addition* (Product Code: #990012), Jersey City, AICPA.

Carmichael D.,R. ve Willingham, J. (1995). *Auditing Concepts and Methods*, Book.

Carmichael, Douglas R.; Willingham, John J.and Schaeller, Carol A. (1996).*Auditing Concepts and Methods: A Guide to Current Theory and Practice*, 6 th Edition, U.S.A., Mc Graw Hill Inc., s.216.

Çömlekçi F., vd., (1993). *Muhasebe Denetimi*, Eskişehir: Birlik Ofset Yayıncılık.

Çömlekçi, F., Yılandı, M., Erdoğan, N. vd. (2007). *Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını,(2. Basım).

Çömlekçi, F.,Yılandı, M., Erdoğan, N., Önce S., Selimoğlu, K.,S., Kaya E. (2009). *Muhasebe Denetimi Ve Mali Analiz*. (4.Baskı). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dirimtekin, T. (1981). *Muhasebede İç Kontrol İlkeleri*, Bursa: Bursa İ.T.İ.A. Yayınları.

Erdoğan, M. (2005). *Denetim*, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

Erdoğan, M.(2006) *Denetim Kavramsal Ve Teknolojik Yapı*, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 3.Baskı, Mart

Güredin, E. (1987). *Denetim*. (4. Basım). İstanbul: Avcıol Matbaası.

Guy, Dan M.; Douglas, Carmichael and Whittington, O. Ray (1994). *Audit Sampling An Introduction*, 3 th Edition, U.S.A., John Wiley& Sons Inc. , s.7.

Gürbüz, H. (1995). *Muhasebe Denetimi*, Genişletilmiş (4. Baskı). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, s.66-67.

Güredin, E. (2000). *Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz*, Eskişehir: AÖF Yayınları.

Güredin, E. (2000). *Denetim*. (10.Baskı). İstanbul: Beta Basım.

Güredin, E. (2007). *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, İstanbul: Arıkan Basım Yayınları,(11. Baskı).

Güredin, E. (2008). *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, (12.Baskı). İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.

Güçlü, F. (2008). *Muhasebe Denetimi İlkeler ve Teknikler*, (3.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Johnson, Raymond N.; Boynton, William C.; Kell, Walter G.(2001). Modern Auditing, 7 thEdition; U.S.A., John Wiley, s.84.

Kepekçi, C. (1982). *İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü*, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:251/17.

Kepekçi, C. (1994). *İç Kontrol Sistemi* No.6, sayı 23, Ankara: Türmob –Tesmer Yayın s.17.

Kepekçi, C. (1996). *Bağımsız Denetim*, Ankara: Cem Web Ofset, (2. Baskı).

Kepekçi, C. (2000). *Bağımsız Denetim*, (4. Baskı) Ankara: Siyasal Kitapevi.

Kepekçi, C. (2004). *Bağımsız Denetim*, İstanbul: Avcıol Basım Kitabevi.

Kaval, H. (2005). “Muhasebe Denetimi Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Uygulama Örnekleriyle”, Ankara: Gazi Yayınevi, s.127.

Kaval, H. (2005). *Muhasebe Denetimi*, Ankara: Gazi Kitapevi.

Keskin, A. D. (2006). *İç Kontrol Sistemi Kontrol Öz Değerlendirme*, (1.Baskı). İstanbul: Beta Basım.

Kaval, H. (2008). *Muhasebe Denetimi*,Kasım Ankara: Gazi Kitap evi, (3. Baskı)

Moeller, Robert R. (2004). *Sarbanes-Oxley and the New Internal Auditing Rules*, New Jersey: John Wiley&Sons, Inc., s. 213.

Maliye Hesap Uzmanları Derneği (2004). *Denetim İlke ve Esasları*. (3.Basım) İstanbul: Yıldız Ofset.

Messier, W., Glover, S. ve Prawitt, F. (2006). *Auditing and Assurance Services A Systematic Approach*, Mc Graw Hill International Edition, New York.

Pickett, K., H., S. (2003). *The Internal Auditing Handbook*, Wiley, London.

Pickett, S. K. H. (2005). *The Essential Handbook Of Internal Auditing*, John Wiley & Sons, Ltd.,England.

Pehlivanlı, D. (2010). *Modern İç Denetim*, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Selimoğlu S. K. ve Uzan Ş. (2011), *Muhasebe Denetimi*, Yazarlar: Seval Kardeş Selimoğlu, Mehmet Özbirecikli, Şaban Uzay, Ganite Kurt, Ali Alagöz, Serap Yanık Gazi Kitapevi.

Tursi, Michael A.(1990). Audit Planning, AICPA, Technical Information for Practitioners Series 2,s.23.

Türedi, H. (2001). *Denetim*, Trabzon: Celepler Matbaacılık.

TESMER (2006). Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Müşavirler Temel Eğitim Staj Merkezi, *Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Sınav Soru ve Cevapları*, Ankara: Tesmer Yayın No 64.

Uzay, Ş. (1999). *İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma*. (1.Basım). Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

Wilson, J. D. ve Root, S. J. (1992). *Internal Auditing Manual*.

Whittington R., Pany K.,(2010) Principles of Auditing & Assurance services, 17. Edition, McGraw-Hill Com. Inc. USA

Yıllancı M. ve Sevim, Ş. (2001). *İşletmelerde İç Kontrol Sistemi ve İç Denetim Fonksiyonu*, Yayın No: 13, Ankara: Biar Eğitim Yayınları, s.128.

Yavaşoğlu, M. (2001). *Sermaye Piyasası Mevzuatında Bağımsız Denetim*, (1.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıllancı, M. (2006). *İç Denetim, Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi İşletmesi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yurtsever, G. (2008). *Bankacılığımızda İç Kontrol*. İstanbul: Graphis Matbaa San. ve Tic. Ltd. Şti.

Makale ve Yayınlar

Aldridge C., Colbert, J., L., (1994). Management's Report on Internal Control, and the Accountant's Response, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 9 No. 7, 21-28.

Akay, H. (1995). "Muhasebe Denetiminde İç Kontrol Riskinin İncelenmesi veDeğerlendirilmesi", Vergi Dünyası, Sayı:170, (Ekim 1995) s.110.

"ABD'de Denetim Mesleği Mercek Altında"(2002), *Bilanço Dergisi*, Türmob, şubat s. 8.

Arzova, S. B. (2003) "İşletmelerde Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Kırmızı Bayraklar Yoluyla İzlenmesi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, MUFAD, Avcıo1 Basım-Yayın, Sayı:20,Ekim, s.120-121, s.118-126

Arcagök M., Yörük B . (2004). Yönetim Kontrolü/ İç Kontrol, *Maliye Dergisi* 2004, sayı, 145, s. 11

Akışık, O. (2005). "İç Kontrol Sistemi Ve Bağımsız Denetim İçindeki Yeri", *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, S.14, ss.89-101

Aksoy, T. (2005) "Ulusal ve Uluslar Arası Düzenlemeler Bağlamında İç Kontrol ve İç Kontrol Gerekliliği: Analitik Bir İnceleme", "Mali Çözüm Dergisi", Sayı 72, S:138-164

Arcagök, M. S. (2005). "Yeni Mali Yönetim ve Kontrol Sisteminde Harcama Öncesi Kontrol", Maliye Bakanlığı

Arat, E. ve Kayım, A. (2006). Uluslararası Denetim Standartlarındaki Son Değişiklikler Çerçevesinde Bağımsız Denetimde İç Kontrolün İncelenmesi, *Mali Pusula*, 23, 92-111.

Aksoy, T. (2007). "Basel II ve İç Kontrol", Antalya, SMMM Odası, Yayın No: 49, 2007.

Agbejule, A. ve Jokipsi, A. (2009). "Strategy, Control Activities, Monitoring and Effectiveness", *Managerial Auditing Journal*, Volume 24, No 6, s. 503.

Bozkurt, N. (1995).Bağımsız Denetimde İç Kontrol Yapısının Tanınması ve Kontrol Riskinin Değerlendirilmesi, Öneri, Cilt 1, Sayı 2, (Ocak 1995)

Bozkurt, N. (1995) ."Mali Tabloların Bağımsız Denetimi Açısından Bağımsız Denetçi ve İç Denetçi İlişkisi", *Yaklaşım*, Yıl:3, Sayı:27, (Mart 1995)

Bozkurt, N. (1995)."Mali Tabloların Bağımsız Denetimi Açısından Bağımsız Denetçi ve İç Denetçi İlişkisi", *Yaklaşım*, Yıl:3, Sayı:27, (Mart 1995), s.31.

Bierstaker, J. L.; Burnaby, Priscilla; Thibodeau, Jay (2001): The Impact Of Information Technology On The Audit Process: An Assessment Of The State Of The Art And Implications For The Future, *Managerial Auditing Journal*, Yıl: 16 Sayı: 3, s. 159-164.

Başpınar, A. (2006). "Kamuda İç Denetim ve Merkezi Uyumlaştırma Fonksiyonu", Maliye Bakanlığı Yayınları, Maliye Dergisi, Sayı 151, Temmuz- Aralık 2006, s.23–42. Muhasebe Uygulamaları, Eskişehir.

Benligiray, Y. Bektöre, S. (2006). *Muhasebe Uygulamaları*, Eskişehir, Açık öğretim Fakültesi Yayınları, Yayın No:867, Anadolu Üniversitesi Yayın No:1675, Eylül, s.32. s.131.

Building Public Trust – The Future of Corporate Reporting , Samuel A.DiPiazza Jr., CEO PricewaterhouseCoopers

Cooper, J., Leung, P., Mathews, C. (1994). Internal Audit: An Australian Profile, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 9 No. 3, 113-19.

Candan, E. (2006). “Kamu İdarelerinde İç Kontrol Sistem ve Süreçlerinin Tasarlanması, Uygulanması ve Geliştirilmesinde Uyulacak Usul ve Esaslar”, Ankara, *Mali Yönetim ve Denetim Dergisi*, Sayı:38, Mayıs-Haziran , s.1–23.

Cömert, N.(2008): “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Kapsamında İç Denetim ve İç Kontrol”, İstanbul, *İç Denetim Dergisi*, Sayı:21, Kıs 2008, s.23–28.

Cebeci, A. U.,(2008) "*İç Kontrol: Temel Gelişmeler ve COSO Çerçevesi-II*", Yer, Güncel Mevzuat Dergisi, Sayı: 34, b.

Çiftçi, Y., Erserim, A.(2007).“İç Kontrol Sistemi - Bağımsız Denetim İlişkisi İle İlgili Ulusal ve Uluslararası Düzenlemelerin İncelenmesi”, MODAV Yayınları, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:9, Sayı:3, Eylül 2007, s.74-98.

Doyrangöl, N., C., (2002). İşletme Çevresindeki Olumsuz Gelişmeler Karsısında İç Denetimin Yeri ve Önemi, *İSMMMO Mali Çözüm Dergisi*, 33, 33-42.

Devrim, F. ve Turgay, T.(2004). “Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesinde İdare-Mükellef Etkileşimi ve Bağlı Etkileşenlerinin Rolü, e – yaklaşım Dergisi, s.11, Haziran.

Demirbaş, M.,(2005). “İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Kapsamında Meydana Gelen Değişimler”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.7, ss.167-188

Eşkazan, A., (2003). *Denetim Komiteleri ve İç Denetim*, *TİDE İç Denetim Dergisi*, 7, 30-31

Erdoğan, M.(2006). *Denetim Kavramsal ve Teknolojik Yapı*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, s.262.259.

Fraser J., Lindsay H.,(2005). *Yöneticilerin İç Denetim Hakkında Sorması Gereken 20 Soru* (Çeviren Mehtap Doğan ve diğ.), *TİDE İç Denetim Dergisi* 11, 20-31

GreenStein, Marilyn; Mckee, Thomas E. (2004). Assurance Practitioners’ And Educators’ Self-Perceived IT Knowledge Level: An Empirical Assessment, *International Journal of Accounting Information Systems*, 5, 213–243.

Gösterici, H. (2006). “Kamu İç Mali Kontrol Sisteminde İç Denetimin Bağımsızlığı – Fonksiyonel Bağımsızlık”, İstanbul, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı:295, Mart , s.177-187.

Gauthier, Stephan J.(2006). Understanding Internal Control, *Government Finance Review*, No.1, y.y., February, p.13.

Gönülaçar, Ş. (2007). “İç Denetimde Hedefler ve Beklentiler”, *Mali Hukuk Dergisi*, Temmuz-Ağustos, Sayı: 130, 1-21.

Gönülaçar, Ş. (2008). “İç Denetimin Bürokratik Serencamı”, Mali Hukuk Dergisi, Sayı:135,

Hermanson, H. M. And Hermanson D. R. (1994).“The Internal Control Paradox: What Every Manager Should Know”, *Rewiev of Business*, December 22, Volume: 16, Issue: 2, 29-33.

Kaya, A. ve Demiral, H. (2001).” Vergi İncelemelerinde İşletmelerin İç Kontrol Sistemlerinden Yararlanma Olanakları”, Muhasebe ve Denetime Bakış, Sayı:3, (Ocak 2001), s.87.

Kiracı, M.(2003). “Faaliyet Denetimi ile İç Kontrol İlişkisi”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, Eskişehir, Aralık 2003, s.75.

Kayım, A., (2006). Avrupa Birliği Komisyonu İç Kontrol Standartları, *TİDE İç Denetim Dergisi*, 15, 28-32.

Kayım, A. (2006).“İç Kontrol: Kavramsal Çerçeve, İç Denetimle İlişkisi ve Tarihsel Gelişimi”. *Mali Pusula*. Yıl:2. Sayı: 19. Temmuz, s.117

Kışalı, Y. Pehlivanlı, D. (2006). “Risk Odaklı İç Denetim ve İMKB Uygulaması”, İstanbul, MUFAD, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:30, Nisan, s.41.

Marshall, K. K. (1995). “Internal Controls and Derivatives”, *The CPA Journal*, Oct. , 1-6.

Murat Açıkoğretim Yayınları (1997). Muhasebe Denetimi, Muhasebe Bilgi Sistemi, SPK, Ankara, 1997, s.34.

Okay, B. (2005). “*Hepsi Bizim Günlük İşimiz*”, İç Denetim Dergisi, Sayı 11 (Bahar), s.19 .

Öndeş, T. (2000). Kobi’lerde Verimliliği Arttırmak İçin İç Kontrol Sisteminin Kurulması ve Yürütülmesi ile İlgili Bazı İpucu Soruları, *Muhasebe ve Denetime Bakış dergisi*, S. 79, ss. 81.

Ömürberk, V.. ve Altay S.(2011). “*Turizm İşletmelerinde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin İncelenmesi ve Manavgat Yöresindeki Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma*”, “Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi”, Yıl:2011, Sayı:1, Ss:379-402

Pekdemir, R. (1997). II. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu: Muhasebe Denetimi Mesleğinde 2000'lere Doğru, İstanbul, İ.S.M.M.M.O. Yayınları, Yayın No:19, s.91.

Paterson, R. (2002). “Enron Olayından Sonra Muhasebe Standartları Daha mı iyi Olacak?”,Çev. Mehmet Özbirecikli, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz , s. 95.

PricewaterhouseCoopers Navigating the Sarbanes-Oxley Act 2002, Mart 2003

Rezaee, Z., (1995). What the COSO Report Means for Internal Auditors, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 10 No. 6, 5-9.

Sarioğlu, K. (2002). "Enron Olayı (Vak'a)", *Yönetim Dergisi*.

Singleton, Brian-Green. (2002). "Enron: Dolandırıcılık Sistemi Nasıl Çalıştı", çev. Cengiz Toraman, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim.

Singleton, Brian-Green. (2002). "Enron'a Karşılık Vermek", çev. Cengiz Toraman, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim.

Sipahi, B. (2004). "SAS 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler", *Mali Çözüm Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran, Sayı:67, 114-121.

Saltık, N. (2006). İç Kontrol Öz Değerlendirme, Ankara, Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü İç Kontrol Merkezi Uyumlaştırma Dairesi, s.14. s.68.

Saltık, N. (2007). "İç Kontrol Standartları", T.C.Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü İç Kontrol Merkezi Uyumlaştırma Dairesi Yayınları, Uzman Raporları, Ankara

Schneider, A. ve Church, B. (2008). "The Effect Of Auditors' Internal Control Opinions On Loan Decisions" *Journal of Accounting and Public Policy*, 27 (2008), Ss:1-18

Sağlar, J.-Tuan, K. (2009). "İşletmelerde İç Denetim Fonksiyonunun Bağımsız Dış Denetim Maliyeti Üzerindeki Etkileri", *Çukurova Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.18, S.1, ss.343-358.

Türedi, H. (1992) : Muhasebe Denetimi, KTÜ Yayınları, No:158, Trabzon.

Toraman, C. (2002). "Enron Olayı ve Bu olaydan Çıkarılması Gereken Dersler", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz.

Toraman, C. (2002). "Muhasebe Denetiminde Etik ve Enron Örneği", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı 59.

Türedi Çatak, S. (2005). "İşletmelerde İç Kontrol Sistemini Oluşturan Unsurlardan Kontrol Çevresinin (Ortamı) İncelenmesi", *Mevzuat Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 91.

Uzay, Ş. (1999). İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, No:132, s.108.

Uygur, S.,(2003). İç Denetim Alanında Ortaya Çıkan Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İç Denetçilerin Değişen Rolü, *İSMMM Mali Çözüm*, 63, 121-135

Uzun, A. K.(2006) “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve İç Denetim”, İstanbul, İç Denetim Dergisi, Sonbahar 2006, Sayı:16, s.47.

Uzay, Ş.,(2010). “İç Kontrol Kurumsal Yönetime Yardımcı Olur”, *Kayseri SMMM Odası Erciyes Dergisi*, S.4, ss. 26-28

Ünlü, B., (2004). Kurum Çapında Risk Yönetiminde İç Denetimin Rolü, *TİDE İç Denetim Dergisi*, 9, 22-25.

Ünlü, B.(2004) “Kurumlarda İç Denetimin Değerinin Arttırılması”, *İç Denetim*, Sayı:9, Sonbahar, s. 24-25.

Ward, R. (2001). “Ramsay’s proposals are good for Austraila”, *The Australian Financial Review*, October 31.

Yılancı, M. (2001).“Muhasebe Bilgi Sistemi, İç kontrol ve Verimlilik Üçgeni”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Eylül, Cilt: 3, Sayı: 3, 37-50.

Yüksel, A., Demir, V.,(2001). Bankalarda Denetim ve İç Kontrol Eksikliğinin Sonucu: Finansal Kriz, *İSMMM Mali Çözüm*, 55, 108-117.

Yılancı, M.(2003). *İç Denetim Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi İşletmesi Üzerine Bir Araştırma*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları No:086, s.38-39.

Yurtsever, G.,(2003). "Türk Bankacılığının Kontrol ve Denetim Yapısı İçinde İç Kontrol Merkezlerinin Yeri", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, S.33, ss.62-78

Yılancı, F. M. (2006). İç Denetim Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi İşletmesi Üzerine Bir Araştırma, Ankara, Nobel Yayınları, 2.Baskı, Eylül 2006, s.65. s.36.

Tezler

Acındı, A. (2007). *İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin Ölçülmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altay, S. Ö., (2010). *Turizm İşletmelerinde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin İncelenmesi ve Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Biçer, A. A., (2006). *İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetim Rolü ve Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

COSO_Internal_Control_Integrated_Framework_1999.pdf, 1999

Ersoy, A. Umur (1997). “Denetimde Risk Kavramının Finansal Tablo Hesaplarının İçerdiği Risk Unsurlarıyla İncelenmesi ve Bir Denetim Örneği”, (Basılmamış Yüksek Lisans

Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997) s.10.

Gülseren, Mehmet F.(1996).”İç Kontrol Yapısının İncelenmesi ve Kontrol Riskinin Belirlenmesi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.59.

Güven, F. M., (2008). *İşletmelerde İç Kontrol Yapısının Yeri Ve Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İzgi, M. (1990). *İşletmelerde İç Kontrol Sistemi ve Raporlama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keten, B. (2002).”Muhasebe Denetiminde İç Kontrol Riskinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002) s.133.

Kuyucu, C. (2003). *İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Denetlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Korkut, B., (2004). *Merkez Bankalarında İç Kontrol ve Risk Ölçümü Uygulamalarının TCMB Kambiyo Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi*, TCMB Uzmanlık Yeterlik Tezi.

Kertiş, S., (2005). *Hastane İşletmelerinde İç Kontrol Sistemi ve Özel Bir X Hastanesinde Uygulanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Kırmızı, N. (2007). *İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Denetim Karar Sürecindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keleş, A. (2009). *Basel Kriterlerinin İç Kontrol Açısından Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Öneriler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.

Koç, S., (2011). *Basel II Kapsamında Kurumsal Risk Yönetimi: Türkiye’de Bankacılık Sektörüne Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuncay, Duygu. (2011). *İç Kontrol ile İç Denetimin Bağımsız Denetim Açısından Önemi ve Bir Anket Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yağcı, S. (2006). *İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elektronik Makale ve Yayınlar

Akgün, Ali İhsan (1999), “İşletmelerde İç Denetim Uygulanması”, Vergi Dünyası Dergisi.

Alpman, G. “İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin Sağlanması”, II. Uluslararası Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, (Çevrimiçi)
http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/08sempozyum/sempozyum2007_sunumlar/1GUN/1GUN_3SALON_O3/GOKHAN%20ALPMAN.ppt, 07 Kasım 2008.

Aytekin, Z. “Alacakların Denetimi”, (Çevrimiçi)
<http://www.platformiletisim.com/malimusavir/yazarde.asp?idyazi=69>, 23 Ocak 2009.

Hevesi A. G. Red Flags for Fraud, www.osc.state.ny.us/localgov/pubs/red_flags_fraud.pdf, 10.08.2014

Interpretation of SAS No. 47 (AU Section 312), Audit Risk and Materiality in Conducting Audit,
http://www.aicpa.org/download/members/div/auditstd/AU-00312_9.PDF, (29.05.07)

KPMG.(1999) Review, *Internal Control: A Pratical Guide*, (Erişim Tarihi:8.07.2014)
http://www.ecgi.org/codes/documents/kpmg_internal_control_practical_guide.pdf Erişim Tarihi 8.07. 2014

Kaya, B., *Yöneticiler ve İç Denetçiler için Temel iç Kontrol Bilgileri*, <http://www.bertankaya.net/index.php?option=com_content&task=view&id=87&Itemid=25>, (12.01.2010).

Köroğlu, Ç. ve UÇMA T.(2006) “İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliği Ve Dış Denetimdeki Önemi”, “Mevzuat Dergisi”, www.Mevzuatdergisi.Com, Yıl:9, Sayı:103,

Köroğlu, Ç., Uçma,T. (2006). “İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliği ve Dış Denetimdeki Önemi”, *Mevzuat Dergisi*, Sayı:103, Temmuz 2006, (Çevrimiçi)
<http://www.mevzuatdergisi.com/2006/07a/02.htm>, 31 Aralık 2008

Kaya B. (2014)., *Yöneticiler ve İç Denetçiler için Temel İç Kontrol Bilgileri*, (Erişim Tarihi 12.07.2014)
http://www.bertankaya.net/index.php?option=com_content&task=view&id=84&Itemid=25

Raskolnikov, A. (2006). *Crime And Punishment In Taxation: Deceit, Deterrence, And The Self- Adjusting Penalty*, NYU School of Law, 120 Furman Hall, Number 2, January 19, 2006,
[http:// www.ssrn.com/abstract=823468,02.07.2006](http://www.ssrn.com/abstract=823468,02.07.2006)

Suer, A. Z. (2004) “Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler”, 6.Muhasebe Denetimi Sempozyumu - 2.Oturum: Globalleşmenin

Muhasebe Mesleği Üzerine Etkileri ve Toplum Çıkarlarının Korunması, İstanbul 2004,
<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/2oturum/AycaZeynepSuer.pdf>

Tekinalp, Ü. Başaran, C.“Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Geleceği Hazırlayan Bir Düzenleme”, İstanbul, PWC, s.17. (çevrimiçi)
http://www.pwc.com/tr/tur/ins-sol/publ/tktasarisi_tr.pdf, 15 Temmuz 2014

TİDE. (2006). *Uluslar arası İç Denetim Standartları Mesleki Uygulama Çerçevesi*. İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları. No:3,
<http://pau.edu.tr/icdenetim/belge/kirmizi-kitap/> Erişim Tarih: 23.06.2014

U.S.General Accounting Office, “Standards For Internal Control in The FederalGovernment”, November 1999, p.13, (Cevrimici)
<http://www.gao.gov/special.pubs/ai00021p.pdf>, 05 Ocak 2009.

“Yolsuzluk ve Sahteciliğin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılması”, Çeviri:Kemal Özsemerci,SayıştayDergisi,Sayı:149,s.132,<http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/dergi3.asp?id=362>, 02.07.2014

Elektronik Yazarsız Yayınlar

Açık Öğretim Fakültesi (AÖF), “Denetim ve Analiz 5”,
<http://aof-ders-notlari.blogspot.com/2008/09/denetim-ve-analiz-5.html>, 26 Ocak 2009.

AICPA,"SAS No.109- AU Section 314 Understanding The Entity and Its Environment and Assessing TheRisks of Material Misstatement",
<http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU00314.pdf>, (13.8.2014).

COSO, <http://www.coso.org>, 07.07.2005. * Şimdiki adıyla IMA, Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (Institute of Management Accountants).

COSO, <http://www.coso.org> , 07.07.2005.

COSO, Internal Control-Integrated Framework, Executive Summary,
http://www.coso.org/publications/executive_summary_integrated_framework.htm, 07.07.2005.

COSO,(2012). "Internal Control-Integrated Framework", Eylül

COSO: “Internal Control – Integrated Framework”, Executive Summary, (Cevrimici) <http://www.snai.edu.cn/service/library/book/0-Framework-final.pdf>, 02 Ekim 2014.

Ernst & Young, “Preparing for Internal Control Reporting 2002”, (Çevrimiçi)

http://www.eycom.ch/publications/items/internal_control/1/en.pdf, 05 Şubat 2009.

INTOSAI, (2004) “*Guidelines for Internal Control Standards for the Public Sector*”, <http://intosai.connexcchosting.net/blueline/upload/1guicspubsece.pdf,10.7.2014,2004>

ISACA, <http://www.isaca.org/Template.cfm?Section=Home&CONTENTID=8174&TEMPLATE=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm>, (17.12.2005).

IIA,(2005). “*Putting COSO’s Theory into Practice*”, Tone at The Top, Issue:28, www.theiia.org, November 2005.

IIA,(2005) “*Global Technology Audit Guide 1: IT Controls*”, www.theiia.org,2005.

IIA, "Definition of Internal Auditing", <https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/pages/definition-of-internal-auditing.aspx>, (13.7.2014)

INTOSAI, "INTOSAI GOV 9100-Guidelines for Internal Control Standards for the Public Sector", http://www.issai.org/media%28574,1033%29/INTOSAI_GOV_9100_E.pdf,(13.7.2014)

INTOSAI, *Guidelines for Internal Control Standards for The Public Sector*, <http://www.denetci.net/ziliski.htm>, “işletmelerde iç Kontrol Sistemi ile iç Denetim Arasındaki ilişki” (25.09.2014) <http://www.intosai.org>

IIA, “Practice Advisory 2060-2: Relationship with the Audit Committee”, <http://www.iaa.org.uk/download.cfm?docid=4DD7F409-8CA2-488D-BA20DA89FB8B2C82>, (13.7.2014).

IIA, “The Audit Committee:Internal Audit Oversight”, https://na.theiia.org/about-us/about-ia/Public%20Documents/08775_QUALITYAC_BROCHURE_1_FINAL.pdf, (13.7.2014).

Sayıştay Yüksek Denetim Kurulu: “İç Kontrol Standartları”, (Çevrimiçi) <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/intosai2.htm>, 06 Aralık 2008.

Yasalar

5411 sayılı Bankacılık Kanunu. (2005). T.C. Resmi Gazete, 25983, 1 Kasım 2005.

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu. (2007). Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği. T.C. Resmi Gazete, 26738, 26 Aralık 2007.

Durmuş, C. Ve Taş, O . (2013). *Denetim SPK Düzenlemeleri Ve 3568 Sayılı Mevzuat Kapsamında*, s.56.

Toplantı , Seminer ve Konferans Bildirimleri

Bozkurt, N. (2001). İşletmelerde Çalışanların Yaptıkları Hileler, Ortaya Çıkartılması ve Önlenmesi. Marmara Üniversitesi Seminer Notları, İstanbul

Uzay, Ş. (2003). “İç Denetimin Geleceği ve Yeni Eğilimler”, *XXII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Muhasebe-Eğitim: Eğilim ve Etkileşimler*, Belek/Antalya: T.C. Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, 21-25 Mayıs 2003.

ÖZGEÇMİŞ

Lia MELİKİYAN 27.06.1990 tarihinde İstanbul ili Bakırköy ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. 2008-2013 yıllarında Haliç Üniversitesi, İngilizce İşletme Lisans Programını tamamladı. 2013-2014 yılında Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Tezli Yüksek Lisans programına başladı. 2012 yılında İLBAK Holding'de pazarlama departmanının da Lisans stajını tamamlamıştır. 2014 yılında Verscom A.Ş şirketinde Finans bölümünde Finans Uzmanı olarak çalışmaktadır. İngilizce ve Ermenice dillerini bilmektedir.